

**PALLE
MIN PARK!**

Sigrun Sætrevik

**Palleparken på Nytorget i Stavanger som fortelling,
medvirkning og redskap for strategisk planlegging**

Videreutdanningsmaster i urbanisme
Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo, 6. mai 2022

Veileder: Halvor Weider Ellefsen

PALLE*
MIN PARK!

* «**Palle min...**» er et uttrykk vi brukte i barndommen, når vi skulle sikre oss noe. «Palle mi føysa!» sa vi på Karmøy, mens en ung østlending kanskje ville sagt «Fritt for huska!». Begrepet uttrykker symbolsk eierskap i en situasjon der flere kjemper om den samme tingen. Akkurat som i byrommet, det felles eide, som mange har meninger om og gjerne vil ha en bit av. Henri Lefèbvres «retten til byen» handler om det kollektive kravet om å eie og forandre de urbane områdene. Hvem skal det offentlige rommet være for, hva skal det inneholde, og hvordan foregår endringsprosessene? Masteroppgaven «Palle min park!» handler om den demokratiske retten til byrommet, men også om friksjonen meningsmangfoldet skaper, og spennet som oppstår mellom retten til å medvirke og forventningene om innflytelse over de offentlige rommene.

Innholdsfortegnelse

<i>Forord</i>	5
<i>Sammendrag</i>	6
<i>Abstract: Meanwhile, at Nytorget</i>	7
Del 1: Innledning og forskningsdesign	8
<i>Innledning</i>	9
<i>Min motivasjon</i>	11
<i>Tema og begrepsavklaring</i>	12
<i>Forskningsdesign og metode</i>	14
<i>Oppgavens oppbygning</i>	15
<i>Forskningskontekst</i>	17
<i>Empirisk tilfang</i>	19
Del 2: Teoretisk ramme	21
<i>Hva er midlertidighet?</i>	22
<i>Midlertidighet som strategisk verktøy</i>	25
<i>Midlertidighet som sted, rom og form</i>	32
<i>Midlertidighet som markedsføring</i>	36
<i>Midlertidighet som opplevelse</i>	39
<i>Midlertidighet som medvirkning</i>	43
<i>Slik brukes teorien</i>	51
Del 3: Casestudie	53
<i>Palleparken under lupen</i>	54
<i>Palleparken som prosjekt</i>	54
<i>Historisk bakteppe</i>	55
<i>Tre drøftinger av palleparken</i>	65
<i>Palleparken som fortelling</i>	65
<i>Palleparken som form og rom</i>	67
<i>Palleparken som estetikk</i>	70
<i>Palleparken som image-text</i>	74
<i>Palleparken som kroppslig erfaring</i>	77
<i>Oppsummering av funn: Palleparken som fortelling</i>	80

<i>Palleparken som medvirkning</i>	83
Medvirkningsopplegget rundt palleparken	83
Hvilke innspill kom inn?	85
Oppsummering av funn: Palleparken som medvirkning	88
<i>Palleparken som redskap for strategisk planlegging</i>	91
Midlertidighet mellom taktikk og strategi	91
Hva sier overordnede planer om Nytorget?	92
Kulturtorget dør og gjenoppstår	97
Lervigparken: En annen type midlertidighet	104
Oppsummering av funn: Palleparken som redskap for strategisk planlegging	108
<i>Konklusjon og avrundning</i>	110
Kilder	114

Forord

Denne oppgaven markerer avslutningen på den treårige videreutdanningsmaster i urbanisme ved Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo. Jeg vil takke Lisbet Harboe, Peter Hemmersam og Erling Dokk Holm for entusiastiske forelesninger, tankevekkende diskusjoner og minnerike studieturer. Årene på urbanisme-studiet har gitt meg noe helt uvurderlig, nemlig en ny måte å betrakte verden på.

Under arbeidet med masteroppgaven har veileder Halvor Weider Ellefsen vært en uvurderlig støtte, med sine innsiktsfulle perspektiver og akademiske kløkt. En ydmyk takk går også til informantene som har gitt av sin tid og delt av sin kunnskap. Oppgaven hadde ikke blitt til uten dere!

Å skrive master ved siden av full jobb har tatt mye mer tid enn jeg hadde forestilt meg, så jeg må også takke mine døtre for all overbærenhet, og Odd som har holdt fortet under mitt overstadige mentale fravær. Mens jeg har gitt avkall på seriemaratoner og late søndagsmorgener for å sette meg inn i hvordan en parkeringsplass blir til en park, har familien tatt seg av noe enda viktigere: Nemlig alt det som gjør et hus til et hjem.

Til slutt: Takk til Nytorget, som jeg sykler over hver dag, og som i skrivende stund fortsatt er preget av midlertidighet – men som nå har fått en ekstra dimensjon.

Stavanger, 6. mai 2022

Sammendrag

«Palle min park!» ser nærmere på hva et midlertidig byrom forteller om en pågående byutvikling. Nytorget i Stavanger, der bilene til nå har rådet grunnen, skal gjøres om til bilfritt byrom i 2025. Som en forsmak på forvandlingen, fylte en park av paller den øvre delen av torget sommeren og høsten 2020.

Masteroppgaven ser på kommunens bruk av en midlertidig park som fortelling, innbyggerinvolvering og manifestering av strategisk planlegging, og prøver å finne ut om det midlertidige byromsprosjektet brakte planleggingen nærmere innbyggerne.

Palleparken fungerte godt som iscenesettelse av hvordan en parkeringsplass kan vitaliseres og bli et mer menneskevennlig sted. Koronapandemien førte derimot til at parken var relativt forhåndsprogrammert, og estetikken vekket negative assosiasjoner hos enkelte. Etter demonteringen av palleparken var det ingen kommunikasjon om videre prosess, og den påfølgende debatten om utviklingen av eiendommene langs sørsiden av torget – det gamle politikammeret, trehusene og ungdomshuset – førte til usikkerhet både om byrommets skjebne og om kommunens villighet til å lytte til brukerne.

Den iøynefallende palleparken lyktes på mange måter med å bringe planleggingen nærmere innbyggerne, men parkens ettermæle bærer preg av at eiendomsutviklingen og byromsutviklingen er separate prosesser. I den overordnede fortellingen om Nytorget fremstår palleparken mer som en løsrevet hendelse, enn som et overgangsrom mellom det gamle og det nye. Dersom temporære intervensjoner ledsages av en mer helhetlig kommunikasjonsstrategi, som bringer sammen alle aktører og agendaer, kan det midlertidige trolig få en høyere status i byplanleggingen – og bidra til å bygge bro både mellom fortid og framtid, og mellom byutviklere og bybrukere.

Abstract: Meanwhile, at Nytorget

The topic for this master's thesis is *the temporary space as mediation of urban change*, with a public space in Stavanger, southwest Norway as a case study.

The car-dominated Nytorget is going to be transformed into a public park by 2025. From June throughout December 2020, a pallet park served as a 'preview' of the upcoming transformation, and as a platform for involvement. This thesis analyzes the pallet park as storytelling, as citizen participation, and as a manifestation of strategic planning, exploring whether a temporary intervention like the pallet park reduces the gap between citizens and planners.

I found that the park prevailed in staging a vision of how a car park can become a more human-friendly realm. However, the temporary park was rather pre-programmed, and for some people the aesthetics – pallets and astroturf – evoked negative connotations. Also, the temporary park lacked the community anchorage that would contribute to the placemaking process.

While the pallet park projects the impression of urban planners being open to users' needs, this is seemingly not the case for the upcoming real estate development of the buildings facing the public space. After the removal of the pallet park, there was no mediation about the further process, and the public debate in 2021 led to confusion concerning the future fate of Nytorget. The vacant space that replaced the pallet park, became symptomatic of this uncertainty.

Meanwhile, barely two kilometres east, another park project unfolds, however more low-key. The planning of the Lervig Park follows a more subtle scheme, where a low-profile pre-park is left for four years while citizen involvement, co-creation and various test programs take place. It is a different approach and a different kind of journey, where the municipality acts more like an *enabler*.

In some ways, the pallet park succeeded bridging the gap between citizens and the city's planning department. However, I worry that the legacy of the pallet park was discredited by the subsequent absence of communication, as well as the debate concerning the real estate properties surrounding Nytorget. In the greater context, the pallet park comes across as an ephemeral event, disconnected from the rest of the story. Temporary intervention as a strategic planning tool ought to be accompanied by a more comprehensive communication strategy, bringing together all agents and agendas. That way, ventures like the pallet park might be regarded not only as temporary, but as transitional, and their status on the urban agenda might rise.

A view from a window looking out onto a city street. In the foreground, there is a wooden deck with a yellow bench. In the middle ground, there is a courtyard with a green lawn and several yellow benches. In the background, there are several buildings, including a white house with a gable roof and a red brick building. The sky is overcast.

**DEL 1:
INTRO**

Innledning

På tampen av sommeren 2020, mens koronadisen fortsatt lå tungt over Stavanger, ble den øvre delen av Nytorget ryddet for biler. I løpet av noen dager ble parkeringsplassen foran Rogaland Kunstsenter forvandlet til en iøynefallende installasjon av europaller, ispedd gule partier og frodige planter. Aftenbladet intervjuet barnefamilier og takeaway-kunder som trillet terningkast fem. Men ikke alle var like begeistret. I sosiale medier ble palleparken kritisert for å være en påtvungen estetisering av byrommet, mens andre hevdet at noe så stygt som dette aldri ville blitt satt opp i de mer fornemme delene av byen. Andre igjen etterlyste «medvirkning på medvirkningen», altså at folk burde fått være med på å designe palleparken fra starten av. Og så har vi alle de som bare vil ha tilbake parkeringsplassene. De som syns paller er noe fjas. Og de som ikke bryr seg. Parken var uansett et visuelt *statement*. Man kunne ikke gå forbi uten å legge merke til den.

Hva er det med Nytorget?

Nytorget har en rik historie som demokratisk arena, men er i dag først og fremst et sted man *passerer*, ikke et sted man oppholder seg. Stedet er en brokete og salig blanding av parkeringsplass og innfartsåre, med et stadig skiftende repertoar av upretensiøse spisesteder, frisørsalonger og eksotiske matbutikker. I enden av torget – eller begynnelsen, om du vil – ligger den knallrøde St. Petri kirke. På motsatt side danner Nytorget inngangsporten til Pedersgata, et av byens mest vitale gateløp (og mest gentrifiserte, vil mange si), og selve bindeleddet mellom sentrum og Stavanger øst.

For mange er Nytorget først og fremst en parkeringsplass. Også for meg, må jeg innrømme. Fra barndommens byturer og fram til nå, har vi alltid parkert på Nytorget. Det var ganske få parkeringsplasser der, og sjelden noe ledig på lørdager, men så måtte vi liksom svinge innom for å sjekke likevel. Det følte så trygt og godt og håndterbart. Kanskje er det størrelsen. Intimiteten. Det sympatiske med å rulle inn på ruglete brostein og kapre et ledig felt i friluft, i stedet for å manøvrere rundt i et klaustrofobisk parkeringshus stablet sammen av asfalt og stål. Nytorget er liksom tettere på livet selv.

Et annet Nytorget-minne er bruktmarkedet, et nærmest anakronistisk loppemarked som plutselig oppstår på lørdagene i sommerhalvåret, sjalter vekk bilene og falbyr iddiser, lysestaker, grytekluter, LP-er og Figgjo-flint. Sammensuriet på bruktmarkedet er på en

måte en analogi på den *throwntogetherness*¹ som Nytorget består av: Det ustrukturerte byrommet som både er gate og ikke-gate, parkering og ikke-parkering. Den utflytende asfaltsletten utenfor Sankt Petri, der livets merkedager flyter ut kirkedøra og siger nedover trappene når du minst venter det. En hamburgerkiosk som først våkner til liv når folk skal hjem, en nabolagspøbb med vidgjetent konsertrepertoar, frisører med påfallende lave priser, en lampebutikk med legendarisk vindusutstilling og en urmaker som plutselig har reist videre.

Sist, men ikke minst, er Nytorget porten til Pedersgata og østre bydel. Pedersgata har på tjuu år gått fra å være et lugubert strøk til byens mest vitale gateløp, og selve bindeleddet mellom sentrum og Stavanger øst. Og det hele starter på – ja nettopp: Nytorget.

Hva bidrar palleparken med?

Nytorget har i mange år hatt en uavklart rolle. Plassen ble regulert til torg allerede i 2006, men har likevel fortsatt å fungere som parkeringsplass. En periode ble det vurdert å grave opp hele bygulvet og bygge underjordisk parkeringshus. Så var det snakk om kino, deretter nye runddanser med nytt tinghus som joker. I 2018 blir det lyst ut en arkitektkonkurranse, og prosjektet «Tre hus og et langbord» kåres til vinner. Månedene går, Nytorget sjangler ufortrødent videre med sitt vante, men stadig uavklarte liv. Mange lurte på om det ikke snart skal bli gang på sakene. Så entrer palleparken manesjen.

Palleparken er en «teaser» om at ting endelig skal begynne å skje; en forløper for den endelige utviklingen av torget. Palleparken bringer debatten om byens utvikling ut i det offentlige rommet og materialiserer planleggingen. Det vitner om en annen åpenhet enn når byutviklingen skjer på rådhuset og i politiske fora og styrerom som bare menigheten har tilgang til. Så er da også palleparken et medvirkningstiltak; et stunt som skal la brukerne av torget teste ut en ny innredning og deretter sende inn sine synspunkter.

Som forbipasserende blir jeg nysgjerrig på hva palleparken bidrar med. Jeg har en fornemmelse av at den representerer en måte å se byens endring på, og undrer meg over hvorvidt et midlertidig stunt som dette skaper større engasjement og sterkere eierskap til endringer i det offentlige rommet. Jeg er interessert i palleparken som kommunikasjon og historiefortelling. Det midlertidige tiltaket levendegjør et framtidsnarrativ i byrommet. Selv etter at palleparken er demontert, vil fortellingen om den leve videre i folks bevissthet.

¹ Begrepet *throwntogetherness* knyttes til geografen Doreen Massey og er en beskrivelse av sted som «a time-space of relational encounters, open and progressive, full of potential, and the eventfulness of place». Begrepet brukes også av Ash Amin for å understreke nærværet av ulike typer mennesker, som er et viktig premiss for samfunnsdannelse ('civic formation') og utvikling av medborgerskap (Kilde: Boken *Demokratiske byrom*, 19)

Hva er palleparkens etterlatte inntrykk? Parken kan betraktes som en avart av medvirkning; en dimensjon som ligger oppå medvirkningen og leverer noe annet. Hva leverer den? Hvilke forventninger bidrar palleparken til? Hva gjør den med folks oppfatning av Nytorget som sted? Dét skal denne masteroppgaven se nærmere på.

Min motivasjon

Som kommunikasjonsrådgiver i Stavanger kommune jobber jeg tett på byplanleggerne i forbindelse med medvirkning rundt pågående planprosesser. I mange tilfeller dreier det seg om å forme framtidens steder: Hva skal til for at nabolaget ditt blir et bedre sted, spør vi. Et nesten filosofisk spørsmål som ikke er enkelt å svare på. Og de fleste svarer jo heller ikke. Hvordan kan vi appellere til de som har førstehåndskunnskap om stedene, på en mer engasjerende måte? Og hvordan kan vi kommunisere med alle de stille stemmene, og de som tilsynelatende ikke bryr seg? Den lovpålagte kunngjøringen av planprogrammer og høringer av planforslag er det jo stort sett bare ihuga papiravisabonnenter som får med seg. Og hvis man først skal drive med medvirkning, så er det et poeng å nå ut til et representativt utvalg av befolkningen. Da må vi treffe folk der de er. For det er tross alt folk – og ikke kommunen – som gir liv til stedene.

Dialogen mellom kommunen og innbyggerne foregår i stadig større grad på digitale flater. Under koronapandemien ble til og med folkemøtene og planverkstedene digitale. Da tenker jeg at når noe for en gangs skyld skjer fysisk – slik palleparken faktisk gjorde – så er effekten og det etterlatte inntrykket desto større. For det fysiske stedet må vel ha en større tiltrekningskraft enn det «ikke-stedet» cyberspace tross alt er?

Med dette som bakteppe er jeg fascinert av fysiske tiltak i byrommet; det å overrumple brukerne av et sted med noe de ikke kan gå uanfektet forbi. Jeg tror at manifestasjoner i det fysiske rommet og erfaringer man føler på kroppen, kommuniserer på en annen måte, og gjør inntrykk på folk på mindre forglemmelig vis, enn nettsider, annonser, videomøter og questback-skjemaer. Problemet, slik jeg ser det, er at det meste av byplanleggingen går vanlige folk hus forbi. Min hypotese er at midlertidige tiltak kan bidra til å gjøre planleggingen lettere forståelig.

Når jeg har valgt palleparken på Nytorget som case, så er det ikke fordi den er unik, selv om den med sine 1200 paller muligens er den største i sitt slag i Norge. Den er snarere valgt fordi den, med sitt upretensiøse formspråk, er et arketypisk eksempel på «midlertidig tiltak». Nytorget er på sin side spennende fordi det er et tidsaktuelt sted, og en plass mange i Stavanger har meninger om og følelser for. Byrommet har vært i spill i tjue år, det har

vært en rekke medvirkningsopplegg rundt torgets framtid, og mange går og venter på at det skal skje noe her. Palleparken var det første tegnet på at nå skjer det endelig noe.

Tema og begrepsavklaring

Denne masteroppgaven ser nærmere på hva en midlertidig installasjon kommuniserer om transformasjonen av et offentlig byrom. Oppgaven tar for seg palleparken på Nytorget i Stavanger, som ble satt opp i juni 2020 og demontert i januar 2021. Den var altså av begrenset varighet, og kan dermed betegnes som et midlertidig tiltak. I det følgende vil jeg gå gjennom noen av begrepene og temaene som rammer inn oppgaven. Disse vil jeg også komme nærmere inn på i teoridelen.

Midlertidig urbanisme, på engelsk «temporary urbanism», kjennetegnes av prosjekter som finner sted i brakkområder, på tomme tomter eller i ledige bygninger, gjerne i påvente av at noe annet skal skje.² Det midlertidige kan være fysiske installasjoner, arrangementer eller aktiviteter, og det kan være initiert av offentlige myndigheter, eiendomsutviklere, gårdeiere, organisasjoner, grupper eller enkeltpersoner. Det midlertidige kan altså både være materielt eller immaterielt. Casestudien min er et midlertidig tiltak som var materielt, altså en fysisk installasjon.

Nytorget skal transformeres fra parkeringsplass til park, og palleparken høsten 2020 iscenesatte et eksempel på hvordan den framtidige parken kan bli seende ut. Forslaget om en midlertidig park ble fremmet av administrasjonen i Stavanger kommune og vedtatt av politikerne, og målet var blant annet å døyve ventetiden fram til en endelig transformasjon av Nytorget.

Byrom er åpne plasser i den tette byen; et uterom omkranset av bygg eller andre fysiske avgrensninger; gater, plasser, torg – men også grøntområder som parker, løkker og naturområder.³ Byrom er altså et vidt begrep, men felles for byrommene er at de er offentlig tilgjengelige og åsted for byliv og urbane aktiviteter. Nytorget er et byrom, og palleparken fylte en stor del av torget. Palleparken dannet et «rom i rommet» og kan betraktes som et byrom i seg selv. Den var et temporært byrom, ettersom den hadde en begynnelse og en slutt.

Kommunikasjon er et viktig bindeledd mellom kommuneplanleggingen og innbyggerne, og palleparken kan sies å være en kommunikasjonskanal i seg selv. Med

² Jørgensen, *Mens vi venter – om midlertidighet som strategi*, 29 og Jacobsen, *Sosial bærekraft gjennom midlertidig urbanisme?*, 23

³ Kommunal- og moderniseringsdepartementet, *Byrom – en idehåndbok*, 11

«kommunikasjon» tenker man gjerne på annonser, høringsbrev, digitale medier og informasjonsmøter, så en midlertidig pallepark kan sies å være en uvanlig form for kommunikasjon. Jeg vil likevel drøfte palleparken som kommunikasjonskanal og strategisk verktøy i byutviklingen, og vurdere hvordan det midlertidige tiltaket inngår som del av en langsiktig planlegging for å nå et overordnet mål. Palleparken er altså ikke et løsrevet stunt, men et planlagt tiltak knyttet til et sett med visjoner og strategier som en del av den kommunale planleggingen.

Med begrepet *kommunikasjon* tenker jeg hovedsakelig på informasjonsstrømmen der kommunen er avsender og innbyggerne mottakere. I drøftingen bruker jeg et bredere begrep når jeg betrakter palleparken som en form for *fortelling*. Da innlemmer jeg brukernes egne fortellinger og erfaringer, som også bidrar til å formidle at Nytorget er i forandring. Kanskje kan parken betraktes som et *framtidsscenario* som iscenesetter en tenkt framtid, slik at det blir lettere å leve seg inn i den, og utforske den.⁴ Scenariemetodikk brukes av og til i medvirkning, for å skape en felles forståelse for en framtidig situasjon, men også i samfunnsplanlegging og stedsutviklingsprosesser når man skal vurdere ulike alternativer og ta høyde for hvilke retninger utviklingen kan ta. Framtidsscenarioer kan ta form som tekst, skuespill, film eller andre typer visualiseringer.

Palleparken skulle fungere som *medvirkningstiltak* og stimulere byens innbyggere til selv å sende inn innspill til hva den endelige parken bør inneholde. Her ligger en intensjon om å skape engasjement og eierskap til det offentlige rommet. Gjennom medvirkning – også kalt *innbyggerinvolvering* – inviteres brukere og interessenter til å engasjere seg i det nye som skal komme. Tanken er at innbyggerne gjerne sitter på lokalkunnskap og poenger som kommuneadministrasjonen, politikerne eller arkitektene ikke har tenkt på fra før. Medvirkningsprosesser er også en form for distribuering av makt og innflytelse mellom det offentlige og sivilsamfunnet, ved at innbyggere gis anledning til å påvirke planleggingen.⁵

Palleparken må sies å være et utradisjonelt medvirkningstiltak, og jeg vil diskutere hvorvidt en fysisk installasjon er en mer demokratisk metode enn tradisjonelle medvirkningsprosesser. Med *demokratisk* mener jeg at den når ut til flere, og til en mer mangfoldig målgruppe, og senker terskelen slik at det blir lettere for et bredere lag av befolkningen å si sin mening. I begrepet demokratisk ligger også en mulighet for å *påvirke* omgivelsene. Jeg vil diskutere hvorvidt palleparken åpner for reell påvirkning.

Framtidsscenario, historiefortelling og medvirkning kan også ses på som bidrag til kommunens *strategiske planlegging*. Derfor vil jeg også diskutere palleparken som en del

⁴ Les mer om metoden framtidsscenario på DOGA sine nettsider: <https://doga.no/verktoy/folketrakk/folketrakk-veilederen/metoder/framtidsscenario/>

⁵ Agger: *Demokrati og deltagelse – et borgerperspektiv på kvarterløft*, 26

av kommunens overordnede planer. Da tenker jeg blant annet på kommunens ambisjoner og visjoner for hvilken retning byutviklingen skal ta, til tross for at virkeligheten gjerne er uforutsigbar og fragmentert. At Nytorget gjøres om fra parkeringsplass til park kan sies å være en del av en strategisk byplanlegging der sentrum ikke lenger skal være utformet på bilenes, men på menneskenes premisser. Beslutningen er forankret i Stavanger kommunes sentrumsplan, som kan sies å være en *strategisk* plan fordi den legger føringene for hvordan sentrum skal utvikle seg de neste 15 årene. Planen peker ut Nytorget og Pedersgata som en strategisk viktig akse; et bindeledd mellom sentrum og østre bydel.⁶

Palleparken som medvirkningstiltak kan også sies å være en del av en overordnet strategi, nemlig et ønske om å drive medvirkning på nye måter. Dette ønsket er forankret i kommuneplanens samfunnsdel, som slår fast at Stavanger skal være en *samskapingskommune*.⁷

Forskningsdesign og metode

I oppgaven har jeg valgt en kvalitativ metode der jeg gjennom dokumentstudier, observasjoner og intervjuer ser nærmere på en casestudie: Prosessen rundt det nye Nytorget i Stavanger. Foranledningen er at Nytorget er et sentralt byrom i en større norsk by, og et byrom som i mange år har levd med en uviss framtid. Det har lenge vært snakk om å fjerne bilene fra torget, og den midlertidige palleparken høsten 2020 var det første signalet om at ting begynte å røre på seg. Siden jeg selv jobber i kommunen, er jeg spesielt interessert i å se på *kommunens* bruk av midlertidighet både som strategisk verktøy og som redskap for innbyggerinvolvering. Perspektivet hadde vært annerledes dersom palleparken hadde vært stablet opp av ivrige naboer. Det at nettopp kommunen står bak, gjør casen ekstra interessant. I tillegg kommer det faktum at palleparken var laget av nettopp europaller (se figur 1 på neste side). Det gjør den til et takknemlig eksempel på «midlertidighet», ettersom paller i seg selv signaliserer noe uformelt, rufsete og temporært – et formspråk som vanligvis forbindes med «bottom-up»-initiativer.⁸ Det er altså tre grunner til at jeg syns palleparken på Nytorget egner seg som case: Aktualiteten, avsenderen og estetikken.

⁶ Stavanger kommune, *Sentrumsplanen*, 6 og 23–24

⁷ Stavanger kommune, *Kommuneplanens samfunnsdel*, 22

⁸ Jeg kommer nærmere inn på begrepet «bottom-up» på side 27

Figur 1. Pallene parken besto av, signaliserer både midlertidighet og «bottom-up».

Oppgavens oppbygning

Masteroppgaven tar for seg følgende problemformulering:

I hvilken grad er palleparken på Nytorget et eksempel på et midlertidig byromsprosjekt som bringer planleggingen nærmere innbyggerne?

For å bygge opp under denne problemformuleringen tar jeg for meg tre delspørsmål, som skal dekke det jeg opplever som de viktigste temaene for oppgaven:

- Hvordan anvendes palleparken for å kommunisere planmessige mål i planleggingen?
- I hvilken grad gjør palleparken det enklere for innbyggerne å påvirke byutviklingen?
- Hvordan manifesterer palleparken strategiske planer for byutviklingen?

Delspørsmålene leder til tre drøftinger som strukturerer oppgaven:

1. Palleparken som fortelling

For å se på hvordan palleparken anvendes for å kommunisere planmessige mål i planleggingen, vil jeg diskutere palleparken som *fortelling*. Palleparken er visuell formidling i form av en fysisk installasjon som man ikke kan gå ubemerket forbi, og gjennom sosiale medier fikk fortellingen en ekstra dimensjon. I tillegg kunne palleparken oppleves kroppslig, affektivt og sosialt. Som erfaring og referansepunkt lever parken videre i folks bevissthet, også etter at den er demontert. Hvordan formidles kommunens intensjoner, og hvordan inngår palleparken i det overordna narrative om Nytorget?

2. Palleparken som medvirkning

For å diskutere i hvilken grad palleparken gjør det enklere for innbyggerne å påvirke byutviklingen, drøfter jeg palleparken som verktøy for medvirkning. Jeg plasserer palleparken i Sherry Arnsteins medvirkningsstige, diskuterer hvordan den fungerte sammenlignet med tradisjonelle metoder for innbyggerinvolvering og ser på hvordan innspillene ble hensyntatt i det påfølgende forprosjektet til det endelige Nytorget.

3. Palleparken som redskap for strategisk planlegging

I den tredje drøftingen ser jeg på hvordan palleparken bidrar til å manifestere strategiske planer for byutviklingen. Etter mange år som parkeringsplass skal Nytorget redefineres som offentlig rom, og jeg drøfter palleparken som redskap på veien mot målet. Vedtaket om å fjerne bilene fra torget er forankret i sentrumsplanen, og er en del av det rådende bylivs-paradigmet som handler om at byene skal bli mindre bilvennlige og mer miljøvennlige. Palleparken viser hvordan byrommet kan se ut om noen år, når bilene har måttet vike plass. Palleparken prøver å skape forståelse for den nye programmeringen, og er en testbed som stiller spørsmålet: Hva slags byliv kan finne sted her? Samtidig er torget del av en større byutviklingsprosess der ulike aktører og eierinteresser påvirker utviklingen.

Midlertidighet er et gjennomgangstema i alle de tre drøftingene, og i teoridelen tar jeg for meg relevant teori om midlertidighet, medvirkning, strategisk planlegging og opplevelses-basert urbanisme. Deretter introduserer jeg Nytorget som «location» og tar for meg prosessen rundt palleparken, før jeg går over til å drøfte palleparken som fortelling, som medvirkning og som redskap for strategisk planlegging. I hvert av disse tre delkapitlene presenterer jeg funn fra intervjuer, dokumentstudier og observasjon av sosiale medier,

parallelt med at jeg analyserer funnene. Deretter avrunder jeg med en oppsummering på slutten av hvert delkapittel. I diskusjonen rundt midlertidighet og strategisk planlegging skuler jeg også til et annet case, nemlig Lervigparken i Stavangers østre bydel, der det midlertidige anvendes på en annen måte enn på Nytorget. Til slutt trekker jeg linjer mellom de ulike drøftingene og diskuterer i hvilken grad palleparken på Nytorget er et eksempel på et midlertidig byromsprosjekt som bringer planleggingen nærmere innbyggerne.

Forskningskontekst

Internasjonalt er det gjort mye forskning og empiriske studier av midlertidig urbanisme, og jeg kommer tilbake til dette i teorikapittelet. Norske kommuners bruk av midlertidig urbanisme er et forholdsvis nytt fenomen. Jeg har ikke funnet forskning som ser på midlertidighet som kommunikasjonsstrategi, men vil gjerne trekke fram noen masteroppgaver som tar for seg kraften i midlertidig urbanisme i en norsk kontekst:

Kristina Frestad Jørgensen tok for seg strategisk bruk av temporær urbanisme ved institutt for landskapsplanlegging på NMBU i 2011. Hun hadde to casestudier: Indre havn i Larvik, som ble gjort om til midlertidig park etter at ordføreren hadde sett «Extreme makeover» på TV, og Bjørvika-utviklingen i Oslo, der kultur ble brukt strategisk til merkevarebygging, profilering og omdømmebygging. Dette ga seg utslag i både temporære byrom, midlertidig bruk av bygg, midlertidige infrastruktur-anlegg og kunstinntallasjoner rundt omkring i Bjørvika.

Et ankepunkt hos Jørgensen er at når det temporære brukes som et strategisk virkemiddel, mister man den bottom-up-forankringen som *spontan* midlertidighet kjennetegnes av.⁹ Temporære tiltak er ofte organisert og styrt gjennom lukkede nettverk, der få aktører bestemmer hvem som inndras i nettverket og hva slags aktiviteter som forekommer.¹⁰ Jørgensen oppfordrer planleggere til å ha et varsomt forhold til midlertidig bruk, særlig på steder som ikke har aktørene eller interessen til å drive aktivitetene. Det er ikke alle brakkområder som kan «fikses» med midlertidige aktiviteter. Følgelig er Jørgensen også skeptisk til en institusjonalisering av midlertidighet som strategisk virkemiddel. Kristina Frestad Jørgensen står også bak en rapport om temporære byrom

⁹ Jørgensen, *Mens vi venter – en analyse av strategisk bruk av temporær urbanisme*, 102

¹⁰ *Ibid*, 4–5 og 112–113.

som ble skrevet på oppdrag fra Miljøverndepartementets program *Framtidens byer* i 2011. Rapporten illustrerer hvordan midlertidighet i stadig større grad blir brukt strategisk i byplanlegging.

Karoline Birkeli Jacobsen (masteroppgave ved NMBU i 2013) har sett på hvordan midlertidig urbanisme kan være en tilnærming til, og et bidrag til, en sosialt bærekraftig stedsutvikling.¹¹ Jacobsen analyserte to initiativer på Tøyen og Veitvet i Oslo, og vurderte effekten av disse opp mot teori om sosial kapital og «empowerment». Hun fant at midlertidig urbanisme kan styrke partnerskap og samarbeid på tvers, skape aktive uterom og være en katalysator for ny utvikling. Men i likhet med Jørgensen konkluderes det med at midlertidig urbanisme er sårbart, ettersom det avhenger av ytre variabler. Det må være samsvar mellom initiativtakernes intensjon og motivasjon, og brukernes. Jacobsen konkluderer også med at dersom det midlertidige skal bidra til en langsiktig sosialt bærekraftig stedsutvikling, bør det få innflytelse på framtidig utvikling av stedet – ikke bare være en aktivitet mellom to permanente tiltak.

Jeg vil også trekke fram Mari Tharaldsens masteroppgave om midlertidig og langsiktig utvikling av Romsåssenteret (AHO i 2019). Den handler om strategi og taktikk som begreper i urbanisme og som innfallsvinkel til makt og roller i byutviklingen, og ser på hvordan midlertidig aktivitet kan påvirke langsiktige planer. Taktisk midlertidighet utøves av aktører uten beslutningsmyndighet og utnytter mulighetsrom basert på lokale behov, mens strategisk midlertidighet er knyttet opp mot langsiktige mål og utøves av eiere og beslutningstakere.¹²

Oslo kommune har hatt mange eksempler på midlertidige bytiltak, med påfølgende evalueringer. Et eksempel på dette er Kolstadgata ved Tøyen skole, som skal gjøres om til bilfritt torg. Dette ble testet ut med midlertidige installasjoner i 2019. I motsetning til eksempelet palleparken, ble brukerne trukket med i både planlegging, bygging og aktivisering av installasjonene i Kolstadgata. Tiltaket hadde som agenda å demokratisere urbane prosjekter, og åpne opp for den byråkratiske prosessen for borgere, oppmuntre dem til å engasjere seg og ta eierskap til eget lokalmiljø.¹³

Mitt bidrag i kontekst av disse, er at jeg har et kommunikasjonsblikk på det midlertidige og ser på palleparken både som historiefortelling, som medvirkning og som redskap for strategisk planlegging.

¹¹ Jakobsen, *Sosial bærekraft gjennom midlertidig urbanisme? En analyse av midlertidig urbanismes betydning for en sosialt bærekraftig stedsutvikling*, 3

¹² Tharaldsen, *Midlertidig og langsiktig utvikling: Muligheter for Romsås senter*, 84

¹³ Growlab Oslo, *Midlertidige installasjoner i Kolstadgata*

Empirisk tilfang

For å dykke ned i problemstillingen har jeg intervjuet relevante personer, jeg har lest saksdokumenter, konkurranseutkast og kommunale planer, samt fulgt med på debatter i aviser, sosiale medier og politiske møter.

Intervjuer

Det var naturlig å snakke med de som har vært tette på palleparken fra Stavanger kommunes side, nemlig landskapsarkitektene Hilde Uberg og Else Dybkjær i avdeling for idrett og utemiljø. I tillegg har jeg snakket med sivilarkitekt og partner Erik Stenman fra Ghilardi+Hellsten Arkitekter, som vant plan- og designkonkurransen for Nytorget i 2019.¹⁴ Ghilardi+Hellsten designet palleparken sammen med de nederlandske landskapsarkitektene Karres en Brands, og har også prosjektert den endelige utformingen av torget.

Jeg har også intervjuet urban designer Claus S. Petersen, prosjektleder for Stavanger kommunes byromstrategi som ble vedtatt på tampen av 2021. Petersen er nå en av kommunens to sentrumskoordinatører som jobber med gjennomføringen av sentrumsplanen og ser til at ulike fagmiljøer samarbeider, slik at planer og strategier omsettes til konkrete endringer i Stavanger sentrum. I tillegg har jeg pratet med Hanne Polden Sæverud som har vært kommunens prosjektleder for Lervigparken, som jeg sammenligner palleparken med i det siste kapittelet.

Som kontrapunkt til intervjuobjektene på «kommune-siden» ville jeg ha en representant fra innbyggersiden. Benjamin Hickethier pekte seg naturlig ut, både som Nytorget-entusiast og en av initiativtakerne til den svært aktive Facebook-gruppen «Byutvikling Stavanger». Hickethier er engasjert bidragsyter i nevnte Facebook-forum, der han utrettelig presenterer aktuelle saker og stiller spørsmål til politikere, utbyggere, arkitekter og byplanleggere.¹⁵ Hickethier er opptatt av innbyggerinvolvering og initiativtaker til Byverksted, et «innbyggernes plankontor» med base i ungdomsbygget på Nytorget. Han har også organisert flere møter og byvandring om Nytorgets framtid, leverte et grundig innspill til palleparken og stilte seg i bresjen for «Folkejuryen» under en utstilling av konkurranseforslagene i 2019.

Jeg har også snakket med Torunn Larsen som har jobbet på Rogaland Kunstsenter i 20 år, og som var initiativtaker til nabolagsparken «Grasrota» på Nytorget i 2008. I tillegg har jeg hatt mer uformelle samtaler med naboer og brukere av palleparken høsten 2020, og med ansatte i kommunen.

¹⁴ Vinnerteamet besto av Ghilardi+Hellsten, Dipl.-Ing. Florian Kosche og Karres en Brands Landscape Architecture.

¹⁵ Facebook-gruppen «Byutvikling Stavanger» ble opprettet i januar 2019 og teller 3400 medlemmer i mars 2022.

Ettersom det meste av arbeidet med masteroppgaven foregikk under koronapandemien, er noen av intervjuene foretatt via videokonferansetjenesten Teams. Jeg har ikke tatt opp samtalene, i bekymring for at det ville begrense intervjuobjektene. I stedet har jeg tatt notater underveis. Jeg har også stilt oppfølgingsspørsmål på e-post. Informantene har etterpå fått tilsendt sitatene og fått anledning til å gjøre justeringer.

Saksfremlegg, planer og annen dokumentasjon

Det empiriske materialet inkluderer saksfremlegg og andre dokumenter fra politiske behandlinger de siste årene, politiske møter, samt planer som sentrumsplan, kommuneplan og byromstrategi. En fordel med koronapandemien har vært at de politiske utvalgsmøtene har blitt tatt opp og gjort tilgjengelige digitalt.

Trykte og digitale medier

Under palleparkens levetid fulgte jeg med på hvordan parken ble omtalt på Facebook og Instagram. Via geotagger fikk jeg opp bilder av palleparken, og flere politikere la ut bilder av den og diskuterte. Disse observasjonene har vært litt tilfeldige, men gjorde likevel at jeg klarte å danne meg et inntrykk av folks forskjellige meninger om palleparken.

Mens jeg har holdt på med denne masteroppgaven, har det vært jevnlig skriverier om Nytorget både i Stavanger Aftenblad, Rogalands Avis, Storhaug bydelsavis og på ymse sider og grupper på Facebook. Det gjelder særlig skjebnen til husene på sørsiden av torget: ungdomshuset, det tidligere politikammeret og trehusene. Hva som skjer med disse byggene, og ikke minst hvem som skal flytte inn der, vil selvsagt ha stor betydning for bruken av byrommet. Jeg har likevel først og fremst valgt å forholde meg til palleparken som studieobjekt i denne avhandlingen, og det er *det midlertidige som medium* som er innfallsvinkelen min.

Observasjoner

Jeg bor i østre bydel i Stavanger og passerer Nytorget flere ganger i uken, på vei til eller fra jobb og sentrum. Etter at jeg bestemte meg for å bruke Nytorget og palleparken som case, har jeg saktet ned farten og skrudd opp sansene. Jeg har ikke bedrevet systematisk observasjon eller kvantitative analyser, men sommeren og høsten 2020 tilbrakte jeg tid i palleparken i flere omganger, observerte brukere og tok inn atmosfæren til ulike tider av døgnet.

DEL 2:
TEORI

I denne delen spenner jeg opp det teoretiske bakteppet for den videre drøftingen. Jeg redegjør for midlertidighet som verktøy, og bereder grunnen for å analysere et temporært byrom i lys av teori om strategisk planlegging, medvirkning, stedsutvikling og byliv. Teorien kommer til nytte når jeg etterpå ser nærmere på palleparken på Nytorget som fortelling, medvirkningsverktøy og som redskap for strategisk planlegging.

Hva er midlertidighet?

Ordet midlertidighet antyder at noe har begrenset varighet. De siste årene har midlertidighet blitt et etablert grep i både byutvikling og eiendomsutvikling, gjerne under merkelappen *midlertidig urbanisme* eller *temporary urbanism*.¹⁶

Begrepet urbanisme er i seg selv komplekst og vanskelig å definere, men jeg vil si det handler både om den materielle og den immaterielle byen; det fysiske, sosiale og kulturelle; samspillet mellom menneskene og de fysiske strukturene, og om hvordan byene planlegges, designes, endrer seg, styres og utvikler seg.¹⁷ Det midlertidige er med på å forme og transformere hverdagen vår, og kan sies å være en del av urbanismen. Det midlertidige kan påvirke både de materielle og de immaterielle omgivelsene.

Midlertidige tiltak kan vare noen timer eller flere år. Det slike intervensjoner har felles, er at de er tidsbegrensede inngrep som utfordrer oppfatningen om hva stedet kan brukes til. Og selv om aktiviteten i seg selv er midlertidig, så kan det etterlatte inntrykket være langvarig.

Midlertidighet som fenomen kan også kobles til overgangen fra industrisamfunn til kunnskapssamfunn.¹⁸ Industri har lagt ned eller flyttet ut og etterlatt seg tomme steder, samtidig som byene har gått fra å være funksjonsmaskiner til å bli arnesteder for opplevelsesøkonomi og begivenheter. Folk trekker til byene fordi det *skjer ting* der. Festivaler, utekonsertter, gatemarkeder og popups er eksempler på midlertidighet som skaper en umiddelbar urbanitet og fungerer som katalysatorer for byliv.¹⁹ Midlertidighet er i så måte blitt en strategi for *eventbyen*, som jeg skal komme tilbake til senere.

Ifølge den danske veilederen *Mental byomdannelse* består stedskonstruksjonen av fysikk, anvendelser og fortelling, og midlertidige tiltak åpner for å eksperimentere med alle

¹⁶ Jacobsen, 22, Jørgensen, 29 og Tharaldsen, 65

¹⁷ Haarstad et.al.: «Nordic responses to urban challenges in the 21st century», 4–18.

¹⁸ Statsbygg: *Veileder: Midlertidige aktiviteter: Strategisk verktøy i kulturplanlegging*, 9

¹⁹ Jørgensen, 34

disse tre dimensjonene på én gang.²⁰ Temporære intervensjoner kan bidra til å sikre at man ikke kun tar hensyn til det fysiske når stedet skal omdannes. Midlertidig bruk kan nettopp være en kickstarter for *ny bruk* av et område, ved å luften nye måter å ta stedet i bruk på. Etableringen av et steds identitet skjer ikke bare gjennom fysiske investeringer i bygninger eller byrom – *bruken* av et sted og *fortellingene* om et sted er også viktige, og bidrar til stedsidentiteten.²¹ Immaterielle og forbigående tiltak kan med andre ord sette langvarige spor, og det uforpliktende i midlertidigheten er ofte en styrke i seg selv.

Midlertidige tiltak gir mer rom for spontanitet og «bottom-up»-tilnærminger enn tradisjonelle plan- og utviklingsprosesser. Det åpner også i større grad for nyskaping og deltakelse.²² Interessen for midlertidighet og etterspørselen etter mer langsomme og mer fleksible byomdannelse synes å være et uttrykk for et skifte i byplanleggingen.²³

Denne masteroppgaven ser nettopp på institusjonaliseringen av det midlertidige, gjennom en kommunes bruk av midlertidig park som et verktøy for innbyggerinvolvering, kommunikasjon og stedsforedling.

Midlertidighet som katalysator for byutvikling

Urban Catalyst var et EU-initiert forskningsprosjekt med utspring fra Technische Universität i Berlin, som så på strategier for temporær bruk i fem europeiske land i perioden 2001–2003. I etterkant ga noen av forskerne ut boken *Urban Catalyst – the power of temporary use* som er blitt stående som et av de sentrale teoretiske verkene om midlertidig urbanisme. Urban Catalyst-forskerne merker seg at midlertidig bruk har fått en høyere status i tråd med *the creative city*.²⁴ De ser en markeds- og markedsføringsverdi i de nye strømningene, men stiller spørsmål ved om det virkelig tilrettelegges for det temporære i byplanleggingen: «In most cases, talk of the ‘creative city’ is hardly more than an urban marketing slogan that has no impact whatsoever on political practice», hevder de.²⁵ Urban Catalyst peker på en mismatch mellom bymarkedsføringsretorikken og bypolitikken, der sistnevnte fortsatt henger igjen i gammeldagse metoder og tradisjonelle nettverk.²⁶ Midlertidig bruk ses på en katalysator for *bruk* som inngangsport til byutvikling,

²⁰ Indenrigs- og socialministeriet, *Mental byomdannelse*, 10

²¹ Statsbygg, *Veileder: Midlertidige aktiviteter: Strategisk verktøy i kulturplanlegging*, 23

²² Ibid, 5

²³ Ibid, 76 og Lydon og Garcia, «Disturbing the order of things», 8

²⁴ Begrepet *creative city* er tuftet på ideen om kreativitet som strategi i byutviklingen. *The creative city* knyttes til teoretikeren Charles Landry, og er i tillegg popularisert gjennom Richard Floridas teorier om *the creative class*.

²⁵ Oswalt, Overmeyer og Messelwitz: *Urban Catalyst*, 13–14.

²⁶ Ibid, 14

som kontrast til «the paternalistic practices of the classic welfare state and the neoliberal concept of the entrepreneurial city».²⁷

*Traditionally, planning begins by formulating an end result and then proceeds to consider how that result can be achieved. With temporary use, this relationship is reversed: one begins by asking how a dynamic can be engendered, without defining an ideal final state.*²⁸

Urban Catalyst sorterer midlertidige intervensjoner inn i ulike kategorier, etter i hvilken grad de påvirker fremtidig utvikling. Den midlertidige aktiviteten kan for eksempel fungere som en frittstående stand-in mellom gammel og ny bruk, som impuls til ny utvikling, det kan være en parasitt som utnytter aktivitet som er der allerede, det kan ha en pionér-funksjon eller det kan ta form som konsolidering, altså at det midlertidige etter hvert blir noe permanent.²⁹

²⁷ Oswald et al., 376

²⁸ Ibid, 217

²⁹ Jørgensen, *Mens vi venter – en analyse av strategisk bruk av temporær urbanisme*, 33

Midlertidighet som strategisk verktøy

Midlertidighet som strategi i byutvikling er velkjent i Europa, og vinner stadig terreng i Norge.³⁰ De siste årene har vi sett at midlertidige tiltak, for eksempel i form av byromsforvandlinger eller begivenheter, brukes som ledd i strategisk planlegging. Metoder som tidligere ble assosiert med grasrotbevegelser, benyttes av både offentlige og private aktører. Eiendomsutviklere tyr til midlertidighet som investeringsstrategi for å øke verdien av en tomt, et bygg eller en bydel. Kommunen tester ut tidsbegrensede endringer, eller skaper forventning i transformasjonsområder.

I det følgende ser jeg på norsk planleggingspraksis og dreiningen fra den allvitende planleggeren til det offentliges rolle som overordnet strateg, visjonsholder og tilrettelegger. Midlertidige tiltak synes å ha lav status i Norge i dag, men den økende interessen for taktisk urbanisme og eventbasert innbyggerinvolvering tyder på et begynnende paradigmeskifte i norsk planleggingspraksis.

Hva er strategisk planlegging?

Både i Norge og resten av Europa har det vært en strategisk vending i planleggingen de siste tiårene. Inspirert av organisasjonsteori handler det om å tenke langsiktig og utmeisle noen visjoner og framtidsscenarioer.³¹ Man setter planleggingen opp mot viktige utviklingstrekk i samfunnet, involverer deltakere utenfor organisasjonen og utfordrer hva stedet er, og hva det skal bli. Strategisk planlegging ser forbi planlegging som en måte å få kontroll på, til en måte å se verden med nye øyne på. «Reimagine a city», som den belgiske planleggingsteoretikeren Louis Albrechts sier. Man jobber på tvers og prøver å få til felles løft, uten å miste visjonen av syne.

I praksis brukes ordet «strategisk» ofte om alle overordnede planer, slik som kommuneplanen – et dokument som løfter blikket og angir overordna mål for samfunnsutviklingen. Det strategiske handler om noe «større enn seg selv», og kan for eksempel være tuftet på FNs bærekraftsmål.

Torill Ringholm og Hege Hofstad skriver i *Plan- og bygningsloven – en lov for vår tid* at den vanskeligste delen av strategisk planlegging, er å oversette den strategiske «ånd» til konkrete, handlingsrettede målsettinger og tiltak. Visjonen må være gjenkjennelig når den kommer ut fra planprosessen.

³⁰ Jørgensen, *Temporære byrom – og midlertidighet som strategi i byutviklingen*, 8

³¹ Albrechts, «Ingredients for a more radical strategic planning», 511 og Ringholm og Hofstad, «Strategisk vending i planleggingen?», 110–113

Strategisk planlegging som offentlig, romlig aktivitet hviler i høy grad på medvirkning og oppslutning fra et bredt utvalg aktører (...), og er avhengig av at «samtales holdes i gang» i de jevnlige vekslingene mellom planlegging og iverksetting.³²

Figur 2. Strategisk planlegging: Paradis-planen er en områderegulering i Stavanger som blant annet skal legge til rette for at Paradis blir en gåvennlig bydel, og knytte sammen omkringliggende bydeler. I forbindelse med planprosessen har kommunen sprayet budskap på asfalten i nærområdene. Virkemiddelet er taktisk, men kommunikasjonen er strategisk. Det handler om å skape forventning og bygge bevissthet rundt Paradis som sted, og formidle hvor kort tid det tar å forflytte seg dit til fots.

Kvorning og spillebrettet

Strategisk byplanlegging er et eget begrep innenfor urbanismen, og dreier seg om at byplanmyndighetene tar noen overordnede grep som legger føringer for den videre utviklingen.³³ Det kan handle om å plassere et bibliotek eller et museum i et bestemt område for å stimulere byutviklingen i en viss retning, eller å anlegge bybane for å gjøre transportmønsteret mer klimavennlig. Den danske arkitekturprofessoren Jens Kvorning

³² Ringholm og Hofstad, «Strategisk vending i planleggingen?», 120

³³ Kvorning, «Byutviklingsstrategier og byledelse», 17

bruker spillebrettet som metafor, og snakker om det viktige «åpningstrekket»: Et strukturerende grep som bidrar til å skape identitet og orientering i bylandskapet.

Kvorning lister opp fire bakgrunner for at strategisk planlegging har vunnet terreng.³⁴ For det første dreier den romlige planleggingen seg ofte om byomdannelse og transformasjon, altså områder der grunnleggende fysiske strukturer allerede er på plass, og der mange interesser er i spill. For det andre har eiendomsutviklere og økonomiske interesser fått mer å si. Det er flere ressurssterke aktører på banen, med hver sin agenda. Det tredje aspektet er det nye ideologiske virkelighetsbildet, nemlig det nyliberalistiske regimet der planleggerens makt er redusert. Planleggeren ses mer som en dialogpartner enn som en aktør som setter dagsorden. Det fjerde aspektet har å gjøre med kommunikasjonsteknologi og det faktum at mye av den offentlige debatten nå skjer på en mediescene. Disse endringene krever nye tilganger – strategier – til planleggingen.

Planleggingen: Fra toppstyrt til brukerorientert

Det synoptiske planleggingsregimet, som dominerte fram til 1960-tallet, kjennetegnes av en tro på planlegging som objektiv vitenskap; en oppgave forbeholdt ekspertene. I forbindelse med kritikken av Ammerudblokkene skal for eksempel arkitekt Håkon Mjelva ha sagt at vanlige menneskers mening om arkitektur, er like meningsløst som at vanlige folk skulle blande seg inn i konstruksjonen av et jagerfly.³⁵

En av de tidlige kritikerne av modernismen var Jane Jacobs, som i *The Death and Life of Great American Cities* i 1961 pekte på at den toppstyrte planleggingen resulterte i tomme byrom og lite menneskevennlige byer. Ofte brukes begrepet *top-down* om en ovenfra-og-ned-planlegging som ikke er forankret i folks behov, mens *bottom-up* er organiske metoder som reflekterer lokale behov. Top-down refererer til offentlige myndigheter, eksperter, byråkrater, grunneiere og de økonomiske systemene, mens bottom-up betraktes som korrektiv, opposisjon eller alternativ til det rådende systemet.³⁶ Bottom-up omfatter ikke bare initiativer og engasjement nedenfra, men brukes også om tilnærminger der arkitekter eller planleggere aktivt utforsker lokalmiljøet – gjerne med et åpent øye for det uventede.

Fra 1970-tallet begynte medvirkning å bli en viktig del av planteorien. Synoptisk, også kalt rasjonell, planlegging ble kritisert for ikke å ta hensyn til de som faktisk ble berørt av planleggingen. Så fikk vi den kommunikative vendingen, anført av teoretikere som Patsy Healey, som er opptatt av *prosessen* rundt planlegging og beslutningstaking.³⁷

³⁴ Kvorning, «Byudviklingsstrategier og byledelse», 12–14

³⁵ Holm, «Lengselen etter å delta», 37

³⁶ Harboe, *Social Concerns in Contemporary Architecture*, 32 og 261

³⁷ Hanssen og Millstein, «Demokratiske byromsprosesser», 67

Kommunikativ planlegging handler blant annet om samarbeid og kommunikasjon, dialog, nettverk og medvirkning. Man anerkjenner at samfunnet er komplekst og at planleggeren ikke er allvitende.

Bruken av midlertidige byromsprosjekter i planleggingen er tuftet på disse strømningene, nemlig forståelsen av at tradisjonelle planleggingsformer i for liten grad evner å inkludere brukerperspektivet i byutviklingen. Bruken av midlertidighet kan sies å svare på to ting: Ønsket om større grad av borgerinndragelse i planprosjekter, og en forståelse av at ny midlertidig bruk av et område kan bedre forutsetningene for at ønsket byutvikling faktisk finner sted. Bruken av midlertidighet henger også sammen med at rommet forstås som noe mer enn det fysiske; nemlig også som noe sosialt. Midlertidig bruk er med på å skape de sosiale rommene. Det er uttrykk for en annen romlig bevissthet enn top-down-planleggingen.

Planleggerens rolle har endret seg

Etter den synoptiske planleggingsperioden begynte man på 1980- og 90-tallet å legge til rette for at private krefter skulle kunne bære den økonomiske byrden og risikoen for byutviklingen. Dette omtales gjerne som inkrementell planlegging eller forhandlingsplanlegging.³⁸

Tidligere var planleggeren en visjonær premissleverandør som designet altomfattende masterplaner med et ovenfra-og-ned-perspektiv. I løpet av de siste tiårene har planleggeren gått fra å være beslutningstaker til å være en «enabler»; en person som jobber på vegne av oss alle og som har ansvaret for å forene ulike syn og behov.³⁹ Planleggeren er en kurator som megler mellom brukere, grunneiere, politikere og juridiske bestemmelser. Mange vil hevde at programmeringen blir viktigere enn det fysiske; innhold blir viktigere enn form. *Urban use* trumfer *urban design*.⁴⁰

Dette paradigmeskiftet i planleggingsfaget henger også sammen med «kommune 3.0»-tankegangen der det offentlige går fra å være en myndighetsutøver til å være en megler og tilrettelegger.⁴¹ Innbyggerne har parallelt gått fra å være «undersåtter» til å betraktes som ressurser som har noe å bidra med. Kommune 3.0 er også knyttet til begrepet samskaping, som handler om samarbeidende partnerskap mellom det offentlige

³⁸ Hanssen og Millstein, «Demokratiske byromsprosesser», 69

³⁹ Oswald et al., *Urban Catalyst*, 217

⁴⁰ Ibid., 375

⁴¹ Kobro, *La oss gjøre det sammen!*, 46

og sivilsamfunnet, og å møte og ansvarliggjøre innbyggerne på nye måter.⁴² Samskaping handler om å løfte medborgerskapet, ansvarliggjøre innbyggerne, redusere distansen mellom «top» og «bottom» og jobbe på nye måter, på tvers av siloer og tradisjonelle skillelinjer. Løsninger utvikles *med* innbyggerne i stedet for *til* dem. I samskapingsdiskursen ligger det føringer for å betrakte kommunen som et *community*, ikke en municipality. Samtidig er kommunene komplekse organisasjoner med intrikate horisontale og vertikale organisatoriske linjer, som kan true «community»-tankegangen.

På engelsk benyttes begrepene co-creation og co-production, som på norsk er oversatt til «tynn» og «tykk» samskaping.⁴³ Co-production gjør innbyggerne til aktive subjekter i stedet for objekter. Begrepet handler om å få innbyggerne til å engasjere seg ut over saker som bare angår dem privat. Louis Albrechts tar til orde for at co-production kan styrke det sosioromlige og være inngangsporten til en mer *radikal* strategisk planlegging, der kraften i aktivisme kan omsettes til en mer inkluderende stedsutvikling.⁴⁴

Tjenstedesigns inntog i byutviklingen

I bruken av midlertidighet i planleggingen ser vi tendenser til påvirkning fra tjenstedesign-metodikk, der det handler om å ha et åpent sinn, teste ut nye verktøy og metoder, og tillate seg å prøve og feile for å komme til bunns i stedets og innbyggernes behov.⁴⁵ Midlertidighet kan sies å være en del av en mer eksperimentell og «brukerbasert» (user-based) måte å jobbe på, og en mer organisk tilnærming til by- og samfunnsutviklingen.⁴⁶ Og i alle tilfeller en motsats til den gamle masterplan-tankegangen.

Faget tjenstedesign handler nettopp om brukerorientering, uttesting og medvirkning, med nysgjerrighet som grunnholdning.⁴⁷ Tjenstedesigner og førsteamanuensis ved AHO, Kaja Misvær Kistorp, peker på fem prinsipper i tjenstedesign:⁴⁸ Det er *brukersentrert*, i form av at man systematisk innhenter og identifiserer brukernes behov i jakten på treffsikre løsninger. Videre er tjenstedesign *samskapende* i den forstand at man involverer interessenter, aktører og ansatte på tvers, både som kvalitetssikring og for å bygge eierskap. Tjenstedesign tar hensyn til *den helhetlige brukerreisen* og bruker

⁴² Kopro, *La oss gjøre det sammen!*, 12

⁴³ Ibid, 13

⁴⁴ Albrechts, «Ingredients for a more radical strategic planning», 516

⁴⁵ Kistorp, «Brukerens stemme», 179 og Tharaldsen, *Midlertidig og langsiktig utvikling: Muligheter for Romsås senter*, 74

⁴⁶ Oswald et al., 374

⁴⁷ Kistorp, 179

⁴⁸ Ibid, 180

visualisering som virkemiddel – for eksempel gjennom prototyper som kan forenkle kompleksiteten og skape felles forståelse. Sist, men ikke minst, kjennetegnes tjenstedesign av *iterasjon*, det vil si en repeterende prosess der man tester, validerer og videreutvikler løsningene over flere omganger. Kistorp fremholder at tjenstedesign utfordrer etablerte strukturer, tradisjoner og holdninger, og løfter brukermedvirkning til et nytt nivå.

Hva er forskjellen mellom taktikk og strategi?

Både midlertidighet og medvirkning handler om hvordan man på kort og lang sikt kan skape endring. Det har dermed både et taktisk og et strategisk perspektiv. Begrepene taktikk og strategi stammer opprinnelig fra krigføring, der strategi handler om det overordnede – hvordan vinne krigen – mens taktikk er de grepene man tar på slagmarken for å løse det som skjer «her og nå», for eksempel som reaksjon på et bakholdsangrep.⁴⁹ Rent etymologisk betyr ordet strategi *å lede hæren*. Den bakenforliggende strategien er i praksis «usynlig», mens taktikken er mer håndfast; det kan handle om hvordan troppene beveger seg på slagmarken.

Så kan man diskutere om midlertidige tiltak i byrommet er taktisk eller strategisk. Fenomenet taktisk urbanisme forbindes tradisjonelt med spontane og opportunistiske grasrot-tiltak som ikke er forankret i overordna planer eller formelle systemer. Ivrige naboer kan for eksempel okkupere parkeringsplasser og innrede dem til park, men hvis kommunen gjør det, er det som regel som ledd i en langsiktig strategi, nemlig at de på sikt vurderer å stenge gata for trafikk. I Statsbyggs veileder til midlertidighet heter det at det strategiske ligger i å utnytte problemstillinger som midlertidig knytter seg til et sted eller en bygning, og at man betrakter situasjonen som en mulighet og ikke som et problem.⁵⁰

Den franske filosofen Michel de Certeau argumenterer for at strategi er makt-havernes verktøy, mens taktikk er den aksjonsformen de «maktløse» er henvist til å utøve.⁵¹ «Strategies thus have mainly to do with top-down relationships», framholder de Certeau i *The practice of everyday life*, mens taktikk handler om endringen «det lille mennesket» kan gjøre. Jens Kvorning spør seg om det nye virkelighetsbildet, der private eiendomsaktører har fått mer makt, bidrar til å forskyve maktforholdet slik at eiendoms-

⁴⁹ Store norske leksikon, <https://snl.no/strategi>

⁵⁰ Statsbygg, *Midlertidige aktiviteter: Strategisk verktøy i kulturplanlegging*, 11

⁵¹ Lydon og Garcia, «Disturbing the order of things», 9–10 og Harboe, *Social Concerns in Contemporary Architecture*, 278

investorene får makt til å utvikle strategier, mens de offentlige myndigheter – og dermed byplanleggerne – henvises til å operere gjennom kortsiktige taktikker.⁵²

Fenomenet som går under navnet *tactical urbanism* var lenge grasrotas metode, i form av gerilja-aktige aktiviteter som annekterer byrommet og utfordrer autoritetene: DIY-aksjonister bygger benker av pallekarmer, maler asfalten blå, setter poteter i rundkjøringer og sprer solsikkefrø i grøftekanter. Sykler ti i bredden eller rigger seg til med campingstoler eller yogatime i en trafikkert gate. De siste tiårene har vi sett at profesjonelle aktører har begynt å benytte seg av lignende grasrot-metoder: Eiendomsutviklere inviterer til grillfest på en tomt ingen visste fantes, gårdeiere leier ut det tomme butikklokalet til pop-ups som egentlig ikke har råd til vanlig leie, og kommuner hiver seg på bevegelsen *Parking Day*, der parkeringsplasser forvandles til lommeparker en dag i året. Mark Lydon og Anthony Garcia, som knyttes til den nordamerikanske bevegelsen *tactical urbanism*, er ikke så opptatt av dikotomien taktikk og strategi. De mener at myndighetene bør bli mer taktiske, mens innbyggerne må jobbe mer strategisk, og at taktisk urbanisme nettopp er en metode for å redusere spenningene mellom «bottom-up» og «top-down».⁵³

Figur 3. Palleparken er et eksempel på at kommunen bruker et virkemiddel fra taktisk urbanisme.

⁵² Kvorning, «Strategisk byplanlægning», 8–9

⁵³ Lydon og Garcia, «Disturbing the order of things», 9–10

Midlertidighet som sted, rom og form

Midlertidighet kan forstås på ulike nivåer, og i denne oppgaven har jeg valgt å se på midlertidighet som en del av det som kan bringe planleggingen nærmere innbyggerne. Midlertidig bruk kan spille en rolle i stedets tilblivelse og tilføre nye dimensjoner i samspillet mellom det morfologiske og det sosiale. I det følgende vil jeg gå gjennom dualismene *urbs/civitas* og *urban fabric/social fabric* som innfallsvinkel til å diskutere hvordan temporære byrom kan tilrettelegge for byliv. Deretter introduserer jeg ulike teorier rundt stedsbegrepet, som en inngang til å se på midlertidighet som en del av stedets tilblivelse. Midlertidig bruk kan føre til at en romlighet går fra å være et «space» til et «place» som folk har følelser for. Dette bringer oss over til placemaking-bevegelsen som er opptatt av at stedsbygging må komme nedenfra.

Forholdet mellom det fysiske og det sosiale

Romerne konstaterte allerede i oldtiden at byen er en sammenstilling av *urbs* og *civitas*: *Urbs* er byens fysiske territorium – alt det konkrete: Bygninger, gater, parker, natur, grunnforhold. *Civitas* er bysamfunnet – organisasjonene, institusjonene, lovverket, de sosiale relasjonene.⁵⁴ *Urbs* og *civitas* avhenger av hverandre; det ene kan ikke eksistere uten det andre. Spenningen mellom de to dimensjonene – mellom det bygde og det levde – har sin parallell i det norske plansystemet, nemlig i kommuneplanens arealdel og samfunnsdel. Arealdelen (*urbs*) sier hvordan arealene skal forvaltes, mens samfunnsdelen (*civitas*) sier noe om hvilket samfunn vi vil ha. Mens arealdelen er konkret og snakker om utnyttelsesgrader, etasjer og antall parkeringsplasser per boenhet, er samfunnsdelen visjonær og snakker om samhold, mangfold, ansvar, bærekraft og andre ting vi ikke kan ta på, men som gir retning og verdi.

Romerne snakket også om *demos*, som handler om det demokratiske fellesskapet; og *polis*, som er det demokratiske systemet; hvordan byen styres.⁵⁵ *Polis* kan sies å være selve planleggingen, som strukturerer samspillet mellom *urbs* og *civitas*. I arbeidet med sosial bærekraft er man opptatt av medborgerrollen og følelsen av *empowerment* – en dimensjon som hører inn under *demos*.

Sosiologen og filosofen Henri Lefèbvre ser på urban form i lys av to dimensjoner: Morfologiske strukturer og sosiologiske strukturer. De morfologiske er det vi kan se, som bygninger, gater og plasser, mens de sosiologiske strukturene handler om atferd, nettverk

⁵⁴ Hanssen: «Medvirkningens idelandskap», 53

⁵⁵ *Ibid*, 59

og fellesskap. En klar parallell til *urbs* og *civitas*, der altså. Byen er en sosioromlig størrelse der det fysiske og det sosiale påvirker hverandre gjensidig. De morfologiske strukturene kan knyttes til begrepet *stedsintegritet*, mens de sosiologiske strukturene ses i sammenheng med *stedsidentitet*. Stedsidentitet kan ikke vedtas, men er noe brukerne er med på å definere gjennom sine erfaringer.⁵⁶

En annen teoretisk tilnærming er å se på byen som *urban fabric* og *social fabric*; det å skape rom og det å aktivisere dem.⁵⁷ Urban morfologi handler om byens fysiske bestanddeler, mens det morfogenetiske handler om de prosessene og metodene som over tid bidrar til byens form. Det midlertidige kan være et eksempel på en slik prosess. Byen er en levende organisme, og det morfogenetiske perspektivet vektlegger det transformatoriske ved våre bygde omgivelser: Prosessene som bidrar til at ting blir som de blir.⁵⁸ Her kan midlertidig bruk spille en viktig rolle.

Sosiomaterialitet dreier seg om forholdet mellom menneskene og de fysiske omgivelsene, og relasjonelle teorier om sosiomaterialitet kan bidra til å finne ut hvordan et byrom fungerer sosialt og politisk.⁵⁹ Byrommets materialitet er et resultat av prosesser og endringer koblet til aktører, og aktørnettverksteori (ANT) er en metode for relasjonell tilnærming til det sosiomaterielle. ANT handler om å studere materialene ut fra hva de *gjør*; for eksempel om byrommets fysiske byggesteiner støtter eller hindrer menneskelig atferd.⁶⁰ Materialene kan påvirke brukeradferd, for eksempel når fartsdumper i veien får bilførere til å sakke farten. På samme måte kan brostein, benker og lyssetting påvirke folks adferd i et byrom. Aktørnettverksteori kan brukes til å analysere et byroms demokratiske kapasitet og til å følge prosessene som produserer offentlige byrom, for å avsløre hvilke mekanismer som dytter byrommet mot eksklusivitet eller mot inkludering.

Stedets tilblivelse og kraften i det midlertidige

Stedsteori er en innfallsvinkel til det midlertidige, fordi midlertidig bruk kan bidra til at et område går fra bare å være en romlighet (*space*) til å bli et sted (*place*) som folk identifiserer seg med og føler tilhørighet til.⁶¹

⁵⁶ Lefèbvre og Nicholson-Smith, *The Production of Space*, 116

⁵⁷ Vinicius Netto ser nærmere på disse begrepene, og studerer byen som sosial prosess i boka *The Social Fabric of Cities*.

⁵⁸ Ellefsen, *Urban environments of the entrepreneurial city*, 40–41.

⁵⁹ Murphy, «Demokratiske byroms sosiomaterialitet», 45–46. Det *sosioromlige* handler om forholdet mellom mennesker og rom, mens det *sosiomaterielle* skjer mellom mennesker og materialer, men man bruker gjerne ordet *sosiomaterialitet* om både det romlige og det materielle.

⁶⁰ *Ibid*, 48

⁶¹ Jørgensen, «Mens vi venter», 48 (som refererer til Cresswell 2004 og Tuan 1977)

Den amerikanske sosiologen Thomas Gieryn betrakter stedet som en sammenføyning av tre dimensjoner: *Location, materiality and meaningfulness*. Hvis en av dimensjonene endres, endres også stedet. Gieryn er opptatt av den sosiale dimensjonen, og sier at place er en *mediator for social life*.⁶²

Tredelingen av stedsbegrepet går igjen hos en rekke teoretikere. John Agnew snakker for eksempel om *location*, som er stedets fysiske plassering; *locale* som er den materielle settingen og stedets konkrete form; og *sense of place* som er den subjektive og emosjonelle tilknytningen mellom stedet og menneskene.⁶³ Tredelingen peker på at et sted blir til gjennom både fysiske, sosiale og mentale prosesser, og alle tre har betydning for stedets tilblivelse. Samfunnsgeografen Per Gunnar Røe bruker en beslektet tredeling når han skriver at et sted både kan være imaginært (representert i visjoner og planer), materielt (når byen transformeres og bygges fysisk) og sosialt (når stedet tas i bruk).⁶⁴

Lisa Diedrich og Ellen Braae opererer med tre parametre for å analysere et steds *site specificity*.⁶⁵ Det første aspektet er det rent fysiske; materialer og strukturer. Det andre er prosesser og praksiser; måten folk bruker området på. Det tredje aspektet omfatter det immaterielle; som minnene og atmosfæren.

Christian Norberg-Schultz er kjent for begrepet *genius loci*; stedets ånd. Arkitekturteoretikeren Mari Hvattum foreslår at vi bør snakke om stedet som et *locus of action*; som praksis, ikke bare som form. Kanskje er det menneskelig samhandling som konstituerer steder, i sterkere grad enn arkitektur.⁶⁶ Geografen Tim Cresswell understreker at et sted ikke bare må forstås som noe som *er*, men noe som *blir til*.⁶⁷ Det sentrale ved stedsbegrepet er ikke stedet i seg selv, men den kontinuerlige skapingen (constitution) av et sted, som Cresswell omtaler som 'the coming together of the physical world'. Flere teoretikere slår fast at sted må ses som *tilblivelse*; en tilblivelsesprosess der både materielle, humane og ikke-materielle krefter bidrar til å få sted til å «finne sted».⁶⁸

Placemaking nedenfra

Stedets tilblivelse er ledemotivet for den amerikanske *placemaking*-bevegelsen, som oppsto på 1970-tallet og frontes av organisasjonen Project of Public Spaces (PPS). PPS er preget av visjonene til modernismekritikerne William Whyte og Jane Jacobs, og vektlegger

⁶² Gieryn, «A place for space in sociology», 467

⁶³ Cresswell, *Place. An introduction*, og Jacobsen, «Sosial bærekraft gjennom midlertidig urbanisme?», 30

⁶⁴ Røe, om Bjørvika-utbyggingen i «Sosiokulturelle stedsanalyser», 86

⁶⁵ Braae og Diedrich, «Site specificity in contemporary large-scale harbour transformation projects», 25

⁶⁶ Hvattum, «Stedets tyranni»

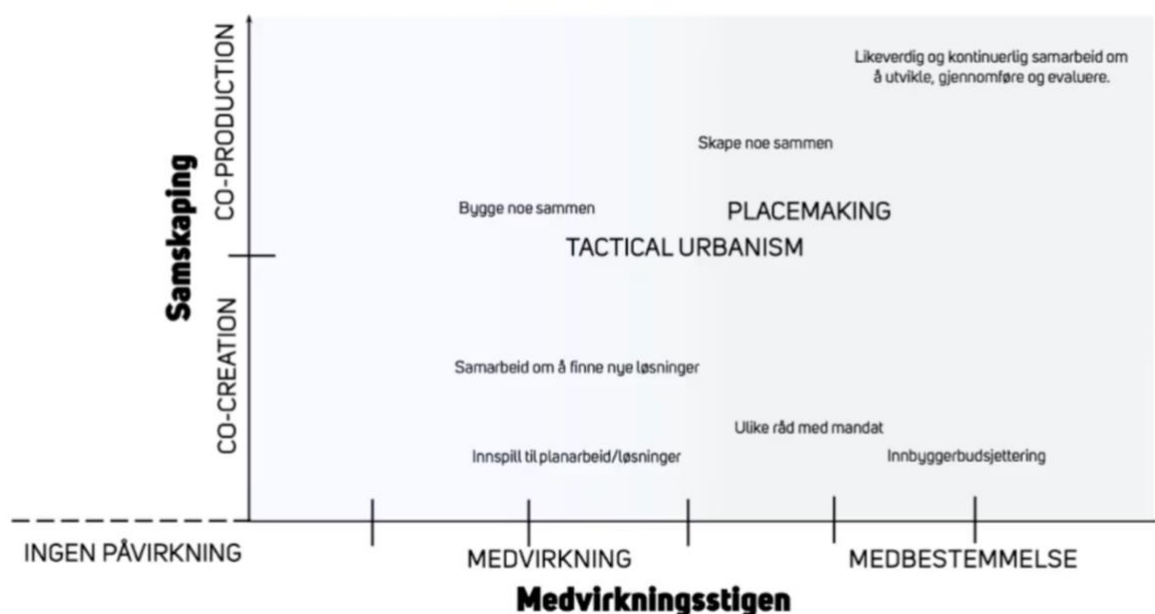
⁶⁷ Aure et. al., «Sted – nye teorier i en norsk kontekst», 15–16

⁶⁸ Ibid, 19

betydningen av brukermedvirkning og input fra lokalsamfunnet som en motvekt til ovenfra-og-ned-planlegging: *It takes a place to create a community, and a community to create a place.*⁶⁹ Placemaking handler blant annet om å forbedre offentlige rom gjennom småskala grasrot-aktivisme. Tanken er at planleggere og utbyggere har alt å vinne på å dra nytte av det lokale engasjementet som allerede fins i området.

*A great public space cannot be measured simply by physical attributes: it must serve people as a vital place where function is put ahead of form. (...) Placemaking strikes the balance between the built, the social, the ecological and even the spiritual qualities of a place.*⁷⁰

Placemaking ser på stedet som helhet, i stedet for fragmenter som en bygning, en tomt eller et torg. I Norge videreføres filosofien til PPS gjennom aktører som Léva Urban Design, som kobler placemaking til begrepet sosial bærekraft.⁷¹ Figur 4 viser hvordan Léva plasserer placemaking i samme idelandskap som samskaping (co-creation og co-production) og medvirkning, som jeg kommer tilbake til litt senere i denne teoridelen.

Figur 4. Placemaking og samskaping – et landskap av begreper, metoder og teorier. Illustrasjon laget av Aslaug Tveit i Léva Urban Design.

⁶⁹ Project for Public Places, «Placemaking and the Future of Cities», 559–560

⁷⁰ Ibid, 562

⁷¹ www.leva-urbandesign.no/slik-jobber-vi

Midlertidighet som markedsføring

Midlertidige intervensjoner i byrommet forbindes tradisjonelt med grasrotbevegelser og aktivister, men midlertidighet som virkemiddel brukes stadig oftere av makthaverne selv. Både eiendomsutviklere og planmyndigheter tyr til temporær bruk som områdemodning, innbyggerinvolvering og historiefortelling. Parallelt pågår et kappløp om attraktive byer og steder, der både eventalisering av bylivet og estetisering av bylandskapet er rådende tendenser.

Midlertidighet som investeringsstrategi

Siden 1990-tallet har vi sett fremveksten av en entreprenørisk bypolitikk der man er opptatt av omdømme, renommé og konkurransekraft overfor andre byer og regioner.⁷² Det meste av byutviklingen er prosjektbasert, det vil si at private markedsaktører utvikler «sin» brikke av det puslespillet byen er.⁷³ Et trekk ved den prosjektbaserte byutviklingen er at strategier for branding av eiendomsutviklingsprosjekter lener seg på estetikken fra taktisk urbanisme – gjerne i form av midlertidige tiltak. Eiendomsutviklerne kan for eksempel stille i stand temporære ting i en bygning, eller invitere til grillparty på byggetomta. Midlertidighet brukes som investeringsstrategi for å øke attraksjonsverdien av et område, en tomt eller en bygning. Midlertidige tiltak bidrar med historiefortelling og stedsopplevelser, som igjen bidrar til økt eiendomsverdi. Det er en temporalitet for brandingens skyld, til forskjell fra initiativer som er drevet fram av et genuint engasjement og forankret i menneskelige behov.

En konsekvens av at maktinstanser, enten det er kommunen eller private grunneiere, tar i bruk virkemidler fra taktisk urbanisme, er at et fenomen som opprinnelig var preget av frivillighet, spontanitet og frihet, blir *instrumentelt*. Aktiviteten er ikke lenger «seg selv nok»; men skal tjene en høyere misjon, og da gjerne en kommersiell funksjon.

Den nederlandske arkitekturhistorikeren Wouter Vanstiphout er kritisk til hvordan både offentlige instanser og kommersielle utbyggere utnytter aktivistenes metoder: husokkupasjoner, popup-kafeer, geriljemarkedsføring og *urban gardening* er blitt naturlige elementer i nøye orkestrerte områdeutviklinger, tomte- og byggemodninger. Virkemidlene har blitt mainstream og har mistet sin politiske *edge*, og kraften i det midlertidige er

⁷² Bjerkeset: «Bedre enn sitt rykte? Hverdagsbyen som møteplass», 68

⁷³ Puslespill er egentlig et misvisende ord, for det er ikke alltid brikkene henger godt sammen. «Frimerkeplanlegging» er ofte et mer passende begrep på den prosjektbaserte byutviklingen.

utvannet og redusert til 'a sideshow, a diversion, irrelevant to the real process.'⁷⁴ Vanstiphout utfordrer arkitektstanden til å ikke nøye seg med fysiske intervensjoner, men prøve å penetrere de bakenforliggende mekanismene; institusjonene og systemene. Man må innse at arkitektur og planlegging er politikk.

Retten til byen i nyliberalismens tid

Henri Lefèbvres essay *Le Droit à la Ville* fra 1967 er en kritikk av den kapitalistiske byens ekskludering av arbeiderklassen. Lefèbvre trekker paralleller til middelalderbyen der byen i seg selv var et *oeuvre*; et kunstverk der gater, plasser og monumenter var nøye orkestrert og sammen utgjorde et *oeuvre* til glede for byens innbyggere.⁷⁵ Så kom industrialiseringen og besudlet kunstverket, og i dag er det forbrukssamfunnet som dominerer byrommene og bylivet. Lefèbvres politiske prosjekt var å gjeninnsette byen som et *oeuvre* til fornøyelse for alle, uavhengig av klasse, kjønn, rase, etnisitet og seksualitet. Det kjente postulatet «retten til byen» handler altså om retten til *bylivet*: Retten til å møtes, samles og innta byrommene uten å måtte kjøpe noe.

Samfunnsgeografen David Harvey har revitalisert Lefèbvres teorier om *retten til byen* og er kritisk til hvordan det nyliberalistiske samfunnet legger til rette for markeds-kreftene.⁷⁶ Harvey mener vi lever i en tid der privat eiendomsrett trumfer alle andre rettigheter gjennom *accumulation by dispossession*, noe som resulterer i at en smal politisk og økonomisk elite har makt til å forme byens utvikling, på bekostning av de ressursvake. Harvey ønsker å blåse liv i «retten til byen» både som slogan og politisk ideal, og gi «the dispossessed» tilbake kontrollen over byen de har blitt ekskludert fra.⁷⁷ Harvey ser en kobling mellom stedsutvikling og *place branding* der resultatet er ideologisk ladete landskaper hvor urbane regimer organiserer byrommet på en måte som gir et inntrykk av demokratisk legitimitet.⁷⁸ Arkitektur og urban design blir nyliberalismens romlige manifestasjoner.

Estetisk oppgradering og gentrifisering

I den nyliberalistiske settingen foregår det en estetisk vending i bypolitikken, der byens ansikt utad – deriblant utformingene av byrommene – har blitt tillagt større vekt. Denne tendensen kan knyttes både til «entreprenørbyen» og Richard Floridas teori om «den

⁷⁴ Vanstiphout, «Dark matter, ditch urbanism revisited», 8

⁷⁵ Villanueva, «Rights», 256–257

⁷⁶ Harvey, «The right to the city», 272

⁷⁷ Ibid, 278

⁷⁸ Ellefsen, *Urban environments of the entrepreneurial city*, 28–29

kreative byen», der forskjønning av bylandskapet er en strategi for vekst.⁷⁹ Parallelt pågår ofte gentrifisering, for eksempel ved at arbeiderklassestrøk rustes opp, eiendomsprisene stiger og den opprinnelige befolkningen presses ut. I omtalen av ommøbleringen brukes gjerne ord som «revitalisering», ikke «gentrifisering».⁸⁰ Midlertidige tiltak kan også bidra til gentrifisering, for eksempel gjennom kunstprosjekter som bygger opp under den attraktive byen.⁸¹

Noen ganger bidrar den estetiske vendingen til overdesignede og nesten kliniske byrom; de kan fremstå som privatiserte, selv om de er offentlig tilgjengelige. Mange av byrommene forvaltes av private aktører, og kommersialisering fordriver kjøpesvake grupper.⁸² Resultatet er at mange byrom utformes på privilegerte samfunnslag sine premisser. Byrommene blir så «strigla» at enkelte brukere ikke føler seg velkomne.

David Harvey er skeptisk til forestillingen om at romlig form trumfer sosiale prosesser.⁸³ Vektingen av fysisk form har ført til en form for «romlig determinisme» der sosiale mekanismer i for liten grad tas i betraktning når man forsøker å skape nye steder i byen. Globalt ser offentlige byrom mer og mer like ut – det arkitekten Michael Sorkin har kalt disneyfication. Vi kan spørre oss om det «elastiske», uorganiserte, røffe og uryddige gir grobunn for et mer mangfoldig byliv, enn det strukturerte og gjennomdesignede.

Jane Jacobs og Richard Sennett snakker om byens uorden som en positiv kraft. Likevel lages det mange disiplinerte byrom i dag.⁸⁴ Vi kan ikke planlegge for det uventede, sier Loretta Lees, og advarer mot gentrifiseringsprosesser der man desinfiserer så mye at urbaniteten helles ut med badevannet. Resultatet kan bli *a sim-urbanity where nothing is unexpected*.⁸⁵ I stedet må vi tillate rom for den litt skremmende *city of disorder* som kan være vond og sjokkerende, men også forlokkende.

Det midlertidige er en anledning til å teste ut alternative programmer som er åpne og mindre konforme. Dette bringer oss over til potensialet i det midlertidige som begivenhet og som *rom for opplevelser*.

⁷⁹ Bergsli, Hanssen og Sirowy, «Byens offentlige rom som demokratiske arenaer», 37 og Bjerkeset, «Bedre enn sitt rykte? Hverdagsbyen som møteplass», 68

⁸⁰ Tom Slater: «Gentrification of the city», 573

⁸¹ Geir Haraldseth: «Gentrifreakisering», 107–109

⁸² Sirowy og Murphy, «Byrom og demokrati: Mot en operasjonalisering», 34

⁸³ Harvey, «The New Urbanism and the Communitarian Trap»

⁸⁴ Pløger, «Byene gir gatene til handelen og ikke til gatelivet»

⁸⁵ Lees, «Planning urbanity – a contradiction in terms?», 35–36

Midlertidighet som opplevelse

Affektiv urbanisme handler om byrommenes sanseinntrykk, puls, atmosfærer og stemninger. Midlertidighet i form av festivaler, arrangementer og begivenheter utgjør en essensiell strategi for *den attraktive byen*. I det følgende presenterer jeg teoretiske tilnærminger til at midlertidighet nettopp er essensen i det urbane – og nøkkelen til bylivet.

Midlertidigheten og åndslivet

Urbanitet er et begrep som er vanskelig å definere. Byplanleggere, sosiologer, geografer og antropologer vil gjerne legge ulike betydninger i ordet. Urbanitet forbindes gjerne med demografiske aspekter som mangfold og folketetthet, og fysiske ting som høyhus, hjørnekafeer og henslengte sparkesykler. Noen byteoretikere inntar et mer immaterielt perspektiv, som handler om at det er det midlertidige, uforutsigbare og det uventede som definerer byen og det bymessige.

Georg Simmel var inne på dette allerede på begynnelsen av 1900-tallet. I essayet «Storbyene og åndslivet» beskriver han hvordan byens hurtig skiftende, konsentrerte og kontrasterende inntrykk intensiverer nervelivet og fremmer intellektualisme.⁸⁶ Simmel så at byens puls gjorde noe med både sjelslivets utvikling og menneskelig samhandling. Bymennesket ble frigjort fra den kulturelle arven fra landsbygda og kunne utvikle en egen uavhengighet og individualitet – men også en blaserthet og reserverthet. Bylivet kjenntegnes i stor grad av omgangen med fremmede, og Simmel vil hevde at det nettopp er den fremmedes tilstedeværelse som konstituerer bylivet.⁸⁷

Simmel var opptatt av byen som arena for livsutfoldelse, og var antakelig den første som tematiserte byen og bylivet i et vitalistisk perspektiv.⁸⁸ Han så hvordan den ytre verden satte sitt preg på menneskets indre verden. Simmel mente sosiologien burde betrakte moderniteten som en særlig form for levd erfaring. Vitalismen er på en måte levd realitet – en effekt av byens diversitet og endringstakt.⁸⁹ Faktisk kan mennesket i seg selv forstås som en midlertidig subjektivitet, ettersom personligheten hele tiden påvirkes av inntrykk utenfra, og er sånn sett i en kontinuerlig tilblivelsesprosess.⁹⁰ På samme måte som også byen – og bylivet – er i kontinuerlig endring. Byen og bylivet har også en relasjon, altså forholdet mellom det materielle og det immaterielle, som vi skal komme tilbake til.

⁸⁶ Simmel, «Storbyene og åndslivet», 88 og 92

⁸⁷ Aspen og Pløger, *Den vitale byen*, 96

⁸⁸ Ibid, 12 og 80

⁸⁹ Ibid, 81

⁹⁰ Ibid, 82

Cityness as a way of life

Sosiologen Saskia Sassen hefter seg på Simmels forståelse av hva byens inntrykk, uforutsigbarhet og mangfoldighet gjør med oss.⁹¹ Sassen syns ordet *urbanitet* er altfor ladet, og at det projiserer en vestlig, borgerlig og dermed snever forståelse av hva det urbane er. En forutinntatt oppfatning av urbanitet kan være kulturelt begrensende i byplanleggingen, fordi det gir så sterke føringer om hvordan byen kan brukes. Sassen velger i stedet ordet *cityness*, som er koblet til det omskiftelige og uventede. I *cityness* ligger det en midlertidighet; det oppstår og forsvinner: Duften av nybakt brød siver ut fra et bakeri, en turist strekker ut armen for å ta selfie, det hviner i bremsene fra et sykkelbud, et ungt par krangler på åpen gate, en dame snakker litt for høyt og utleverende i mobilen, mens en måke napper hamburgeren ut av hendene på en som går og spiser... Denne totale mengden av inntrykk som skjer tilfeldig og samtidig, definerer det bymessige, mener Sassen. *Cityness* kan forekomme under gitte omstendigheter innenfor en struktur, og det trenger ikke være i urbane omgivelser – Sassen er mer opptatt av det sosiale potensialet. Et øyeblikk av *cityness* kan oppstå når to ulike krefter møtes («the intersection of differences») og det oppstår et spenningsfelt, et «third space»; en sammenstilling der de to dimensjonene går opp i en høyere enhet. Dynamikken gjør at summen blir større enn de enkelte bestanddelene.

Det kjennes på kroppen

Opplevelsesaspektet av det midlertidige kan også ses i lys av vitalisme og de atmosfæriske kvalitetene som Jonny Aspen og John Pløger ser nærmere på i *Den vitale byen*. De beskriver affekt som en vitalistisk kraft som taler til kroppsfornebbelsene. Affektiv urbanisme handler om byrommenes sanseinntrykk, puls, atmosfærer og stemninger.⁹² Affekt handler ikke bare om følelser i seg selv, men om hvordan de påvirker kroppslig praksis. Byen åpner for situasjoner der omgivelsene og tilstedeværelsen merkes på kroppen, så å si.⁹³ Dette er vanskelig å forklare med ord, men vi kan se for oss den suggererende følelsen av å stå tett i tett i mylderet på en konsert på torget, på gatematfestival i Vågen eller en demonstrasjon i byparken – man er omgitt av lyder og lukter og fornemmelser, og ikke minst av fremmede,

⁹¹ Sassen, «Cityness in the urban age», samt Ellefsen, *Urban environments of the entrepreneurial city*, 10

⁹² Aspen og Pløger, *Den vitale byen* og Pløger, «Affektiv urbanisme, performative byrom og eventalisering av bylivet», 95–96

⁹³ Pløger, «Affektiv urbanisme, affektive byrom og eventalisering av byrommet», 86

som på tross av å være fremmede, også er likesinnede. Disse fellesskap-skapte følelsene kan sammenlignes med opplevelsen av å se en film i fullsatt kinosal, i motsetning til å se filmen hjemme i sofaen. På kino er man kanskje alene, men likevel del av et større fellesskap, nettopp sammen med alle de ukjente.

I vitalistisk byforskning brukes også begrepet *assemblage*, som på norsk oversettes til sammenføring.⁹⁴ Assemblage handler om hvordan byens mange livskrefter føyer seg sammen og inngår i nye konstellasjoner. Kanskje kan man trekke linjer mellom assemblage og cityness: Begge begrepene handler om koalisjoner av inntrykk som går opp i en høyere enhet, og til sammen blir noe mer enn bestanddelene hver for seg.

Byer og begivenheter

Begivenhetsgjøring er blitt et stadig mer utbredt virkemiddel i byutviklingen de siste årene.⁹⁵ Med begivenheter menes alt fra musikkfestivaler til sportsarrangementer, markeder, jubileer og markeringer. Aspen og Pløger snakker om *eventbyen* som en måte å komme i dialog med byens vitalistiske krefter på. Eventalisering er en planleggingspraksis som søker å utnytte eller mobilisere affektive former for urbanisme. Resultatet blir en atmosfærisk bymessighet der den temporære og affektive opplevelseskulturen organiseres som en kvalitet ikke bare for tilreisende, men også for de fastboende i byen.⁹⁶ Eventer er i sin natur midlertidige; du må være til stede *her og nå* for å få det med deg. Eventene har en intensitet både i form og i varighet – de må oppsøkes og oppleves før de forsvinner. Byen blir en scene for opplevelsesøkonomien og planleggingen blir noe som «finner sted».⁹⁷

Det *performative* oppstår gjennom bruk, situasjoner og samhandlinger, for eksempel sosiale intervensjoner som endrer folks oppfatning av byrommet. Performativ urbanisme kan for eksempel dreie seg om kunst- og kulturprosjekter i skjæringsfeltet mellom byplanlegging og aktivisme.

Kunsten er et felt som har aktualisert urban midlertidighet de senere årene, med teoretikere som Claire Bishop og Nicholas Bourriaud. Sistnevnte bruker begrepet mikro-utopi om rommet som oppstår mellom kunstneren og betrakteren. Dette er en relasjons-estetisk tilnærming til kunst, som vurderer kunstverket ut fra de mellom-menneskelige

⁹⁴ Aspen, «Byen som erfaring», 205

⁹⁵ Aspen og Pløger, *Den vitale byen*, 166

⁹⁶ Pløger, «Affektiv urbanisme, affektive byrom og eventalisering av byrommet», 85

⁹⁷ Samson, «Performativ urbanisme – kunst mellom byplanlægning og aktivisme», 53

relasjonene det representerer, produserer eller foreslår. Mikro-utopien har en egen evne til å skape refleksjon hos beskueren.⁹⁸

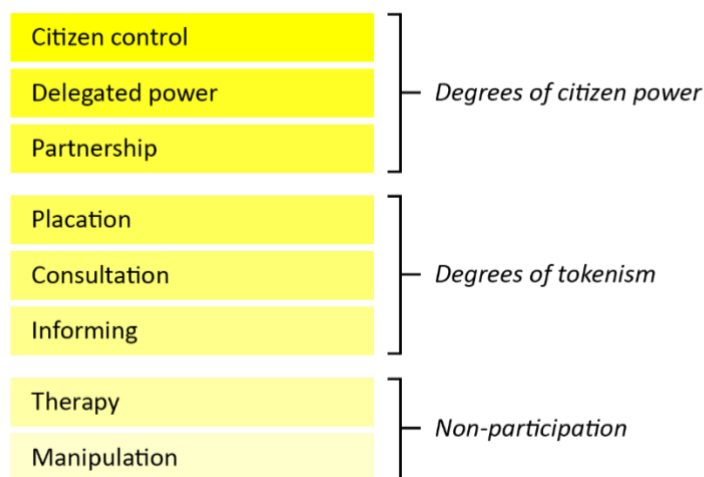
Felles for de nevnte teoretikerne er oppfatningen om at bylivet konstitueres av relasjonelle krefter. Midlertidige hendelser – enten de varer i minutter eller måneder – kan bidra både til det affektive og til «cityness», og på den måten være en nøkkel til bymessighet. Vi kan si at det omskiftelige er med på å skape rom.

⁹⁸ Samson, «Performativ urbanisme – kunst mellom byplanlægning og aktivisme», 52

Midlertidighet som medvirkning

Medvirkning i stedsutviklingen kom på agendaen i Norge på 1970-tallet, og innbyggernes mulighet for deltakelse og innflytelse anses som en sentral del av lokaldemokratiet.⁹⁹ Palleparken på Nytorget er et eksempel på at midlertidighet kan være et verktøy for *innbyggerinvolvering*, og i del 3 vil jeg drøfte palleparken både som formidlingsverktøy og som medvirkningsverktøy, i lys av Sherry Arnsteins medvirkningsstige.

Den amerikanske sosialarbeideren Sherry Arnstein lanserte i 1969 *the ladder of participation* som viser ulike grader av involvering og deltakelse.¹⁰⁰ Stigen beskriver et spenn fra manipulering i den ene ytterkanten til borgerkontroll i den andre. På stigens nederste trinn skjer det ingen reell innflytelse. Først på de øverste trinnene har man en reell delegering og restribuering av makt, og inkludering av de Arnstein kaller «the have-nots». Disse have-nots kan forstås som personer som vanligvis ikke tar del i avgjørelsene.

Figur 5. Sherry Arnsteins medvirkningsstige fra 1969.

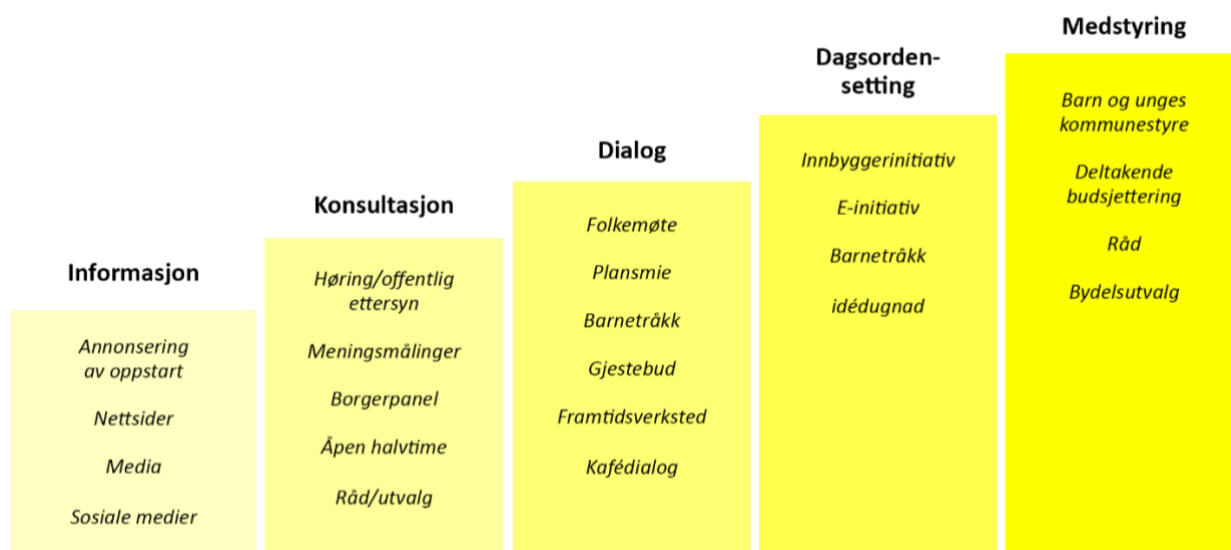
Flere norske forskere har laget reviderte versjoner av Arnsteins medvirkningsstige, tilpasset samtiden og norske forhold. En av dem er samfunnsviteren Gro Sandkjær Hanssen, som har redusert antall trappetrinn til fem, og sortert etter medvirkningspraksis i norske kommuner, se figur 6.¹⁰¹ Lovkravene i plan- og bygningsloven passer inn på de to

⁹⁹ Kommunal- og moderniseringsdepartementet, *Medvirkning i planlegging*, 8

¹⁰⁰ Arnstein, «A ladder of citizen participation», 283

¹⁰¹ Klausen et al., *Medvirkning med virkning? Innbyggermedvirkning i den kommunale beslutningsprosessen*, 19 og foredrag med Gro Sandkjær Hanssen på Oslo arkitektur-triennale 12. oktober 2020: <https://2020.oslotriennale.no/frokostmoter/frokostmote-medvirkning>

nederste trinnene: Annonsering av planoppstart på trinn én, høring og offentlig ettersyn på trinn to. Loven sikrer altså det Arnstein kaller informasjon og konsultasjon, som ifølge Arnstein er symbolsk deltakelse (tokenism) og i liten grad gir reell påvirkningsmakt.¹⁰²

Figur 6. Versjon av medvirkningsstigen tilpasset til norsk virkelighet av forskere ved NIBR. Jo høyere opp i trappa, desto mer innflytelse har de som involveres i medvirkningen. Det første trinnet er enveis-kommunikasjon og regnes ikke som medvirkning i det hele tatt. Illustrasjon basert på modell laget av Gro Sandkjær Hanssen.

Gro Sandkjær Hanssen er opptatt av at medvirkning må ivareta både urbs, civitas og demos/polis.¹⁰³ Vi må kunne spørre: Hvordan styrker dette medvirkningstiltaket den bygde byen, den levde byen, og den demokratiske byen? Litt for ofte ser man at medvirkningen ikke gagnar noen av delene: Folk opplever tvert imot avmaktfølelse fordi innspillene tilsynelatende forsvinner i løse luften, og de som har uttalt seg gjenkjenner ikke egne innspill når bygget eller byrommet omsider står ferdig.

Lefèbvres *retten til byen*, som jeg var innom på side 37, er også relevant i et medvirkningsperspektiv. Det handler om innbyggernes rett og mulighet til deltakelse, og muligheten til å påvirke og ta styring i eget lokalmiljø.

Jeg vil anvende den norske versjonen av Sherry Arnsteins medvirkningsstige, også kjent som *deltakelsestrappen* (figur 6), som verktøy i mine drøftinger av palleparken på

¹⁰² Millstein og Hanssen: «Medvirkning i byromsutviklingen», 173

¹⁰³ Hanssen: «Medvirkningens idelandskap», 61–62

Nytorget. Når jeg diskuterer palleparken som formidlingsverktøy, befinner vi oss på det nederste trinnet i trappen. Deretter beveger vi oss oppover i trappen, når jeg ser på palleparken som medvirkningsarena.

Hvordan drives medvirkning i kommunene i dag?

Planlegging som lokaldemokrati hviler på to ting: *Indirekte deltakelse* gjennom de folkevalgte, og *direkte deltakelse* gjennom medvirkning. Hensikten med medvirkning er todelt: Man skal sikre at synspunktene til dem planleggingen angår, blir hørt. I tillegg skal medvirkningen bringe ny og relevant kunnskap inn i prosessen.¹⁰⁴ Medvirkning handler også om å gi planene demokratisk legitimitet, skape forutsigbarhet og redusere konflikter.¹⁰⁵

De bygde omgivelsene anses altså som såpass viktige for folk, at det ikke er tilstrekkelig at de folkevalgte skal bestemme. «Mannen i gata» skal i tillegg få anledning til å si sin mening. Her ligger også en forventning om innflytelse, men i loven ligger det ingen innflytelsesrettighet. Folk har ikke rett til å bestemme, de har kun rett til å *si sin mening*.

Loven sier derimot lite om *hvordan* medvirkningen skal foregå. Plan- og bygningslovens minstekrav til medvirkning i forbindelse med planarbeid, er to høringsrunder som skal varsles i brevform til de som eier eiendommer som grenser til planområdet. I tillegg skal høringen kunngjøres i «minst én avis som er alminnelig lest på stedet, og gjennom elektroniske medier».¹⁰⁶ Det sier seg selv at det er begrenset hvor mange man når ut til på dette viset. Brev og annonser innledes gjerne med overskrifter som «Varsel om oppstart av plan nr. XXX» og avsluttes lakonisk med «merknader kan sendes til....». I praksis går sjansen folk ofte hus forbi. I større plansaker er det derimot ikke uvanlig at man går ut over den lovpålagte medvirkningen. Typiske medvirkningsarenaer er plansmier, informasjonsmøter, spørreundersøkelser, framtidsverksteder, åpent kontor, seminarer, kafédialog, barnetråkk og stedsanalyser.

Studier har vist at de medvirkningsmetodene som dominerer, først og fremst er egnet til å *informere*, ikke involvere.¹⁰⁷ I tillegg ser man en tendens til at det er de samme personene som møter opp på plansmier og lignende, og det er vanskelig å nå fram til nye

¹⁰⁴ Ringholm og Nyseth, «Medvirkning», 318

¹⁰⁵ Legard, Reichborn-Kjennerud og Skodvin, «Medvirkning og påvirkning i Oslos byutvikling» i *Forankring fryder*, 98

¹⁰⁶ Kommunal- og moderniseringsdepartementet, *Medvirkning i planlegging*, 29. Kravet om medvirkning er nedfelt i Plan- og bygningsloven § 5–1.

¹⁰⁷ Ringholm og Nyseth, «Medvirkning», 323

grupper. I all medvirkning skjer det en utvelgelse, enten ved at planleggerne henvender seg til en utvalgt gruppe, eller ved at man inviterer bredt, men at det skjer en selvseleksjon: Noen velger å komme på et folkemøte, andre holder seg borte.¹⁰⁸

Selv om en del medvirkning har et rituelt preg, er det større bevissthet rundt innbyggerinvolvering nå enn tidligere, og menyen av medvirkningsverktøy er voksende.¹⁰⁹ De siste årene har vi også sett at det har blitt mer og mer vanlig – både for planmyndigheter og private utbyggere – å sette medvirkningen ut til konsulenter. Resultatet er ofte en profesjonalisering og en dreining til mer «kreative» medvirkningsmetoder. Så kan man spørre seg hva denne outsourcingen har å si for oppdragsgivers eierskap til medvirkningen.

Medvirkning i henhold til loven

Evaplan-prosjektet, en evaluering av Plan- og bygningsloven ledet av Gro Sandkjær Hanssen, konkluderte i 2018 med at lovens krav til medvirkning er for lave. Hanssen mener at det burde stilles krav om flere innflytelseskanaler underveis i prosessen – ikke bare ved planoppstart og ved høring.¹¹⁰ Evaplan foreslår å legge inn juridiske krav også på «dialog»-trinnet i medvirkningstrappen, f.eks. krav om nabolagsmøter i oppstartsfasen av en planprosess. Det er også verdt å notere seg utforming og design av byrom som regel ikke skjer i planfasen, men i byggesak-fasen, der det ikke er krav til medvirkning.¹¹¹ Dermed hører det til sjeldenhetene og tilfældighetene hvor mye sivilsamfunnet blir involvert i utforming og programmering av byrom.

Den kommunikative planleggingsretningen har vært opptatt av at man bør gå ut over lovens minstekrav om medvirkning. Men i praksis skjer dette bare i liten grad.¹¹² Samfunnsforskere har sett tendenser til at planleggingspraksis har blitt svekket i forhold til medvirkningsidealet etter hvert som stadig større andel av planene er private planforslag. Mens kommunenes planavdelinger gjerne kjenner på et ansvar for fellesskapet, styres utbyggere av en markedslogikk, og mangler tradisjon for å verdsette medvirkning.¹¹³ I en undersøkelse av reguleringsplanprosesser gjennomført av Norsk institutt for by-

¹⁰⁸ Nyseth og Ringholm, «Medvirkning i demokratiske spenningsfelt», 262, om Archon Fungs demokratiske kube.

¹⁰⁹ Ringholm og Nyseth, «Medvirkning», 331

¹¹⁰ Millstein og Hanssen, «Medvirkning i byromsutviklingen», 182

¹¹¹ Hanssen og Millstein, «Byrom – mellom attraktivitet, demokrati og bærekraft», 442

¹¹² Falleth, Hanssen og Saglie, «Medvirkning i byplanlegging i Norge», 68 og Hanssen og Millstein, «Byrom – mellom attraktivitet, demokrati og bærekraft», 441

¹¹³ Falleth, Hanssen og Saglie, «Medvirkning i byplanlegging i Norge», 101

og regionforskning i 2009 kom det fram at medvirkning er et møte mellom to helt ulike verdisystemer: Kommunens planadministrasjon og lokalpolitikere, som representerer fellesskapets verdier, er opptatt av medvirkning som et demokratisk gode. Utbyggerne og markedsaktørene opererer i en annen virkelighet, der økonomisk rasjonalitet gjerne er viktigere enn demokratiske idealer.¹¹⁴ Det er også verdt å merke seg at mye av planleggingen skjer på utsiden av den formelle planprosessen, gjennom komplekse kontaktmønstre, for eksempel mellom utbygger og planmyndighet og mellom politikere og lokalsamfunnet.

Var det bare skinmedvirkning?

Medvirkning får ofte kritikk for bare å være en «prosess» og et begrep uten substans.¹¹⁵ Medvirkningen blir redusert til en boks utbyggeren kan krysse av på, uten at det får noen reelle konsekvenser for planen eller det som bygges. *Skinmedvirkning* er opplevelsen av at medvirkningen gjøres «for syns skyld» uten at innbyggerne har noen reell innflytelse på sluttresultatet. Man spør seg om medvirkning er den nye grønnvaskingen; en villedende manøver.¹¹⁶

OsloMet-forskerne Kristin Reichborn-Kjennerud og Sveinung Legard har sett nærmere på innbyggerinvolvering i områdeløftet på Grønland og Tøyen. De mener at den måten medvirkning og deltakelse er organisert på i dag, oppfattes som en tidstyv og en skinnporsess av alle involverte.¹¹⁷ De viser til en nivå-mismatch mellom det folk inviteres til å medvirke om, og de tingene som faktisk utgjør en forskjell i folks liv – som er mer strukturelle ting som må løses på et helt annet nivå. Reichborn-Kjennerud og Legard snakker om «park/benk-problemet»: Beboerne får påvirke konkrete forbedringer der man umiddelbart kan se resultatet av egen deltakelse – som hvordan skolegården skal innredes, eller hvor det skal settes opp en benk. Strukturelle utfordringer løses ikke på dette nivået. Beboerne får ikke påvirke beslutninger som har mer inngripende innflytelse på barn og unges oppvekstmiljø – som for eksempel hvorvidt det skal bygges ny idrettshall eller et vitensenter på Tøyen.

¹¹⁴ Falleth og Hansen, «Deltakelse og innflytelse i byplanlegging – en undersøkelse av reguleringsplanprosesser», 55

¹¹⁵ Dahlgren, Linderud og Schreiner, «Om medvirkning i arkitektur og byutvikling», 14–15

¹¹⁶ Khan-Østrem i en kronikk i Aftenposten 10. oktober 2021.

¹¹⁷ Sveinung Legard og Kristin Reichmann-Kjennerud i podcasten «Viten og snakki» fra OsloMet, i episoden «Er byutvikling i Oslo demokratisk?» i oktober 2021. Samt Legard, Reichmann-Kjennerud og Skodvin, «Medvirkning og påvirkning i Oslos byutvikling», 100

Ulike demokratiidealer

Demokrati er et vidt begrep, og det kan være nyttig å ta en kikk på ulike demokratiidealer. Man deler gjerne opp i liberal, deltakerdemokratisk, deliberativ og radikal demokrati-forståelse.¹¹⁸ Disse demokratiidealene har betydning for *når* man tenker at sivilsamfunnet bør inkluderes og i hvilken *form*.

I en *liberal* demokratiforståelse, som dominerer i de fleste vestlige demokratier, er man opptatt av styringseffektivitet ved at velgerne i hovedsak ikke engasjerer seg i beslutninger ut over å velge sine representanter.¹¹⁹ De valgte representantene styrer på vegne av velgerne, og beslutningene får demokratisk legitimitet ved at de folkevalgte tar dem. Medvirkning i det liberale demokratiet kan, i praksis, ofte karakteriseres som «informasjon». En *deltakerdemokratisk* forståelse er opptatt av å bemektige lokal-samfunnet gjennom å flytte makt fra det representative nivå ned til dem som berøres av lokale beslutninger. Det kan f.eks. innebære at de som bor i og rundt et planområde skal inkluderes fra første stund og være med å legge premisser for arbeidet. Større borgermakt, altså. Den tredje demokratiforståelsen er den *deliberative*, som ønsker at avgjørelser skal fattes på grunnlag av en bred, offentlig debatt, fremfor stemmegivning alene. Deliberasjon betyr overveielse eller rådslagning, og målet er å finne frem til gode løsninger gjennom å sikre at alle relevante argumenter kommer fram og får brynes på motargumenter. Så er det politikernes domene å ta beslutninger basert på god og mangfoldig informasjon. En *radikal* demokratiforståelse utfordrer selve maktstrukturene, og forsøker å endre dem. Dette synet innebærer også dialog, men det sentrale er mobilisering av berørte og marginale gruppers synspunkter fra første stund, samt påvirkning av politikerne.

Den liberale demokratiforståelsen dominerer i Norge, og planlovgivningen gir i liten grad anledning til å flytte beslutninger fra politisk nivå til andre arenaer.¹²⁰ NMBU-forskeren Lillin Cathrine Knudtzon har studert prosessen rundt en reguleringsplan ved Strømsbrua i Stavanger, som bar preg av manglende demokratisk legitimitet, men der aksjonister mobiliserte og til slutt fikk en viss innflytelse på den endelige planen.¹²¹ Knudtzon peker på at ulike forventninger til prosessene kan bli et demokratisk problem hvis det undergraver befolkningens tillit til systemet, og deres villighet til å delta i det offentlige ordskiftet.¹²²

¹¹⁸ Lillin Cathrine Knudtzon, «Helvete i Paradis – demokratisk kamp ved fortetting», 115

¹¹⁹ Ibid, 115–117 og 128

¹²⁰ Ibid, 118

¹²¹ Ibid, 129

¹²² Ibid, 115

Strukturell, diskursiv og bevisst ekskludering

Den danske forskeren Annika Agger har jobbet mye med innbyggerinvolvering og har særlig sett på medvirkning i forbindelse med områdeløft. Hun har identifisert tre typer ekskluderinger som går igjen: *Strukturell ekskludering* handler om at ressursvake grupper ikke får med seg medvirkningen. Det kan gjelde etniske grupper, folk fra lavere samfunns-lag eller med ulike typer funksjonshemminger – eller personer som ikke er komfortable med å snakke i forsamlinger.¹²³ De som hevder seg er ressurssterke folk som har gode nettverk, tid til rådighet, er kjent med prosedyrer, møtekultur og det politiske systemet, og kjenner spillereglene.

Diskursiv ekskludering handler om hvordan planleggeren setter agendaen med et språk og en praksis som virker ekskluderende. Mens strukturell ekskludering handler om de ressurssterke og økonomisk makt, handler diskursiv ekskludering om politisk makt: Evnen til å initiere, dominere og endre diskursen er ujevnt fordelt i befolkningen. Planleggeren regulerer hvem som er relevante stakeholdere og hvilke argumenter som er «valide» i en diskursiv praksis der artikuleringer, kart og illustrasjoner gjenspeiler maktrelasjoner. Hvis planleggerne bruker mye fagterminologi, blir mange innbyggere i praksis utestengt fra diskusjonen og forhindret fra å medvirke. Et annet aspekt av diskursiv ekskludering, er at planleggerne prioriterer temaer der det er mulig å oppnå enighet, mens konfliktfylte temaer unngås. Altså at utvalgte temaer utelates fra «diskursen».¹²⁴

Den tredje formen for ekskludering er det Annika Agger kaller *bevisst ekskludering*. Medvirkning er en balanse mellom hierarki og anarki, og mellom konsensus og konflikt. Bevisst ekskludering handler om at prosessene av og til er så konsensus-orienterte at konfliktfylte temaer ekskluderes fra agendaen for å unngå at prosessen låser seg. Lange medvirkningsprosesser og debatter der ingen blir enige, kan føre til at prosessen stopper opp. For å komme i havn med beslutningene innen tidsfristen, er man nødt til å redusere antall humper i veien og kokker på kjøkkenet. Ofte ender det med at innbyggerne får bekreftet sin antakelse om at den endelige beslutningen likevel ikke foregår i nærmiljøet, men på «kammerset» i rådhuset.¹²⁵

¹²³ Agger og Larsen, «Public deliberation, community capacity and neighborhood dynamics», 3 og 11

¹²⁴ Ibid, 5

¹²⁵ Ibid, 10

Hva kan det midlertidige bidra med?

Temporære byrom kan være et ledd i å øke involveringsgraden og demokratisere planprosessen, fordi det muliggjør nærkontakt mellom innbyggerne og byens utvikling. Fysiske tiltak i byrommet kan fungere som testlaboratorium der innbyggerne aktivt kan teste ut og bidra på et tidlig stadium i prosessen.¹²⁶

Mike Lydon og Anthony Garcia i bevegelsen *tactical urbanism* har vært opptatt av å bringe planleggingen ut til folket: I stedet for å invitere til informasjonsmøter for å diskutere teoretiske forslag, anbefaler de heller å vise fram mulighetene ute i den virkelige verden. På den måten når man ut til en mer mangfoldig del av befolkningen, og folk kan lettere se for seg hva det er de skal ta stilling til.¹²⁷ *Participatory planning must go beyond drawing on flip charts and maps*, ifølge Lydon og Garcia.

Som en del av evalueringen av plan- og bygningsloven (Evaplan) har Torill Nyseth og Toril Ringholm sett på nye former for medvirkning.¹²⁸ De noterer seg at de mest innovative formene for medvirkning synes å finne sted helt eller delvis *på siden av* formelle planprosesser. Et eksempel er byromfestivalen «Kan no?» i Tromsø i 2017, der man brukte kunst og midlertidige intervensjoner for å teste ut nye programmer i havnefronten. Det ble for eksempel bygd en japansk badestamp på moloen ved det gamle skipsverftet. Her ble innbyggerne invitert til å oppleve byen, landskapet og nordlyset på en ny måte.¹²⁹ Nyseth og Ringholm omtaler dette som et eksempel på «demokratiske designeksperimenter», der design-ordet ikke handler om å estetisere, men om å *engasjere*. Utviklingen bringer nye profesjoner inn på medvirkningsfeltet: Byromfestivalen i Tromsø var et samarbeid mellom Tromsø kommune, KORO (statens organ for kunst i offentlige rom) og det tyske arkitektkollektivet Raumlaborberlin.

Nyseth og Ringholm konkluderer med at både sosiale medier og midlertidige aktiviteter i byrommet har potensial til å nå allmennheten i større grad enn tradisjonelle medvirkningsopplegg. De uttrykker derimot usikkerhet rundt hvordan synspunktene og erfaringene tas med videre inn i planprosessen, og hvordan planleggingens demokratiske legitimitet blir ivaretatt:

¹²⁶ Jørgensen, *Temporære byrom – og midlertidighet som strategi i byutviklingen*, 57 og 70

¹²⁷ Lydon og Garcia, «Disturbing the order of things», 15

¹²⁸ Nyseth og Ringholm, «Medvirkning i demokratiske spenningsfelt», 269–272

¹²⁹ Hentet fra KORO sin omtale av prosjektet på <https://koro.no/prosjekter/sjofronten-i-tromso/>

Mye tyder på at vårt plansystem ikke har utviklet redskaper for å fange opp det som kommer fram i denne formen for medvirkning, redskaper som kan oversette fra de uformelle situasjonene til det formelle beslutningssystemet.¹³⁰

De stiller spørsmålsteget ved kommunenes kapasitet til å håndtere ustrukturerte innspill og reaksjoner som oppstår i denne typen medvirkning. Selv om koplingen til formelle beslutningslinjer kan anses som svak, er denne typen medvirkning ofte ikke bare innrettet mot en spesifikk plan, men vel så mye et redskap for å endre forståelser og nedfelle nye fortellinger – både hos befolkningen og hos beslutningsfatterne.

Nyseth og Ringholm noterer seg at plan- og bygningsloven gjerne kunne åpnet opp for mer midlertidig og temporær bruk av arealer, slik at man i større grad kan eksperimentere med medvirkning på nye måter. De slår fast at forståelsen av hva medvirkning skal og kan være, er i ferd med å endres. Det norske plansystemet har tradisjonelt lagt til rette for reaktiv – ikke proaktiv – medvirkning, som i liten grad involverer innbyggerne i forhold som berører framtiden deres. Innovative former for medvirkning skaper et mer aktivt engasjement og gir borgerne en mer proaktiv rolle.¹³¹

Slik brukes teorien

Teorien jeg har redegjort for i denne delen av masteroppgaven gir et bilde av planpraksis knyttet til medvirkning og midlertidighet, som jeg vil trekke veksler på når jeg drøfter palleparken på Nytorget i oppgavens del 3. Jeg vil blant annet bruke medvirkningsstigen til å strukturere to av de tre drøftingene.

I drøftingen av palleparken som *fortelling* spinner jeg videre på begrepene *urbs* og *civitas* når jeg ser på hvordan det midlertidige virker inn på stedets tilblivelse. I diskusjonen om hva palleparken kommuniserer, låner jeg begrepet *image-text* fra den amerikanske kunsthistorikeren W. J. T Mitchell. I boken *Picture Theory* snakker han om *the pictorial turn*, den visuelle vendingen der bildenes makt synes å utkonkurrere teksten.¹³²

¹³⁰ Nyseth og Ringholm, «Medvirkning i demokratiske spenningsfelt», 272

¹³¹ Ibid, 273–275

¹³² Mitchell, *Picture Theory*, 13–15

Mitchell omtaler interaksjonen mellom det visuelle og det verbale som *image-text*.¹³³ Dette begrepet er særlig nyttig for å diskutere framstillingen av palleparken i sosiale medier, der sammenstillingen av tekst og bilder danner nye fortellinger. Videre ser jeg på palleparken som åsted for begivenheter, i lys av Aspen og Pløgers teorier om vitalisme og kroppslig erfaring. Palleparken kan sies å være et slags *event* som åpner for byens vitalistiske krefter.

Palleparken som fortelling hører hjemme på informasjonstrinnet i Arnsteins medvirkningsstige. I case-studiens drøfting nummer to stiger vi opp til konsultasjons-trinnet når jeg diskuterer palleparken som medvirkning. I tillegg ser jeg på pallepark-medvirkningen i lys av Annika Aggers teorier om ekskludering.

I den tredje drøftingen bruker jeg Michel de Certeaus betraktninger om taktikk og strategi som inngang til å drøfte palleparken som redskap for strategisk planlegging. I tillegg refererer jeg til Jens Kvorning's tanker om den krevende øvelsen det er å drive transformasjon i den bygde byen, der man må forholde seg til mange aktører og interesser.

¹³³ W.J.T. Mitchell skiller i *Picture Theory: Essays on Verbal and Visual Representation* mellom *image/text*, *imagetext* og *image-text*. *Imagetext* i ett ord legger vekt på syntesen mellom tekst og bilde, mens *image-text* med bindestrek legger vekt på relasjonen mellom teksten og bildet. Det er nettopp interaksjonen mellom *image* og *text* som skaper meningen.

DEL 3:
CASE

Palleparken under lupen

Jeg vil nå ta for meg palleparken på Nytorget som et eksempel på et midlertidig tiltak som prøver å bygge bro mellom planleggingen og innbyggerne. Etter et historisk tilbakeblikk redegjør jeg for palleparkens planlegging, tilblivelse, demontering og etterspill. Denne empiriske redegjørelsen danner grunnmuren for den påfølgende drøftingen, der jeg henviser til både teorien og intervjuene mens jeg diskuterer palleparken som fortelling, som medvirkning og som redskap for strategisk planlegging. Til slutt samler jeg trådene og diskuterer funnene.

Figur 7. Palleparken fylte nesten hele den øvre delen av torget. Jugendhuset til venstre.

Palleparken som prosjekt

«Mange elsker Nytorget akkurat slik det er i dag; det sjarmerende, litt rufsete byrommet med det store hjertet», heter det i programmet for plan- og designkonkurransen om det nye Nytorget.¹³⁴ Stavangers byantikvar har sammenlignet Nytorget med Piazza Navona i Roma – et avlangt torg skåret ut av bebyggelsen, med trehusbyen som rammer.¹³⁵

¹³⁴ Stavanger utvikling, *Konkurransprogram*, 2

¹³⁵ Byantikvar Hanne Windsholt i Rogalands Avis i april 2017:

<https://www.dagsavisen.no/rogalandsavis/nyheter/stavanger/2017/04/19/trehusene-er-viktige-for-nytorget/>

Figur 8. 1. mai-tog ca. 1915–1918. Foto: Tønnes Sandstøls samling, via Stavanger byarkiv.

Historisk bakteppe

Nytorget har opp gjennom årene fungert som hestetorg, bussholdeplass, materiallager, arena for folkemøter, musikkfestival, bruktmarked og parkeringsplass. Området hørte opprinnelig inn under Hetland prestegård. I 1830-årene kjøpte slakteren Idsøe en større del av området, som deretter gikk under navnet «Idsøestykket» eller «Idsøemarkå». Etter byutvidelsen i 1948 ble stykket innlemmet i Stavanger, det ble anlagt torg her og navnet Nytorget ble etablert.

Nytorget er preget av to perioder. Først mellom 1860 og 1870, da bebyggelsen vokste fram, plassen ble anlagt og Petrikirken oppført. Neste periode er årene mellom 1910 og 1925 da området hadde etablert seg som en arbeiderbydel, og ungdomshuset og jugendmuren ble oppført.¹³⁶ Trehusene er eksponenter for den første perioden, mens ungdomshuset og muren er eksponenter for den andre perioden.

Fra 1859 ble torget brukt som parkeringsplass for bønder som ankom byen med hest og kjerre. Særlig i forbindelse med sommer- og høstmarkedet var det et yrende liv på Nytorget. I 1880-årene ble deler av torget inngjerdet og brukt som materiallager for ingeniørvesenet. Området utenfor St. Petri var flatt, resten av torget var skrånende, se

¹³⁶ Byantikvarens vurdering av kulturverdier i januar 2018, i forbindelse med arkitektkonkurransen. Hentet fra planinitiativet for C11 våren 2021, 3

figur 9. Først rundt 1922 fikk Nytorget sin nåværende form, med jugendmuren i midten. Pedersgata ble gjort 16 meter bred for å gjøre klar til sporveitrasé, og muren er sannsynligvis anlagt som ledd i dette, for å flate ut terrenget.¹³⁷ Sporveien venter vi fortsatt på!

I 1950 åpnet et underjordisk toalettanlegg med inngang fra jugendmuren – et førsteklasses anlegg på den tiden, med teakdører, glaserte fliser og dobbeltbrent porselen på vegger og golv, og det beste som kunne skaffes i sanitærutstyr.

Torget var lenge i bruk som busstasjon (se figur 10). Bussene til blant annet Høle, Forsand og Hunnedalen gikk herfra.¹³⁸ Pedersgata og Nytorget var også arnestedet for forbrukersamvirket i Stavanger. Murhuset i jugendstil som nå huser Rogaland Kunstsenter og samtidskunstgalleriet Studio17, var i sin tid hovedkvarteret for Forbruksforeningen Bikuben, det ene av byens to store samvirkelag.¹³⁹

På hjørnet i enden av Bergelandsgata, vis-à-vis Petrikirken, finner vi det gamle politikammeret fra 1962, tegnet av Retzius og Bjoland og utsmykket av Andreas Bøe. Bygningen med adresse Nytorget 1 huser i dag ungdoms- og fritidsavdelingen i Stavanger kommune, men er nok mest kjent under navnet «Metropolis», etter ungdomsklubben som opptar første etasje. Ifølge Byantikvaren har det gamle politikammeret også kulturminne-kvaliteter, men er samtidig den bygningen som tilfører torget minst, og som lettest kan erstattes med noe annet.¹⁴⁰ Andre framholder at politikammeret i modernistisk stil, og med kunst innfelt i murvegg, er «Stavangers svar på Y-blokka».¹⁴¹ Sentrumsplanen åpner uansett for at det tidligere politihuset kan rives og erstattes av nybygg.¹⁴²

Ventetiden for Nytorgets omdannelse har med andre ord vært lang og kronglete. Rogaland Kunstsenter, som holder til i ungdomshuset på øvre delen av torget, har i flere år vært pådriver for ny bruk, med flere popup-kunstprosjekter utover 2000-tallet. I 2008 fikk de gjennomslag for å gjøre om noen av parkeringsplassene til den midlertidige parken «Grasrota».¹⁴³ Denne parken har fått bli værende helt fram til i dag. I 2017 dukket det også opp en annen temporær park, «Nyparken» mellom politikammeret og de gamle husene i Nedre Dalgate. Det kommunale eiendomsforetaket Stavanger utvikling (SUKF) var fødselshjelper for dette tiltaket, i samarbeid med beboerforeninger.¹⁴⁴

¹³⁷ Ibid.

¹³⁸ Erling Jensen, *Nytorget* <https://www.erlingjensen.net/nytorget/>

¹³⁹ Storhaug bydelsavis 9. februar 2021, <https://storhaugbydelsavis.no/2021/02/09/venneforeningen-hu-jenny/>

¹⁴⁰ Byantikvar Hanne Windsholts notat om kulturverdier i forbindelse med arkitektkonkurransen i 2018.

¹⁴¹ Arkitektnytt 18. februar 2022, «Stavangers Y-blokkka», <https://www.arkitektnytt.no/nyheter/stavangers-y-blokkka>

¹⁴² Stavanger kommune. *Kommunedelplan for Stavanger sentrum 2019–2034*, 23

¹⁴³ Larsen, *Kunst, by befolkning*, 174

¹⁴⁴ Stavanger utvikling (SUKF) er et kommunalt foretak som gjør strategiske eiendomsoppkjøp på vegne av kommunen, skaffer tomter til offentlige byggeprosjekter og tilrettelegger for ønsket byutvikling. SUKF skal utvise samfunnsansvar samtidig som de drives etter forretningsmessige prinsipper.

Figur 9. Nytorget var opprinnelig en skråning. Dette bildet er fra 1910, 12 år før brystningmuren mellom øvre og nedre del ble etablert. St. Petri kirke, i nyromansk stil av Conrad Fredrik von der Lippe, ble innviet i 1866. Foto: Narve Skarpmoen.

Figur 10. På 1950-tallet var Nytorget bussholdeplass. Herfra gikk bussene til plasser som Sirdalen, Madland, Høle og Hunnedalen. Mange har minner fra påskeutfarten som startet på Nytorget. Foto: Stavanger byarkiv.

I 2013 vedtok bystyret at Stavanger kommune skulle starte en helhetlig planlegging av Nytorget, og kommunen startet oppkjøp av bygningsmassen for å kunne realisere et offentlig program i området. SUKF har hatt ansvaret for den helhetlige utviklingen, og i 2018 lyste de ut en arkitektkonkurranse som omfattet både selve byrommet og bygningsmassen på sørsiden av torget, som inkluderer det gamle politikammeret, en gruppe trehus langs Kongsteinsgata og ungdombygget som huser Rogaland Kunstsenter og Studio17.¹⁴⁵

Litt om aktørene og eiendomsbesitterne

I tillegg til at selve byrommet skal rehabiliteres, er eiendommene på sørsiden av Nytorget også i en utviklingsfase. Det feltet som av kommunen kalles C11 rommer blant annet det gamle politikammeret, som i dag huser ungdomstilbudet Metropolis og kommunens avdeling for ungdom og fritid. En tredjedel av bygget eies av kommunen, resten eies av det private eiendomsselskapet SVG Property (tidligere Entra, deretter Hinna Park). Se figur 12.

Naboeiendommen BS2 består av et grøntområde samt sju gamle trehus, hvorav tre er vernet. Disse husene ble kjøpt opp av kommunen for ti år siden, og mange har reagert på at husene har forfalt mens de har vært i kommunens eie.¹⁴⁶ Feltet som kalles C11 rommer det såkalte ungdomshuset, med leietakerne Rogaland Kunstsenter og det kunstnerdrevne galleriet Studio 17, samt et bolighus med et bakeri på gatenivå.

Det er ulike avdelinger internt i kommunen som jobber med de forskjellige prosjektene: Avdeling for idrett og utemiljø har hånd om selve torget. Utbyggingsavdelingen sitter med ansvaret for ungdomshuset, mens utviklingen av C11 (politikammeret) og BS2 ligger hos det kommunale foretaket Stavanger utvikling (SUKF). Selve Nytorget er rekkefølgetiltak knyttet til C11.¹⁴⁷

Arkitektkonkurransen

I 2018–2019 gjennomførte Stavanger utvikling KF en arkitektkonkurranse om utformingen av det nye Nytorget, i samarbeid med grunneierne Entra og Stavanger kommune.¹⁴⁸ I konkurranseprogrammet beskrives Nytorget som et *strategisk* område i Stavanger sentrum.¹⁴⁹ Det nye torget skal bidra til å gjøre sentrum attraktivt for opphold og

¹⁴⁵ Stavanger kommune, saksfremlegg om mulighetsstudie for Nytorget BS1, 19. mai 2021

¹⁴⁶ Skjebnen til trehusene i Kongsteinsgata dukker jevnlig opp i debatter både i avisene og i sosiale medier, som for eksempel i dette innlegget av mangeårig Venstre-politiker Per A Thorbjørnsen 26. januar 2022: <https://www.aftenbladet.no/meninger/debatt/i/v5yK9V/klar-til-aa-bli-politisk-aktivist-for-trehusbyen>

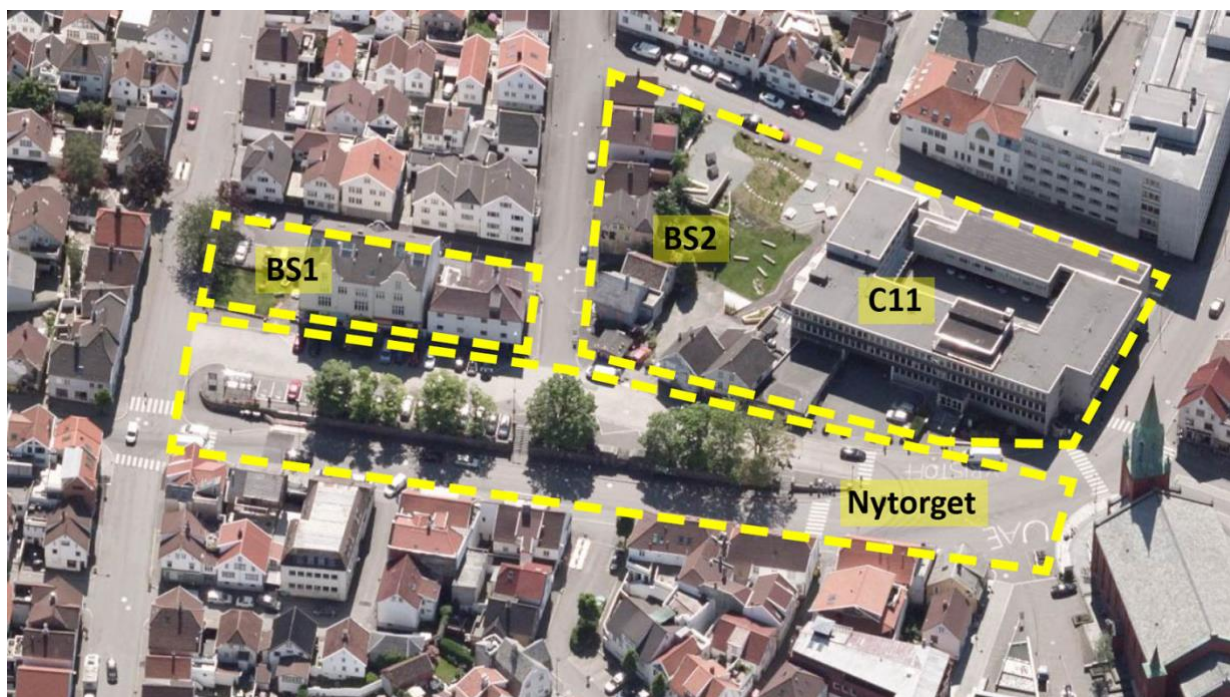
¹⁴⁷ Stavanger kommune, orienteringssak til kommunalutvalget i juni 2021.

¹⁴⁸ I ettertid har Entra overført sin eierandel til datterselskapet Hinna Park, og i januar 2022 ble eierandelen kjøpt opp av SVG Property.

¹⁴⁹ Stavanger utvikling, *Konkurranseprogram*, 6

Figur 11. Nytorgets plassering i byen her sett med himmelretning nord øverst i bildet. Nytorget markerer overgangen mellom sentrum og Pedersgata, som fører inn til østre bydel. (Flyfoto: Gisline)

Figur 12. Feltene som er i spill: I tillegg til selve byrommet, planlegges endringer på eiendommene på sørsiden av torget: På feltet BS1 finner vi ungdomshuset og et hus som delvis er i privat eie. BS2 rommer en gruppe eldre trehus og en midlertidig park. C11, det tidligere politikammeret, huser i dag bl.a. ungdomsklubben Metropolis, internasjonal kulturkafé og kommunens avdeling for ungdom og fritid.

aktiviteter, og bidra til å vitalisere sentrum østover. Man ønsker et torg som tilrettelegger for synergier mellom ute og inne. Videre heter det at man skal ivareta Nytorgets historiske identitet, og samtidig tilføre nye muligheter og kvaliteter.

Vinneren ble forslaget «Tre hus og et langbord» utarbeidet av Ghilardi+Hellsten Arkitekter, Karres en Brands Landscape Architecture og Dipl.-Ing. Florian Kosche. Vinnerforslaget omtales som en spennende og veldefinert oppgradering som forsterker Nytorgets karakter, og som vil skape ny bevissthet om torget og bidra til å knytte sentrum nærmere til Stavanger øst.¹⁵⁰

Vinnerprosjektet, se figur 13, legges heretter til grunn for utviklingen av Nytorget. Avdeling for idrett og utemiljø i Stavanger kommune har ansvaret for å videreføre vinnerprosjektet i en opparbeidelsesplan for torget, mens det kommunale foretaket Stavanger utvikling har ansvar for å utvikle kommunens eiendommer sør for Nytorget. Juryen var tydelig på at vinnerforslaget «Tre hus og et langbord» må bearbeides.

De tre husene i prosjektnavnet sikter til byggene på sørsiden av torget, mens «langbordet» er en metafor om at hele torget skal fungere som et langbord. Nytorget er i dag nesten bare et gjennomfartssted, og tanken med «langbordet» er å få folk til å stoppe opp.

Figur 13. Vinnerforslaget i arkitektkonkurransen i 2019. Illustrasjon: Ghilardi+Hellsten arkitekter og Karres en Brands landskapsarkitekter.

¹⁵⁰ Stavanger utvikling, Pressemelding i forbindelse med kåringen av vinneren.

Opptopping til palleparken

Ettersom parken er et rekkefølgetiltak og ikke kommer til å ferdigstilles før om noen år, begynte kommunen å planlegge palleparken høsten 2019. Bakgrunnen var at Ghilardi+Hellsten og de nederlandske landskapsarkitektene Karres en Brands hadde kommet med ideen om en midlertidig park. Tanken var opprinnelig en «living lab» der ulike grupper skulle være med og ferdigstille parken sammen med arkitektene.¹⁵¹ Men så kom koronapandemien, og planene måtte legges om.

Politikerne i formannskapet fikk palleparken på bordet i mars 2020, med tittelen «Strakstiltak Nytorget».¹⁵² I saksfremlegget presenteres planene om en midlertidig versjon av den endelige parken på Nytorget. Målet er å gi innbyggerne et inntrykk av hvordan byrommet kan bli, og involvere dem i den kommende utviklingen og forandringen, ettersom det som skal skje kan være vanskelig å forestille seg for beboere, brukere og besøkende, heter det i «Program for strakstiltak og brukervedvirkning».¹⁵³ Ifølge sakspapirene skal strakstiltaket «kommunisere en start på utviklingen av Nytorget og anses som «et viktig ledd i en brukervedvirkningsprosess i et av byens mest sentrale byrom».¹⁵⁴ Et nedskalert og temporært byrom kan bidra til å gi en forståelse av området, tilpasset en menneskelig skala. Saksfremlegget bruker også ordet *prototype* om strakstiltaket: «Parken vil fungere som en prototype (...) og er tenkt å teste løsninger med fremtidige brukere».¹⁵⁵

På dette tidspunktet er det ikke bestemt at parken skal konstrueres av paller, men det anslås at den skal bestå av «plattformer» og plantekasser, markere overgangen fra parkeringsplass til park, og introdusere programmer og strukturer som aktiviserer parken i denne første fasen av transformasjonen.¹⁵⁶

Palleparkens tilblivelse

Palleparken ble satt opp i slutten av juni 2020 og besto av 1200 europaller. Pallene utgjorde både plataet og en del møbler og utstyr. Pallekarmer var fylt med spiselige vekster, og gulmalte ramper av sponplater gjorde plataet tilgjengelig for barnevogner og rullestoler. De gule «putene» var gamle striesekker som var vrent og fylt med sand.

¹⁵¹ Intervju med Hilde Uberg og Else Dybkjær

¹⁵² Stavanger kommune, *Strakstiltak Nytorget*. Saksfremlegg 19/06572-13

¹⁵³ Ghilardi+Hellsten og Karres en Brands Landskapsarkitekter, «Program for strakstiltak og brukervedvirkning», 5. Dette var vedlegg til den politiske saken som ble behandlet i formannskapet 5. mars 2020, én uke før nasjonal korona-lockdown.

¹⁵⁴ Stavanger kommune, *Strakstiltak Nytorget*, 3

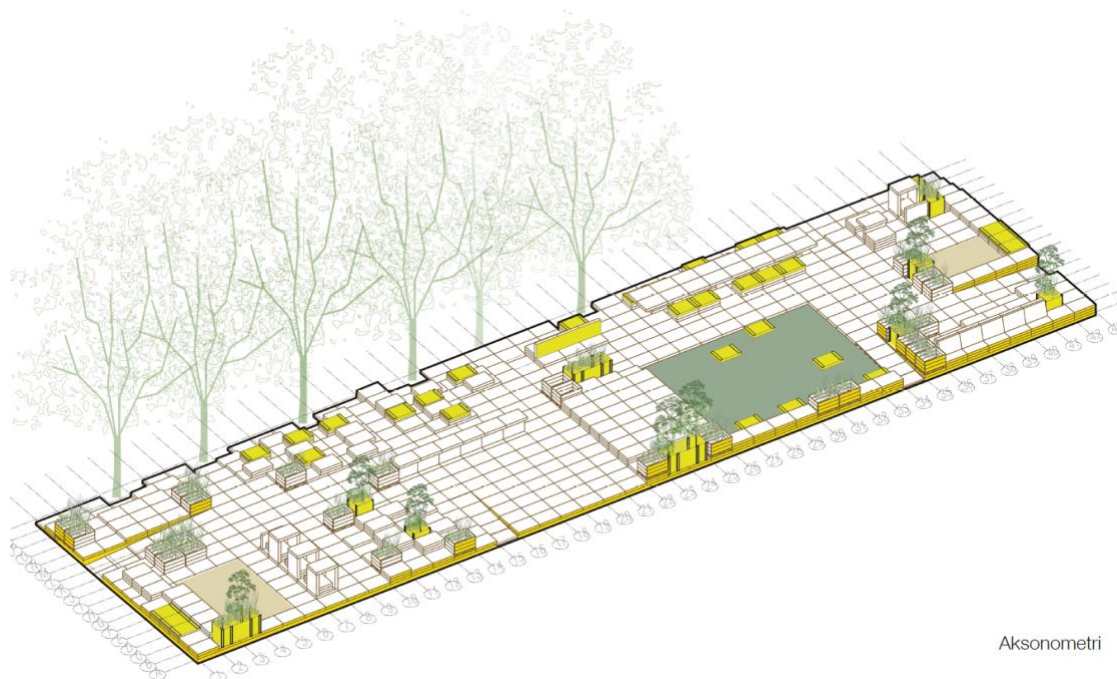
¹⁵⁵ Ghilardi+Hellsten og Karres en Brands Landskapsarkitekter, 5

¹⁵⁶ *Ibid*, 3 og 9

Valget falt på paller fordi materialene skulle ha et liv både før og etter parken på Nytorget, men også fordi materialene i seg selv skulle signalisere midlertidighet.¹⁵⁷ Tidligere runder med brukermedvirkning hadde gitt signaler om at folk ønsket å beholde det intime og «rufsete» preget ved Nytorget. Man ønsket ikke et sterilt uttrykk som torget i Vågen. Den rustikke og uformelle palle-estetikken svarer på dette. Både pallene og byggekloss-prinsippet indikerer dessuten en midlertidighet, akkurat som legoklosser: Pallene er bestanddeler som kan settes sammen til forskjellige konstruksjoner, rives ned og bli noe annet igjen.

Både prosjektteamet og administrasjonen i kommunen var spent på hva folk kom til å synes om palle-estetikken. Inntrykket deres er at palleparken ble overraskende godt mottatt.¹⁵⁸

Palleparken ble et møtested på vei til byen eller andre aktiviteter, og særlig på godværsdager var det mye folk i parken. Gresset ble brukt til å ligge og leke på, barnefamilier fra nabolaget tok parken i bruk, og gjestene til kafeen på hjørnet trakk ut dit. Parken var en grønn oase, og vi har i ettertid fått henvendelser om hvilke planter som ble brukt.¹⁵⁹

Figur 14. Aksonometri av palleparken. Illustrasjon: Ghilardi+Hellsten/Karres en Brands.

¹⁵⁷ Intervju med Hilde Uberg og Else Dybkjær 4. februar 2021

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Ibid.

Parken ble heller ikke utsatt for hærverk de månedene den varte – kun noen få planter forsvant. Derimot ble det en del forsøpling. Mange satte seg ned i parken for å spise takeaway-mat, og søppeldunkene ble fort overfylt av emballasje.

Figur 15. Palleparken hadde en fargepalett av grønt og gult. Naboer og forbigående kunne forsyne seg med urter fra plantekassene.

Demontering i januar 2021

Da pallepark-perioden nærmet seg slutten, var saken om demontering oppe til politisk behandling i utvalg for miljø og utbygging 16. desember 2020. Kommuneadministrasjonen foreslår da å erstatte palleparken med en ny midlertidig opparbeidelse, bestående av noen plantekasser og sitteplasser. Administrasjonen fraråder å tilbakeføre parkeringsplassene som ble fjernet for å gi plass til palleparken, ettersom parkeringen uansett skal bort i den endelige utformingen av torget. Det henvises dessuten til at trærne er skjøre etter ha gjennomgått en rotbehandling.

I utvalgsmøtet ønsket Frp, FmB og Sp å reetablere p-plassene, men fikk ikke gjennomslag. MdG, Ap og Venstre fremmet et forslag om å ha ytterligere medvirkning om

Nytorget. Til dette svarte Høyres representant at «få steder i byen har hatt så mye bruker-involvering som Nytorget, og enda flere prosesser vil bare føre til mer forsinkelser.»¹⁶⁰

Etter demonteringen av palleparken i januar 2021 var altså torget fortsatt bilfritt, og ny midlertidig møblering består av noen plantekasser og benker som er plassert slik at det ikke skal være mulig å parkere. I Stavanger har vi et uttrykk som heter «Ka då, ittepå?», etter navnet på en vekkelseskampanje i kjølvannet av kulturhovedstadsåret 2008. Uttrykket handler om at det viktigste er det som skjer *etter* at eventet er over, konfettien har lagt seg og fanfarene har stilnet. Jeg vil i det følgende bruke navnet «ittepåparken» om torg-innredningen som fulgte palleparken.

Veien videre

Opparbeidelsen av Nytorget er rekkefølgekrav til utbyggingsområdet C11, som er tomte som rommer politikammeret og trehusene langs Kongsteinsgata og Brødregata.¹⁶¹ I mars 2021 sendte Ghilardi+Hellsten inn planinitiativ for videreføring av vinnerutkastet «Tre hus og et langbord» på C11. Ifølge planinitiativet skal det gamle politikammeret enten rives eller rehabiliteres. Noen av trehusene er i så dårlig forfatning at de skal rives, andre igjen skal bevares, men «muligens inngå i nybygg».¹⁶² Den nye bygningsmassen skal bidra til aktivisering av førsteetasjer og utearealer, særlig på selve Nytorget. Rekkefølgekrav ifølge sentrumsplanen er at C11 ikke kan bygges ut før ny plan for opparbeiding av Nytorget er godkjent. Forprosjektet for parken ble lagt fram for politikerne i november 2021.

I skrivende stund ligger det an til at politikammeret skal rives og erstattes av et nybygg tilpasset konseptet Mediebyen, som består av Stavanger Aftenblad, NRK Rogaland, Mediafarm og Screen Story.¹⁶³ Først var det snakk om at ungdomstilbudene som holder hus i politikammeret i dag, skulle inn i ungdomshuset, noe som betydde at Rogaland Kunstsenter måtte finne nye lokaler. Det var blant annet tale om å grave opp deler av Nytorget for å få plass til underjordiske øvingslokaler og en konsertsal, noe som igjen kunne få konsekvenser for fremdriften for opparbeidelsen av Nytorget. Utpå høsten 2021 ble det klart at kunstsenteret får bli værende i ungdomshuset likevel, mens ungdomstilbudene skal få et nytt bygg på politikammer-tomta.

¹⁶⁰ Utvalg for miljø og utbygging, fjernmøte 16. desember 2020 <https://stavanger.kommunetv.no/archive/682>

¹⁶¹ Stavanger kommune, *Byromskatalogen i byromstrategien*, 31.

¹⁶² Ghilardi+Hellsten planinitiativ mars 2021, 3.

¹⁶³ Mediebyen består av NRK Rogaland, Stavanger Aftenblad, Mediafarm, Mediability og Screen Story, som skal samlokaliseres i Stavanger sentrum.

I januar 2022 godkjente formannskapet forprosjektet for utvikling av grønt byrom på Nytorget.¹⁶⁴ Forprosjektet skal innarbeides i detaljregulering av utbyggingsforslag for BS1, det vil si ungdomshuset.

Tre drøftinger av palleparken

Med grunnlag i det teoretiske rammeverket i del 2 og intervjuene, observasjonene og redegjørelsen av palleparken som prosjekt, vil jeg drøfte palleparken som fortelling, som medvirkning og som redskap for strategisk planlegging. Midlertidighet er et gjennomgående premiss for diskusjonene. For å diskutere hvordan Stavanger kommune benytter seg av midlertidighet på ulike måter, vil jeg i den tredje drøftingen introdusere et sammenligningscase, nemlig Lervigparken i østre bydel.

Palleparken som fortelling

I den første drøftingen ser jeg på hvordan den midlertidige palleparken bidrar til å formidle *fortellingen om transformasjonen av Nytorget*. Med «fortelling» sikter jeg både til kommunens fortelling, og de fortellingene som oppstår når folk tar palleparken i bruk. Jeg vil i det følgende betrakte palleparken med kommunikasjonsbriller, men også i lys av teori om sosiomaterialitet, vitalisme og affektiv urbanisme.

Vi kan si at palleparken, ved sin blotte tilstedeværelse, er *visuell kommunikasjon* i den forstand at parken var lett å få øye på for forbigående. Den store mengden paller og de gule detaljene gjorde palleparken til et blikkfang i bybildet. Det finnes ikke tall på hvor mange fotgjengere som passerer Nytorget hver dag, og hvor mange som kan ha sett palleparken bare ved å gå forbi den. Men ifølge kommunens tellinger kjørte 1750 biler og 840 syklistene over Nytorget hvert døgn i juni 2020.¹⁶⁵ Det gir en viss pekepinn.

I forlengelsen av det visuelle vil jeg se på det formmessige og rom-messige, altså hvordan palleparken var bygd opp og *programmert*, det vil si hvilke valg arkitektene har gjort med hensyn til rom og funksjon. Programmeringen, materialiteten og estetikken bidro nemlig til at parken fungerte *relasjonelt og sosiomaterielt*, og bygget opp under folks opplevelse av den midlertidige parken. Valgene om form og programmering gjorde at palleparken fungerte som et frampek til potensialet i den fremtidige parken.

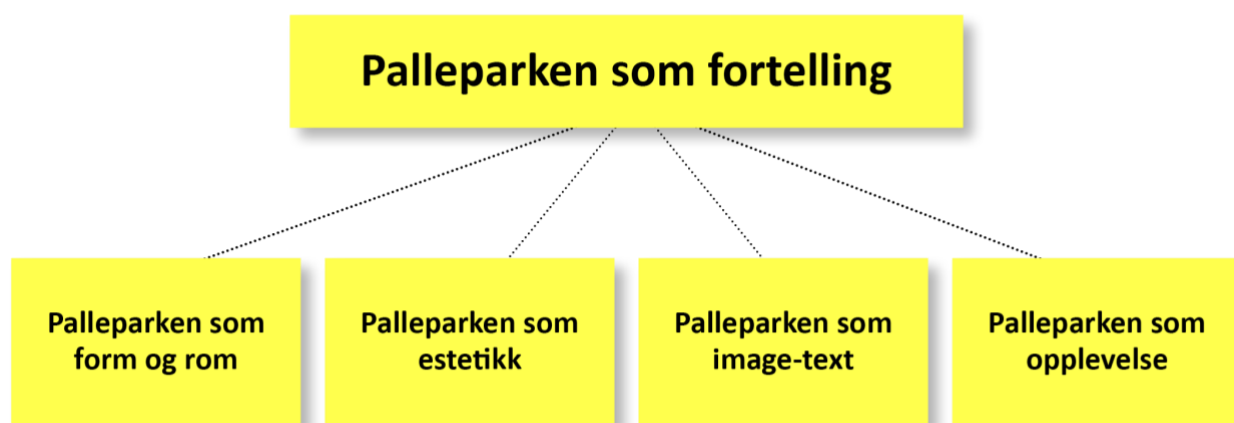
¹⁶⁴ Protokoll fra Stavanger formannskap 20. januar 2022.

¹⁶⁵ AsplanViak, *Transportanalyse Nytorget*, 8

Etter å ha drøftet den fysiske fremtoningen, ser jeg nærmere på formidlingen av palleparken gjennom *image-text*; en betegnelse for medierepresentasjoner som består av både visuelle og verbale virkemidler. Den amerikanske kunsthistorikeren W. J. T Mitchell snakker om *the pictorial turn*, den visuelle vendingen der bildene synes å spille en større rolle enn teksten.¹⁶⁶ Men vi har sjelden å gjøre med kun bilder eller kun tekst – som regel er det en sammenstilling, og Mitchell omtaler denne interaksjonen mellom det visuelle og det verbale som *image-text*. Image-text-representasjoner av palleparken forekommer i ulike sammenhenger: På det fysiske skiltet i parken, i sosiale medier, i medieomtale (f.eks. avisartikler og tv-innslag) og i arkitektteamets representasjoner, som er vedlegg i politiske saksfremlegg.

Et aspekt av det midlertidige tiltaket er at *fortellingen om palleparken* blir en historie i seg selv. Kommunikasjons- og markedsføringsbransjen spiller ofte bevisst på at *den digitale gjenfortellingen av stuntet* når ut til langt flere enn det fysiske stuntet faktisk gjør. «Fortellingen om fortellingen» blir en del av en kommunikasjonsstrategi, for å nå ut til et større publikum. Det midlertidige tiltaket blir dermed «større enn seg selv». De digitale kanalene gjør det også mulig å vise ekstramateriale og glimt fra *behind the scenes* som ellers ikke ville kommet ut i offentligheten.

I tillegg til kommunens offisielle historiefortelling, har vi den historien – eller rettere sagt de mange historiene – som spres digitalt av innbyggerne som dokumenterer besøket i palleparken, legger ut bilder i sosiale medier og diskuterer i kommentarfeltene. Palleparken får sitt eget liv på nettet, der det pågår en parallell historiefortelling som kommunen ikke rår over.

Figur 16. Fire innfallsvinkler for drøfting av palleparken som fortelling.

¹⁶⁶ Mitchell, *Picture Theory*, 13–15

Til slutt har vi den taktile opplevelsen brukerne har, når de tar parken i bruk. Dette kan også kalles en form for «fortelling» ettersom den bidrar til en subjektiv erfaring og et etterlatt inntrykk. Mens jeg innledningsvis ser på hvilke valg som er tatt fra avsendernes synsvinkel, avslutter jeg med å betrakte palleparken fra *brukernes* perspektiv.

Palleparken som form og rom

Hva forteller palleparkens form og programmering om målet med den endelige parken? En sosiomateriell relasjonell tilnærming kan bidra til å kartlegge hvordan palleparken legger til rette for mangfold og interaksjon.¹⁶⁷ Det åpner for å studere hvordan det romlige og materielle påvirker menneskelig atferd og interaksjon, og hvordan palleparken stimulerer eller hindrer det sosiale. Vi kan spørre oss om byrommet er utformet slik at det gir tilgang til alle, om det gir mulighet for bruksmangfold, om materialiteten bidrar til et mangfold av brukergrupper og om byrommet åpner for møter mellom fremmede. Ettersom både kommunen og arkitektene har signalisert at palleparken er en *prøvepark* som skal teste ut ny bruk av torget, må vi kunne forutsette at programmeringen av den midlertidige parken gir noen realistiske signaler om hva det endelige byrommet skal inneholde.

Når det gjelder tilgang til palleparken så hadde den to hovedinnganger, og ramper gjorde det mulig å entre parken både med barnevogn og rullestol. Rent formmessig var palleparken både lavterskel og inviterende, selv om enkelte innbyggere kan ha latt seg stoppe av den noe outrerte estetikken, som vi skal komme tilbake til om litt.

Vi kan også si at palleparken åpnet for bruksmangfold: Her var både benker og sitteplasser, sandsekker, langbord, kunstig gressplen, sandkasse, ståbord, udefinerte pallekonstruksjoner, en scene og et «speaker's corner» (se eksempler i figur 7 og 17). Palleparken kan ikke beskyldes for å være monofunksjonell, samtidig er den relativt «ferdig», og glipene i pallene gjør at parken ikke lar seg forsere av syklister og skatere. Vi kan også spekulere i hvorvidt det ungdommelige og utforskende uttrykket kan virke ekskluderende på enkelte bruker-grupper. Det eksperimentelle ved palleparken kan ha gjort at enkelte følte seg litt «på utstilling» da de var der. Her taler det til parkens fordel at den ble stående i mange måneder. Den store palleriggen som var et fremmedelement ved første øyekast, ble etter hvert en etablert del av bybildet, og man kunne innta parken uten å føle at man var på utstilling.

¹⁶⁷ Murphy, «Demokratiske byroms sosiomaterialitet», 46 og 59–61

Figur 17. Palleparken hadde flere eksempler på kreasjoner som var åpne for tolkning. Konstruksjonene fremst i bildet kan for eksempel fungere som både kontorpult, leketog, forelesningssal og klatrestativ.

Fra et demokratisk ståsted er det et poeng at palleparken var ukommersiell. Her kunne man slå seg ned, spise medbrakt mat, slippe ungene løs og tilbringe tid uten å føle noe kjøpepress. Det kan også være verdt å nevne at blant mine mange observasjonsrunder i palleparken, var det påfallende mange brukere med andre tungemål enn norsk. Vi kan også si at innredningen stimulerer til møter mellom fremmede. Setter man seg ned ved langbordet for å spise mat fra et av spisestedene rundt Nytorget, er det ikke utenkelig at noen setter seg på den andre siden. Palleparken var altså et fint sted å oppleve *the presence of others*.

Et minus ved programmeringen var at det ikke var noe sted å søke ly for vind og regn. På fine sommerdager var det ofte mange folk i palleparken, men utover høsten dabbet bruken av, og parken var stort sett folketom de gangene jeg gikk forbi. Folketomme parker og torg er for øvrig ingen uvanlig observasjon i surt vestlandsvær.

Figur 18. I desember 2020 satte Emil Grødeland opp installasjonen «Ideer på tørk» på scenen i palleparken.¹⁶⁸ Prosjektet var både en skulptur laget av et forlatt møbel, og et flyttbart visningsrom, med skisser og uferdige verk donert av studenter på Kunsthøgskolen i Stavanger. Tanken var at forbi-passerende kunne bytte disse ut med egne verk.

I palleparken var det en scene, og den opprinnelige tanken var at folk skulle kunne booke tid og at ting skulle foregå på scenen. Scenen ble nesten ikke tatt i bruk, og koronapandemien må nok ta en del av skylden for det. Kunstsenteret hadde et arrangement i palleparken tidlig på høsten, og i desember satte en kunstner opp et tørkestativ der folk kunne forsyne seg av små kunstverk og henge opp egne (se figur 18). Det er vanskelig å si om det bare var pandemien sin skyld at palleparken i begrenset grad ble et *locus of action*. Selv om det materielle legger til rette for en sosial effekt, så er det ingen garanti for at aktiviteten finner sted.

Scenen er for øvrig typisk for den eventalisering og begivenhetsgjøring som særpreger dagens byutvikling, der man skaper byrom som legger til rette for intensive og affektive opplevelser.¹⁶⁹ Palleparken i sin helhet kan sies å være en slags begivenhet i seg selv: et forsøk på å iscenesette, tilføre intensitet og skape sanselige opplevelser.

¹⁶⁸ Mer om kunstverket på <https://amphiel.com/ideer-paa-tork>

¹⁶⁹ Pløger, «Affektiv urbanisme, performative byrom og eventalisering av bylivet», 96

Arkitekt Erik Stenman i Ghilardi+Hellsten skulle gjerne ønsket at de kunne fått testet ut midlertidige *program* også – ikke bare det formmessige.¹⁷⁰ Flere naboer frykter økt lydnivå fra det nye torget, og i den forbindelse kunne det vært fruktbart å teste ut konserter og andre arrangementer for å kartlegge hvilket lydnivå som oppleves som akseptabelt. Alle slike eventbaserte utprøvinger måtte dessverre utgå på grunn av korona.

Selv om Stenman jobber med *form*, er han vel så opptatt av det programmatisk. Det som *skjer* på torget er like viktig som det formmessige, mener han. Visjonen er at den endelige parken romlig skal tilrettelegge for at det går an å holde marked, sette ut bord og stoler, ha yogatime eller utekino, kanskje ledsaget av en digital kalender som bidrar til at pulsen holdes oppe. Parken skal initiere byliv, så å si, og kommunen kan innta en aktiv rolle, mener Stenman.¹⁷¹

Palleparken som estetikk

Rent visuelt var palleparken et *statement* i bybildet. Man måtte forholde seg til installasjonen, enten man ville eller ikke. En viktig del av det visuelle inntrykket, er materialene palleparken består av. Europaller kan sies å være selve inkarnasjonen av *midlertidige stunts i byrom*, og er et virkemiddel som forbindes med initiativtakere uten makt og penger. Rent materielt låner kommunen altså formspråket fra grasrot-initiativer, placemaking og taktisk urbanisme. Denne estetikken signaliserer noe rufsete, kanskje til og med ulovlig, men også noe uformelt, lavterskel og temporært. En symbolikk i palle-estetikken er det *uferdige*, og det er jo et viktig budskap i og med at palleparken presenteres som en prøvepark der ingenting er låst. På den annen side kan palle-estetikken kritiseres for å være lite nyskapende. Oppstablede paller, kunstgressplener og plutselige plantekasser er så veletablerte typologier fra *tactical urbanism* at det blir et klisjépreg over det.¹⁷² Se også figur 19 på neste side.

Overraskelsesmomentet ved palleparken på Nytorget ligger da heller ikke i materialene, men i parkens størrelse. Ansamlingen av 1200 paller gjør palleparken til et ubestridt blikkfang, med en festivalestetikk som kan sies å være knyttet til *eventbyen*. Men som happening taper palleparken slagkraftighet ettersom månedene går. Utover høsten fremstår den som en litt slitt masse, som et sommerminne noen har glemt å ta inn for vinteren.

¹⁷⁰ Intervju med Stenman

¹⁷¹ Ibid

¹⁷² Zeiger, «The Aesthetics of Participation»

Figur 19. Eksempler på «memes» som harselerer over bruk av paller.

Figur 20. Palleparken hadde en gjennomført estetikk av paller, gule partier og grønne vekster.

Rom for uorden

Selv om ikke alle vil forbinde pallekarmer med «design», var det noen som påpekte at parken var *over-designet*. I en av kommentar på Facebook-gruppa «Byutvikling Stavanger»

skriver Martyn Reed:¹⁷³

There's an obvious tendency to view development from a purely economic perspective and the neo liberal idea that we must "design" our way forward with "placemaking schemes". The pallet park for example. (...) Gaps in otherwise dense urban environments are quite powerful reminders that the unkept, the untidy, the unorganized are as valid and as necessary to a city's mental health, as the 'pallet parks' that replace them. These areas aren't without use or users. Alcoholics, drug users, prostitutes, people needing a piss, cats, secret lovers, outsiders and budding artists – as well as those just needing a different type of unmediated input – all find value here.

Han argumenterer for å verne om de uperfekte flekkene, i stedet for å pusse dem opp og designe dem på en måte som ekskluderer «outsider»-brukergrupper. Videre brukes begrepet «third landscapes» om de forsømte områdene mellom det bygde og det ubygde, som bør betraktes som sjeldne biotoper med et helt unikt mangfold – *reservoirs of diversity*.

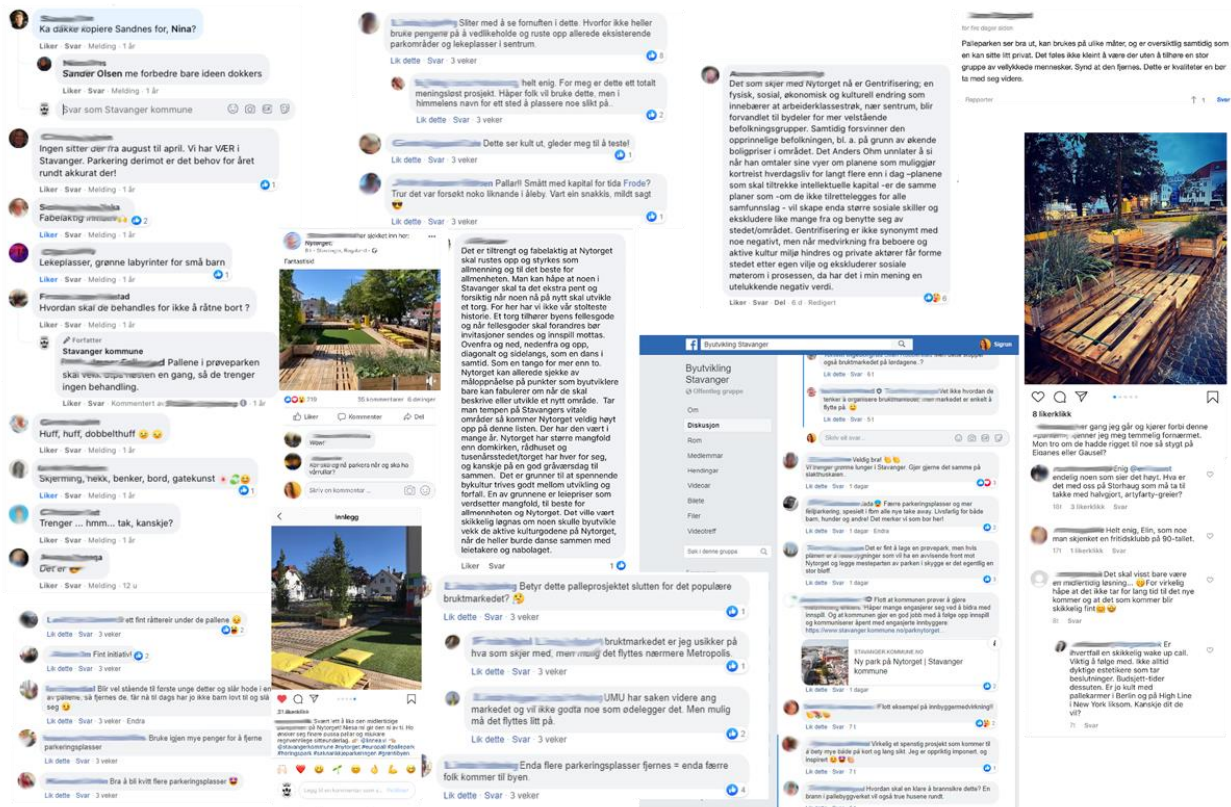
Reeds kommentar vekket en nysgjerrighet i meg. I mine øyne er palleparken nettopp ustrigla, inviterende og lavterskel i utformingen, med sin grove gjenbruksved, viltre plantebed og opprørske okkupering av parkeringsplasser. Det kan sammenlignes med den rufsete estetikken på musikkfestivalen Roskilde, som Aspen og Pløger beskriver i *Den vitale byen*: Når festivalområdet ikke framstår som altfor tilrettelagt og gjennomdesignet, gir det en sosioromlig åpenhet som inviterer deltakerne til å ta området i bruk på sine egne premisser.¹⁷⁴ Det samme kan sies om palleparken, som også har en avslappet åpenhet og en nesten festival-aktig estetikk.

På den annen side kan palleparkens form og uttrykk hevdes å være forførerisk og parasittisk, fordi den etteraper en estetikk som forbindes med grasrot-aktivisme. Det midlertidiges estetikk er et trekk ved *entreprenørbyen* som ofte brukes for brandingens skyld, til forskjell fra grasrot-initiativer forankret i menneskelige behov, som drives fram av et genuint engasjement. Slik sett kan man hevde at en del midlertidige tiltak bare blir et skall av estetikk, fordi de ikke bygger på et genuint engasjement. Visuelt kan palleparken gi assosiasjoner til innbyggerstyrt utvikling og «bottom-up»-initiativer, men i virkeligheten er det jo offentlige myndigheter som står bak. Mattene som simulerer gressplen kalles

¹⁷³ Martyn Reed er kurator og gallerist, mest kjent som mannen bak festivalen NuArt, som preget Stavangers gatekunstscene mellom 2005 og 2021. Sitatet over er hentet fra en Facebook-diskusjon om et annet sted i Stavanger sentrum, men jeg syns tankegangen er interessant opp imot palleparken også. (Sitatet er gjengitt med tillatelse)

¹⁷⁴ Aspen og Pløger, *Den vitale byen*, 175

astroturf på engelsk, og *astroturfing* er blitt et nedsettende begrep om PR-kampanjer som forsøker å skape inntrykk av å være spontane grasrotbevegelser.¹⁷⁵ Dermed er det en falskhet som utspiller seg. Palle-estetikken stammer fra et DIY-univers der «the lack of institutionalization or financial means is not an obstacle, but a precondition for success.»¹⁷⁶ Men i dette tilfellet er det jo nettopp kommunen, og ikke garasjekreatører som står bak virkemiddelet.

Figur 21. Eksempler på kommentarer om palleparken i sosiale medier. Navn er sladdet.

Hva syntes brukerne om palle-estetikken?

I sosiale medier ser vi at det var delte meninger om palleparkens utseende, ref. figur 20. Noen er begeistret: «Fabelaktig initiativ!» og «Ser kul ut, gleder meg til å teste!». Andre er mer lunkne, for eksempel en som skriver «Mon tro om de hadde rigget til noe så stygt på Eiganes eller Gausel?», og får støtte: «Hva er det med oss på Storhaug, som må ta til takke med halvgjort, artyfarty greier?» og «Ikke alltid dyktige estetikere som tar beslutninger». En annen kommentar lyder: «Dette ser ut som noe man skjenket en fritidsklubb på 90-tallet!»

¹⁷⁵ Oppslagsordet *astroturfing* på Wikipedia: <https://en.wikipedia.org/wiki/Astroturfing> og Merriam Webster: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/astroturfing>

¹⁷⁶ Oswald et al., *Urban Catalyst*, 12

Vi ser at paller forbindes med noe uferdig og lavstatus. For andre vil pallene derimot gi konnotasjoner i retning innbyggermakt, kreativitet og nyskaping. Pallene er altså ikke nøytrale byggeklosser, men vekker negative følelser for enkelte. Dette kan også tenkes å utgjøre en demokratisk utfordring, en form for strukturell ekskludering der brukere som er skeptiske til palleparker, blir negativt innstilt til utviklingen av Nytorget som sådan.

De negative reaksjonene på palle-estetikken kan også være en konsekvens av den estetiske vendingen vi har sett i byutviklingen de siste årene, og i diskursen om den attraktive byen.¹⁷⁷ Kanskje er man blitt så vant med at byrom pusses opp og forskjønnes, at man lettere reagerer negativt på en uttrykksform som ikke er «vakker».

Palleparken som image-text

Som vist på de foregående sidene, spilte sosiale medier en rolle for hvordan folk oppfattet palleparken. Dermed kan vi si at den midlertidige parken hadde et liv også utenfor den fysiske virkeligheten; knyttet til det digitale. Dette er eksempler på det Mitchell kaller *image-text*: de ulike multimedie-fremstillingene som gjennom en kombinasjon av tekst, bilder og illustrasjoner bidro til fortellingen om palleparken. Image-text kan supplere, styrke og bygge symbolsk mening rundt det som skjer i den virkelige verden.¹⁷⁸ Eksempler på image-text er et fysisk skilt i parken, avisartikler og innlegg i sosiale medier, som kommentarene i figur 21 på forrige side.

Ettersom palleparken har et eksperimentelt uttrykk og paller tradisjonelt er kjent som et «usanksjonert» formspråk, var det slett ikke gitt at forbipasserende forsto hvem som sto bak, og hva formålet med installasjonen var. Det var derfor nødvendig med en forklaring fra kommunen. Midt i parken, på bakveggen av det som kan tolkes som en scene, var det montert et ca. 1x2 meter stort skilt, se figur 22 på neste side. Stavanger kommune har ord på seg for å være en klarspråk-kommune.¹⁷⁹ Ordlyden på skiltet henvender seg direkte til leseren i en folkelig og lettbeint tone: «Bidraget ditt er kanskje viktigere enn du selv tror?» Skiltet innleder med å fortelle at Nytorget skal forvandles «fra å være en grå plass dominert av biler til å bli et parkområde for aktivitet og mennesker.» Deretter går kommunen over til å oppfordre folk til å sende inn innspill:

¹⁷⁷ Bergsli, Hanssen og Sirowy, «Byens offentlige rom som demokratiske arenaer», 37

¹⁷⁸ Ellefsen, *Urban environments of the entrepreneurial city*, 255

¹⁷⁹ Klarspråk handler om at tekstene fra det offentlige skal være brukertilpasset og lette å forstå for alle.
<https://www.sprakradet.no/klarsprak/om-klarsprak/kvifor-klarsprak/>

Fortell, fortell! Besøk stavanger.kommune.no/parknytorget og fortell oss hva du synes. Der kan du skrive til oss, laste opp bilder, skisser eller en liten videosnutt, eller lenke til ditt bidrag et annet sted på nettet.¹⁸⁰

Det oppfordres til å bruke alle sanser: «Prøv parken, kjenn etter og fortell oss hva du opplever, ønsker og trenger i en god park her på Nytorget.» Videre oppgis det en emneknagg (#parknytorget), som riktignok kun har fire treff på Instagram. Via nettsiden kom det derimot ganske mange innspill – jeg går nærmere inn på disse i neste kapittel, der jeg ser på hvordan palleparken fungerte som medvirkningskanal.

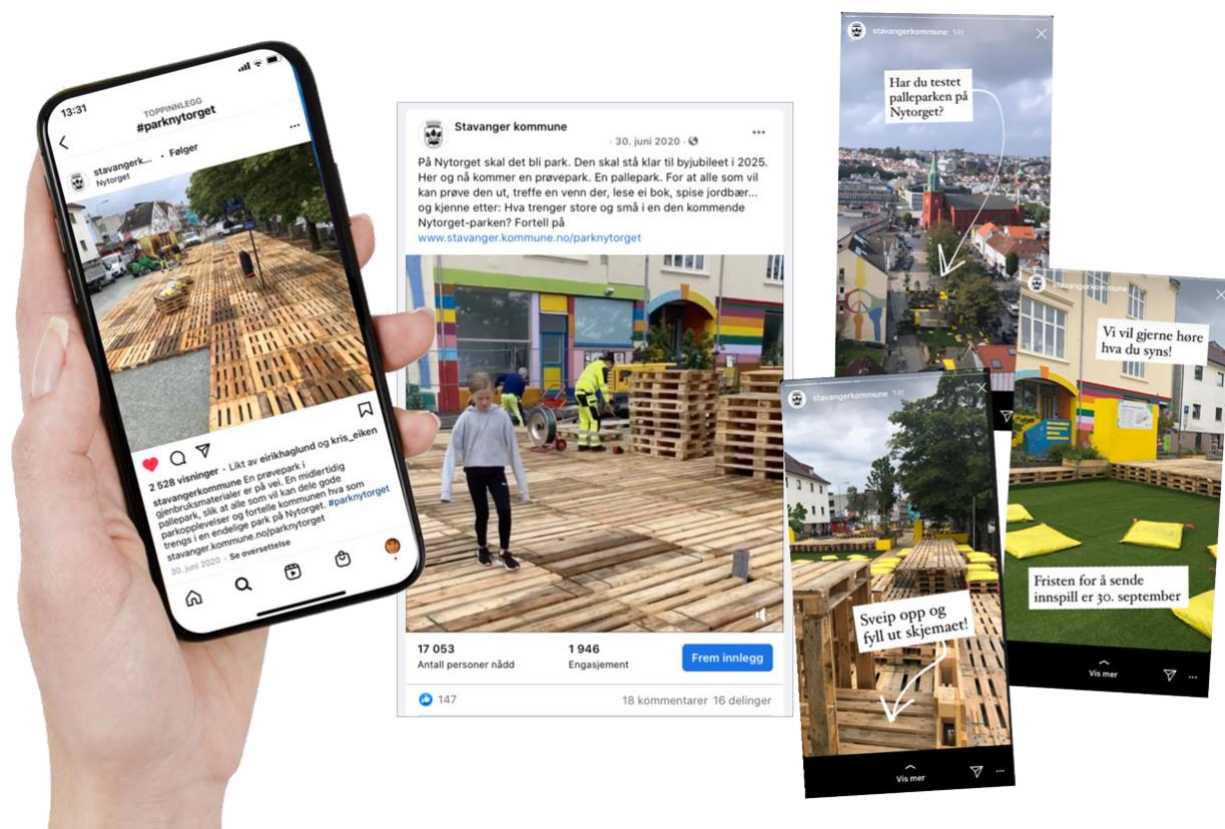
Figur 22. Fysisk skilt i palleparken, med tekst på norsk og engelsk.

Palleparken ble også omtalt i innlegg på kommunens Facebook og Instagram-kontoer, som hadde henholdsvis 25.000 og 12.000 følgere på dette tidspunktet. Også i sosiale medier – se figur 23 på neste side – presenteres installasjonen som medvirkningsverktøy: «En midlertidig pallepark, slik at alle som vil kan dele gode parkopplevelser og fortelle kommunen hva som trengs i en endelig park på Nytorget», står det på Instagram. På Facebook kommer det forslag til hva man kan gjøre i palleparken: «...treffe en venn der, lese ei bok, spise jordbær...». Vi ser at teksten er menneskenær og nedpå. Den prøver å skape bilder i folks hoder og oppmuntrer til å teste parken. Både på skiltet og i sosiale medier presiseres det at parken er laget av gjenbruksmaterialer som skal få et nytt liv etterpå.

Innleggene i sosiale medier utvider fortellingen om palleparken, ettersom de forteller om parken før den er ferdig, og viser «behind the scenes» fra monteringen av pallene. Slik bidrar den digitale formidlingen til å skape blest og forventning rundt det midlertidige tiltaket. Facebook-innlegget fremstiller avsenderen som en folkelig og

¹⁸⁰ Utdrag fra teksten på skiltet i parken. Se også figur 22.

innovativ kommune som tester ut nye ting. Innlegget dukket opp i nyhetsstrømmen til over 17.000 personer, som formodentlig inkluderer flere enn de som naturlig går forbi Nytorget i hverdagen sin.

Figur 23. Bilder fra monteringen av palleparken på kommunens Instagram (t.v.) og Facebook (i midten) i slutten av juni 2020. I tillegg ble det postet en såkalt story (de tre bildene til høyre) utpå høsten, for å minne om fristen for å sende inn innspill.

Figur 24. Til venstre: Avisoppslag i Stavanger Aftenblad i forkant av byggingen. I midten: Reportasje fra en av de første dagene, der brukere triller terning. Til høyre: Oppslag i Rogalands Avis med en innbygger som savner brukmarkedet.

Kommunens historiefortelling på nettsiden, skiltet og i sosiale medier suppleres av redaksjonell omtale av palleparken i pressen, se figur 24. Mens kommunikasjonen i kommunens egne kommunikasjonskanaler strukturerer og bygger tillit til prosjektet og planene, viser eksemplene på *image-text* i andre medier hvordan kommunen ikke «eier» sin egen fortelling, men mister kontrollen over den – enten det er gjennom redaksjonell omtale eller at brukere poster bilder og beskrivelser av parken i egne sosiale medier.

Palleparken som kroppslig erfaring

Selv om det ikke var så mange organiserte arrangementer i palleparken, kunne man saktens ha opplevelser der likevel. Faktisk er det de små, gjerne subtile, opplevelsene som i stor grad konstituerer bylivet. Det midlertidige og uforutsette er en del av essensen i det urbane, og palleparken på Nytorget kan sies å være en scene for *cityness* en lørdag i september: En vennegjeng har samlet seg rundt langbordet og deler en takeaway-pizza fra Mano. En mor har satt seg på en pallekant mens ettåringen stabber rundt på den grønne «plenen», og storebroren prøver å bruke en av de gule sittesekkene som trampoline. To tenåringer fniser over en melding på mobilen. En av de ansatte på bakeriet kommer ut og retter på en gatebukk, mens hun sier hei til en bekjent som strener forbi. En bil siger nedover Kongsteinsgata, sjåføren ser forvirret mot palleparken før han tar til venstre og bortover mot St. Petri. En forbipasserende sklii neeeeesten på en av de gule rampene, som fortsatt er småglatte etter et regnskyll tidligere på dagen... Alle disse mikro-hendelsene som konfigureres og flettes inn i hverandre kan sies å være det Jonny Aspen og John Pløger omtaler som *assemblage*; disse sammenføyelsene av livskrefter og dynamikk som tilsammen er symptomatiske for bylivet.

Palleparken kan sies å være et ekte sted, bygd av håndfaste materialer – i motsetning til virtuelle steder. Samtidig er palleparken et kunstig sted; en parasitt som hekter seg på det ekte stedet. Palleparken blir likefullt en scene for byliv når folk tar parken i bruk. Innslagene av *cityness* er ekte vare, og det midlertidige byrommet preges av de samme vitalistiske mekanismene som man kan oppleve i en reell park. Palleparken er en arena for performativ urbanisme som bidrar til en stedsopplevelse; det Agnew kaller *sense of place*.¹⁸¹

Aspen og Pløger er opptatt av byen som erfaring, og det faktum at de fleste av våre erfaringer også er utpreget kroppslige. Det affektive handler, enkelt fortalt, om hvordan noe merkes på kroppen.¹⁸² I palleparken kan man gjøre seg erfaringer som kan være rent

¹⁸¹ Aure et al., «Sted – nye teorier i en norsk kontekst», 18

¹⁸² Aspen, «Byen som erfaring», 104

taktile – som følelsen av å sitte på en benk i sola og se torget fra en ny vinkel, eller sosiale erfaringer – for eksempel om Nytorget som sted for sosial interaksjon. Man treffer venner der, spiser takeaway og skaper sommerminner. Det at palleparken kan oppleves kroppslig, gjør at den setter seg som erfaring og erindring. Å se arkitektskisser eller lese beskrivelser av en planlagt park, gir ingen tilsvarende kroppslig erfaring. Vi kan derfor anta at en fysisk installasjon som palleparken kommuniserer bedre på det affektive planet.

Palleparken som placemaking

Arkitektene i Ghilardi+Hellsten er opptatt av at palleparken som dialogprosess også er en *placemaking*-prosess der folk begynner å identifisere seg med stedet. Det er en anledning til å etablere et forhold mellom brukerne og stedet, mener Erik Stenman.¹⁸³ Når innbyggerne får ta del i *placemakingen*, øker den sivile interessen for utviklingen av stedet.¹⁸⁴ Nytorget har alt å vinne på at brukerne identifiserer seg med stedet, og den prosessen starter med palleparken, fremholder Stenman.

Midlertidig bruk kan bidra til at et område som i utgangspunktet bare er en romlighet (space) oppgraderes til å bli et sted (place) som folk føler tilhørighet til, og identifiserer seg med. Nytorget er fra før av et sted med en rik historie. Likevel er det nok mange som forbinder stedet med parkeringsplass (øvre torg) og gjennomfartsåre (nedre torg). Palleparken formidler at Nytorget ikke bare er *et sted for parkering og gjennomfart*, men et sted der andre former for urbane aktiviteter kan finne sted. Med referanse til Lisa Diedrich og Ellen Brae kan vi si at palleparken bidrar til Nytorgets *site specificity* ved å være en arena både for sosiale praksiser, og ved å være utgangspunkt for erfaringer og minner.¹⁸⁵

Vi ser at palleparken er et kapittel i den nye parkens *tilblivelse*, og et bilde på et sted som er «underveis». Samtidig er det en fortelling uten slutt. Benjamin Hickethier i innbyggerinitiativet Byverksted reagerer på at det ikke ble kommunisert noe om status i prosjektet etter at parken var demontert. Etter at pallepark-eksperimentet var ferdig, var det vanskelig å finne informasjon om prosessen videre. Informasjonen på kommunens nettside ble etter hvert oppdatert, og innspillene ble lagt ut der. Men Hickethier savner informasjon i selve byrommet, i form av et skilt eller en digital tavle, og aller helst en åpen prosess rundt uttegningen av den endelige parken. Han sammenfatter det slik:

¹⁸³ Intervju med Erik Stenman

¹⁸⁴ Gieryn, «A space for place in sociology», 477

¹⁸⁵ Braae og Diedrich, «Site specificity in contemporary large-scale harbour transformation projects», 30

Når folk ikke ser at noe skjer innenfor en viss tid, da tolker de det til at ingenting skjer – selv om det kanskje skjer masse i kulissene og bak lukkede dører.¹⁸⁶

Hickethier synes at altfor mye av prosessene er usynlig i dag. I tillegg preges planspråket av faguttrykk og vanskelige begreper:

Det føles som at du som innbygger må lære deg språket til kommunen, men det burde jo vært omvendt! Et mer innbyggervennlig språk ville tatt konflikt ut av debatten. Jeg er sikker på at det ville forebygget konflikt og frustrasjon hvis folk kunne kommunisere sammen, uten å føle at de må snakke opp til noen.¹⁸⁷

I dette perspektivet er en 3D-modell, som palleparken jo var, uendelig mye bedre enn «renderings som ingen forstår». Hickethier beskriver renderings som en arroganse fra planleggere og arkitekter. Han henvender seg ofte direkte til politikere og offentlige instanser for å få informasjon om pågående planer og prosjekter, og synes informasjonen heller burde ligge åpent og lett tilgjengelig. Det burde gå an å få innsyn «uten å lære seg kommunespråk eller å ha en halv utdanning i byplanlegging». Alle må lett kunne vite hva som er status og hvordan planene er, også når de er uferdige, mener han, og poengterer at fra vinneren av konkurransen ble kunngjort tok det to år før Stavanger utvikling KF oppdaterte teksten på sin nettside om Nytorget.

Claus S. Petersen, som har ledet arbeidet med byromstrategien og nå jobber med realiseringen av sentrumsplanen i Stavanger kommune, peker på at den midlertidige og upretensiøse innredningen – ittepåparken – som erstattet palleparken i januar 2021, nettopp kommuniserer den usikkerheten som råder grunnen.¹⁸⁸ Se figur 25 på neste side. Det er også besnærende at pallepark-restene nå har stått slik i over et år, altså lengre enn selve palleparken varte. De gjenværende elementene fra palleparken – en plantekasse her og en gjenbruksbenk der – representerer noe uavklart, men også en åpenhet, avslappethet og et fravær av programmering. På mange måter et motstykke til palleparken, som kanskje var *for* programmert.

Petersen synes den nedre delen, der det kjører biler i dag, er et mer spennende byrom enn det øvre torget, der palleparken var.¹⁸⁹ Kanskje kunne man hatt et test-konsept

¹⁸⁶ Intervju med Hickethier 11. mai 2021

¹⁸⁷ Hickethier

¹⁸⁸ Intervju med Claus S. Petersen 8. februar 2022

¹⁸⁹ Ibid.

for den nedre delen også, aktivisert muren i samme slengen, og de næringsdrivende langs gata kunne blitt knyttet til den midlertidige parken.

Figur 25. Ittepåparken som erstattet palleparken befester øvre del av Nytorget som bilfritt sted, men stiller også spørsmålet: «Hva skal skje her?».

Oppsummering av funn: Palleparken som fortelling

Kommunen kommuniserer på mange måter: Gjennom saksfremlegg til politikerne, nyhetsoppdateringer på nettsiden, historiefortelling i sosiale medier og kunngjøringer i avisen, for å nevne noe. At kommunen kommuniserer gjennom en fysisk installasjon i byrommet, er ikke fullt så vanlig, og mange vil nok heller ikke betrakte dette som «kommunikasjon». Men som vi har sett, bidro palleparken til å artikulere planene for Nytorget både sosiomaterielt, visuelt, verbalt og affektivt: Folk kunne bokstavelig talt kjenne den framtidige parken på kroppen.

Med palleparken ble innbyggerne servert en «teaser» – et innblikk i utviklingen før den skjer. Planer for byrom diskuteres vanligvis i politiske møter, i pressen, foredrag, nabomøter eller i grupper for spesielt interesserte i sosiale medier, altså ikke ute blant folk flest. Palleparken kan slik sett sies å være mer demokratisk og «klarspråklig» ettersom den er en tredimensjonal installasjon som møter folk der de er. Den fysiske installasjonen tar rollen som brobygger mellom abstrakte planer og den endelige materialiseringen av torget. I stedet for å prøve å tolke arkitekttegninger og planskisser, kan man fysisk gå inn i palleparken og kjenne den på «huden», så å si.

«Show, don't tell» lyder en klassisk fortellerteknikk, og palleparken gjør nettopp det. Den viser hvordan Nytorget kan se ut med ny programmering. Det beste med den midlertidige parken, ifølge flere av informantene mine, var at det endelig ble *synlig* at det skjedde noe på Nytorget.

Bilene ble fjernet og hele romsituasjonen kunne oppleves annerledes. Et stunt som palleparken gir en annen opplevelse, man kan forestille seg hvordan det skal bli, og det åpner for en annen type spekulasjon enn planskisser og renderings.¹⁹⁰

Palleparken som form blir en ramme for fortellinger. Vi ser også at parken lever sitt eget liv i sosiale medier, etter at kommunen har «sluppet den løs». Kommunen har ikke uten videre tilgang til å overvåke diskusjonen som foregår i halvoffentlige grupper på Facebook og private profiler på Instagram. Kommunen «eier» ikke sin egen fortelling om palleparken. Etter at den er sluppet, gjør innbyggerne den til *sin* fortelling.

Et annet aspekt ved vår tid, er at så mange fortellinger foregår digitalt. Når det digitale legger seg som et lag over alt: Er det slik at de fysiske opplevelsene blir viktigere? Jeg tror iallfall at en pallepark man kan gå gjennom på vei til jobb, sette seg ned i eller treffe venner i – og bokstavelig talt kjenne på kroppen – blir en annen type erfaring enn det de digitale fortellingene blir. Nytorget som sted er i kontinuerlig endring, og erfaringene fra palleparken bidrar til stedets tilblivelse.

Ettersom palleparken må antas å ha nådd ut til flere enn de man når gjennom kommunens tradisjonelle kommunikasjonskanaler, må vi kunne si at parken presterte bedre på kommunikasjonssiden enn byromsplanlegginger vanligvis gjør. Derimot noterer jeg meg at pallene ikke er nøytrale byggesteiner. Europaller er midlertidighetens estetikk og manifesterer at installasjonen er forgjengelig. Valget av paller kan tolkes som klisjéfyllt og lite innovativt, og estetikken kan i verste fall støte fra seg kritisk innstilte brukere.

Palleparken fylte et halvt år av ventetiden og formidlet at Nytorget er i en transitt-fase. Men det er fortsatt tre år til den endelige parken skal stå ferdig, og den etterfølgende «ittepåparken» fremstår litt halvhjertet. Parkeringsplassene er borte, og noen paller og plantekasser står tilbake, som om de er tilfeldig parkert der. Det jobbes formodentlig iherdig i kulissene, men på selve scenen kan man få inntrykk av at kommunen har sluppet taket. Det er ingen kommunikasjon om fortsettelsen. En måte å løse dette på, kunne for eksempel vært en fysisk tavle à la eksempelet fra Oslo i figur 26, der kompliserte prosesser forklares med et lettfattelig språk. I Langgata-enden av Nytorget står det endatil en stor monter som kunne vært benyttet.

En annen tilnærming til ittepåparken, er å betrakte denne også som en midlertidig installasjon. Den er i så fall palleparkens motstykke. Der palleparken nesten kan sies å ha vært *overprogrammert*, er ittepåparken *underprogrammert*; subtil og stillferdig.

¹⁹⁰ Intervju med Hickethier 11. mai 2021

Vi kan også notere oss at palleparken formidler det operative, men ikke det strategiske. Palleparken er god på å formidle *hva* som skal skje, men forklarer ikke *hvorfor* det skal skje – altså *hvorfor* parkeringsplassen og den trafikkerte gaten skal forvandles til park, og hva som er poenget med *shared space*. Å bygge opp en bredere anlagt befolkningskommunikasjon rundt disse retningsvalgene, kunne skapt større forståelse og sterkere eierskap til – og kanskje oppslutning om – prosessene.

Figur 26. Eksempel på kommunikasjon av status i et pågående prosjekt: Kolstadgata i Oslo, ved inngangsporten til Tøyen skole. Prosjektet hadde også en egen instagramkonto: @kolstadgata

Palleparken som medvirkning

Mens jeg i forrige kapittel diskuterte hvordan palleparken fungerte som formidling, fortelling og kommunikasjon, vil jeg i det følgende se på midlertidighet som redskap for medvirkning. Jeg vil se på hvordan parken fungerte som innbyggerinvolvering og hvorvidt den åpnet for at innbyggerne kunne påvirke den framtidige programmeringen av Nytorget.

Først skisserer jeg hvordan medvirkningen foregikk, og diskuterer det midlertidige byrommet som medvirkningsmetode. Deretter oppsummerer jeg innspillene som kom inn, og til slutt ser jeg på hvorvidt innspillene er hensyntatt i prosjektforslaget til den endelige parken. Jeg drøfter også palleparken opp mot Arnsteins medvirkningsstige. Mens palleparken som *fortelling* plasserer seg på det nederste trinnet i den norske versjonen av medvirkningstrappen (se figur 6 på side 44), beveger vi oss lenger opp i trappen når vi nå skal se på hvordan palleparken fungerte som medvirkningsverktøy.

Medvirkningsopplegget rundt palleparken

Den opprinnelige planen var at oppbyggingen av den midlertidige parken skulle skje med brukermedvirkning, i form av en workshop på plassen foran ungdomshuset i mai 2020. I redegjørelsen til politikerne leser vi at det skal tilrettelegges for et verkstedsområde med håndverksmessig konstruksjonsarbeid, samt mindre medvirkningsprosjekter med dialogverksted, maling og dyrkningsprosjekter.¹⁹¹ På verkstedet skal publikum få komme i dialog med arkitektteamet om fremtidige planer. Barnehager, skoler og ungdomsgrupper skal involveres spesielt, men det er også snakk om å invitere beboerforeninger, torghandlere, næringsdrivende, uteseksjon, Metropolis og Rogaland Kunstsenter. Det foreslås at parken bygges i mai og at byggeprosessen avsluttes med en åpningsfest der det dukes til langbord med musikk, mat og andre kulturelle innslag.

Tanken var altså at palleparken skulle skapes og innredes i *samskaping* med innbyggere.¹⁹² Dette var et ønske både fra politikerne og kommuneadministrasjonen.¹⁹³ Det gikk imidlertid ikke lang tid før korona-pandemien satte en stopper for disse planene. Etter en del fram og tilbake om et alternativt opplegg i tråd med smittevernforskriftene, endte det med at arkitektteamet Ghilardi+Hellsten og Karres en Brands prosjekterte parken, og det kommunale foretaket Natur og idrettsservice bygde den. Prosjektledelsen

¹⁹¹ Stavanger kommune, *Strakstiltak Nytorget*, saksfremlegg til formannskapet 19. mars 2020

¹⁹² Ordene samskaping og samskapingsprosess brukes i saksfremleggene til politikerne våren 2020

¹⁹³ Intervju med Hilde Uberg og Else Dybkjær 4. februar 2021

i kommunen er likevel fornøyd med at det ble som det ble. De tenker det ville blitt tungt og omstendelig å flytte rundt på pallene og teste ut ulike formasjoner, og det ville vært utfordrende å sikre at installasjonen både ble universelt utformet og en stabil konstruksjon som var trygg å ferdes på. For selv om en installasjon bare er midlertidig, må den likevel tilfredsstillende slike krav. Alt i alt er kommunens representanter fornøyd med resultatet, men de skulle gjerne sett at de hadde hatt kapasitet til å følge opp parken mer underveis i testperioden – tilbringe tid der og observere bruken.

Arkitekt Erik Stenman i Ghilardi+Hellsten er også tilfreds. Han trekker fram at det er lettere å tolke responsen når palleparken har vært en statisk konstruksjon gjennom hele testperioden. Dersom parken hadde vært organisk og endret form, ville det vært vanskeligere å tolke tilbakemeldingene. Et helhetlig design gir dessuten den fordel at man kan se forbi pallene, fordi man får en form som er sterkere enn bestanddelene.¹⁹⁴

Noe annet enn gule lapper

En av utfordringene med tradisjonell medvirkning som høringsbrev og informasjonsmøter, er at det er tilfeldig hvem som får det med seg, og de som møter opp, utgjør sjelden et representativt utvalg av befolkningen. Informasjonsmøter og medvirkningsworkshops avholdes typisk på kveldstid, midt i leggetida for alle småbarnsforeldre. I tillegg er det slik at de som har medvirket, ofte opplever at de ikke har blitt hørt.¹⁹⁵

Brukermedvirkning har en tendens til å ende opp med at folk sitter i grupper og skriver på gule lapper, sier Erik Stenman.

Med palleparken bytter vi format. Vi bygger en mockup – en modell – og ber folk om å teste den ut. Brukerne trenger noe å reagere mot, og der kommer modellen inn. I stedet for å presentere en diffus idé, viser vi hvordan ideen kan se ut i praksis.¹⁹⁶

Palleparken på Nytorget bruker altså en modell til å sette i gang de mentale prosessene: En 1:1-modell som tester ut egenskapene til det nye byrommet, beslektet med prototype-metodikken fra tjenestedesign.

¹⁹⁴ Intervju med Erik Stenman 2. mars 2021

¹⁹⁵ Legard, Reichborn-Kjennerud og Skodvin, «Medvirkning og påvirkning i Oslos byutvikling», 95

¹⁹⁶ Stenman

Claus S. Petersen spør seg om kommunen av og til har *for mye* medvirkning, og at den ikke er målrettet nok. I verste fall misbruker man innbyggernes tid.¹⁹⁷

*Jeg synes vi skal spørre folk **hvordan** de bruker området, ikke **hva** de vil ha. Brukerne må ikke bli designere, da misforstår man medvirkning. Det er jo nettopp derfor vi har arkitekter og landskapsarkitekter: De kan foreslå ting folk ikke visste selv at de ville ha, men basert på oppgitte behov.*¹⁹⁸

Hvilke innspill kom inn?

I kommunens oppsummering av innspillene fra prøvepark-perioden heter det at responsen var «utrolig god».¹⁹⁹ Det kom inn 58 innspill, pluss konseptskisser laget av elever ved en videregående skole i nærheten. De fleste innspillene består kun av tekst, men enkelte har også lagt ved inspirasjonsbilder og lenker til parker andre steder i verden.

Naboer melder at de ønsker en grønn lunge, ikke en arena for høylytte arrangementer. Flere trekker fram – og savner – brukmarkedet. Forslagene er entusiastiske, men også springende: Noen foreslår tennisbane, andre ønsker seg dansegulv eller drivhus. Gress, sitteplasser og lekeapparater er gjengangere, og det etterlyses oppholdssteder under tak. Flere trekker fram at de ønsker å beholde Nytorgets atmosfære og «rufsete» image.

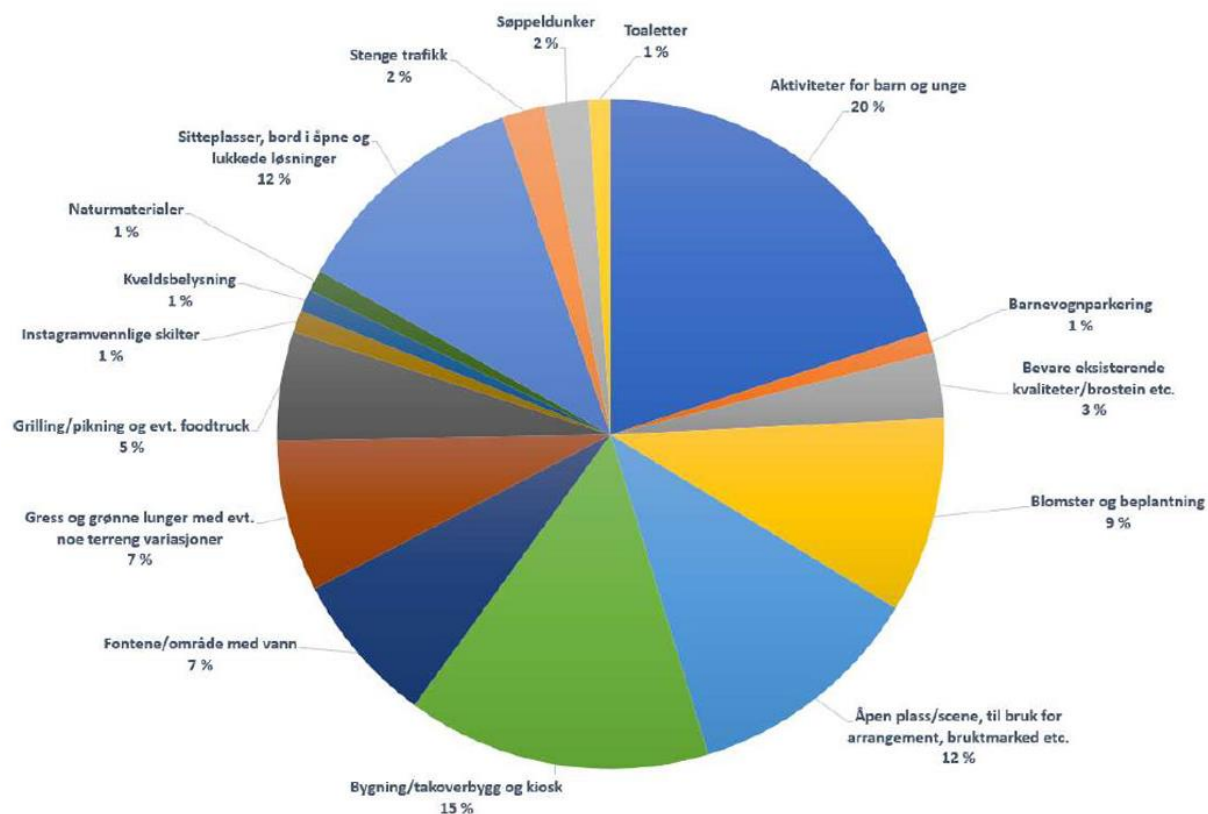
Om den konkrete palleparken melder folk at de er fornøyde med sitteplasser, lekenheten, de ulike sonene og muligheten for å treffe andre på en uformell arena – og muligheten for å trekke seg tilbake og sitte alene, hvis man foretrekker det. Øvre Blåsenborg beboerforening oppfordrer kommunen til å lage lignende modeller andre steder også. «Det gjør det lettere for beboerne å forstå hva som er ment og hvordan ting kan bli», heter det i innspillet fra beboerforeningen.

Innspillene til kommunen er jevnt over mindre kritiske enn pallepark-kommentarene jeg har merket meg på Facebook. Blant de offisielle innspillene er det for eksempel en som skriver: «Den midlertidige parken viser hva som er mulig når man setter menneskene og ikke bilene i sentrum. Et viktig prosjekt – kudos til dere som har jobbet dette frem!» En annen skriver: «Elsker den! Får lyst til å flytte til Stavanger!». Palleestetikken faller derimot ikke i smak hos alle. Et av innspillene lyder: «Vi trenger område-løft, ikke områdetrashing slik som med den nye palleparken!»

¹⁹⁷ Intervju med Petersen

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ Stavanger kommune, *Nytorget 2020 – oppsummering fra brukarmedvirkning*, 3

Figur 27. Stikkordskategorisering av innspill. Illustrasjon: Stavanger kommunes oppsummering av brukermedvirkningen, side 3.

Hvordan ble innspillene hensyntatt i forprosjekteringen?

I oktober og november 2021 ble forprosjektet for parken lagt fram for politikerne. Administrasjonen i kommunen slår fast at den midlertidige palleparken og stenging av Nytorgets øvre del har ført til at brukerne har tatt i bruk torget på nye måter.²⁰⁰ Ifølge beskrivelsen av forprosjektet er kommentarer, forslag og ideer fra palleparkperioden lagt til grunn for valg og prioriteringer. Publikums tilbakemeldinger har blitt sett i sammenheng med rammene som var satt for arkitektkonkurransen og målsettingen for byrommet. Følgende elementer er inkorporert med bakgrunn i innspillene: Variert og «vill» vegetasjon, åpne vannelement, lekeområder for barn, gressplener, sitteplasser og torgareal for bruktmarkedet.²⁰¹ Bevaring av eksisterende brosteinsbelegg og fremheving av jugendmuren og historiske fasader var også noe som gikk igjen blant innspillene.

²⁰⁰ Stavanger kommune, *Nytorget – utforming av byrommet – forprosjekt*, 3

²⁰¹ Ghilardi+Hellsten, *Nytorget Park – idébeskrivelse av forprosjekt*, 3

Figur 28. Situasjonsplan fra forprosjektet som ble vedtatt av formannskapet i januar 2022. Illustrasjon: Ghilardi+Hellsten og Karres en Brands.

Mulighetsrommet

Benjamin Hickethier i Byverksted var positivt overrasket over palleparken som inngang til innbyggerinvolvering. Han likte det eksperimentelle ved den og at den la opp til flere ulike typer bruk. Likevel mener han at kommunen burde anstrenge seg mer for å finne utfyllende måter å involvere innbyggerne på, til tross for koronapandemien.

Palleparkens største problem er at den virket så statisk og lukket – til tross for at den egentlig legger opp til dynamikk og konkret medvirkning.²⁰²

Et gjentakende problem med medvirkning, mener Hickethier, er at innbyggerne ikke er vant til at de *kan* påvirke noe. Ofte handler det om at de ikke engang ser mulighetsrommet. Hickethier ser et stort potensial i involvering av innbyggere og dagens brukere. Han foreslår at man kunne involvert kunstsenteret – som har brukt torget i flere tiår – og latt dem programmere palleparken. Det holder ikke at parken tiltrekker seg «takeway-folkene», det må mer til for å bygge opp *the social fabric*. Hickethier mener at kommunen

²⁰² Intervju med Hickethier

burde involvert dagens brukere, for eksempel kunstnerne i ungdomshuset, og latt dem programmere palleparken. Han stiller også spørsmålstegn ved hvorfor parken og eiendomsutviklingen er to forskjellige prosesser, og hvorfor innbyggerne og dagens brukere ikke i større grad blir involvert når det gjelder bygningene som grenser til Nytorget. Det som foregår nå er ikke byutvikling, men eiendomsutvikling, ifølge Hickethier. I planlovgivningen er det imidlertid ikke hjemmel for å programmere byggene. Plan- og bygningsloven sikrer medvirkning i planfaser som setter de ytre rammene – i overordnede planer, områdereguleringer og detaljreguleringsplaner – mens selve utformingen og designet skjer på byggesak-stadiet der medvirkningen ikke er lovpålagt.²⁰³ Jeg kommer tilbake til dette i neste kapittel.

Oppsummering av funn: Palleparken som medvirkning

Utgangspunktet for min analyse av palleparken som verktøy for innbyggerinvolvering, er det problematiske i at folk flest ikke oppsøker medvirkning av seg selv. Resultatet blir ofte at det kun er de ressurssterke som kommer til orde og får sagt sin mening.²⁰⁴ Palleparken snur dette på hodet. I stedet for at innbyggerne må oppsøke medvirkningen, kommer palleparken *dit folk er*.

Ved å møte brukerne der de var, kan palleparken sies å redusere *strukturell ekskludering*, altså tendensen til at enkelte brukergrupper, og da gjerne ressursvake, er under-representert i medvirkningen.²⁰⁵ Palleparken åpnet for at alle som gikk forbi kunne teste parken, og alle med en mobiltelefon kunne skanne QR-koden og fylle inn sine park-betraktninger i et lettfattelig skjema på kommunens nettsider. Vi kan si at den midlertidige parken *økte sjansen for* at «the unusual suspects» skulle kunne involvere seg og si sin mening. Språkførselen på skiltet, som jeg diskuterte i forrige kapittel, senker også terskelen for å involvere seg. Skiltet var både på norsk og engelsk, og i et klart og lettfattelig språk som må sies å redusere risikoen for ekskludering.²⁰⁶ Noe som derimot kunne styrket medvirkningen, var om kommunens representanter hadde vært til stede noen dager i palleparken. Både for å observere bruken, og for å komme i dialog med brukerne. En slik tilstedeværelse kunne fått fram flere stemmer enn de 58 som sendte inn innspill, og bidratt til å løfte palleparken høyere opp i medvirkningstrappen.

Det kan hevdes palleparken er en form for *diskursiv ekskludering* når den kun åpner for medvirkning om uterommet, og ikke om bygningene på sørsiden av Nytorget.

²⁰³ Millstein og Hanssen: «Medvirkning i byromsutviklingen», i *Demokratiske byrom* s. 184

²⁰⁴ Legard, Kjennerud og Skodvin, «Medvirkning og påvirkning i Oslos byutvikling», 95

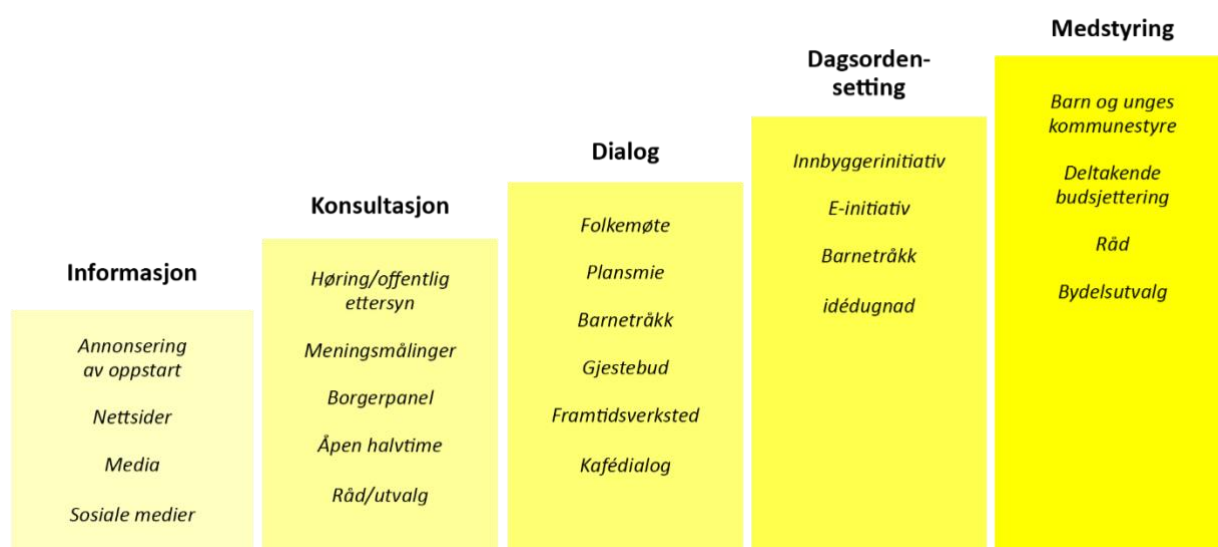
²⁰⁵ Agger og Larsen, «Public deliberation, community capacity and neighbourhood dynamics», 3

²⁰⁶ *Ibid* s. 4–5.

Bygningsmassen er ikke en del av den «diskursen» palleparken tar for seg. Det er mange grunner til at eiendomsutviklingen og parken kjøres som separate prosesser, men fra et innbyggersynspunkt er det ikke nødvendigvis logisk. Mer om dette i neste kapittel.

Palleparken i medvirkningstrappen

Norske forskere har videreutviklet Arnsteins medvirkningsstige og tilpasset den til norske forhold. I versjonen i figur 29 er lovkravene i plan- og bygningsloven plassert på de to nederste trinnene: Annonsering av planoppstart på trinn én og høring/offentlig ettersyn på trinn to. Det nederste trinnet anses ikke som «medvirkning» i det hele tatt. Palleparken som kommunikasjonstiltak, som jeg var inne på i forrige kapittel, kan sies å høre hjemme på det nederste trinnet.

Figur 29. Palleparken kan sies å høre hjemme på konsultasjonstrinnet i den norske versjonen av medvirkningstrappen. (Figur basert på illustrasjon av Gro Sandkjær Hanssen)

Når jeg nå diskuterer palleparken som *medvirkning*, beveger vi oss oppover i trappen og befinner oss på konsultasjonstrinnet i figur 29. Siden kommunen ikke var aktivt til stede under pallepark-perioden, kan vi ikke si at det var *dialog*. Palleparken som medvirkningstiltak bærer preg av å være en høring der brukerne tester parken, og melder inn sine innspill, men de får ikke noen umiddelbar respons. Som plattform for innbyggerinvolvement kan palleparken sies å være nyskapende, men den konkrete medvirkningen består av noe ganske tradisjonelt, nemlig et skjema som skal fylles ut og sendes til kommunen. Dermed er vi på konsultasjonstrinnet, som ifølge Sherry Arnstein bare *symbolsk deltakelse*, ettersom det ikke er noen garanti for at innbyggernes innspill vil bli hensyntatt.

Dersom innbyggerne derimot hadde fått være med å bygge parken, ville de kunne fått en affektiv medvirkningserfaring og en opplevelse av empowerment.²⁰⁷ En direkte involvering av brukere og nabolag i design, innredning og konstruksjon av palleparken, der folk kunne vært «medskapere» (co-creation), ville gitt brukerne sterkere eierskap til prosessen, og man ville kunne oppnådd en bemyndiggjøring av deltakerne i tråd med *den demokratiske byen* – det grekerne kalte for polis/demos.²⁰⁸ I tillegg ville medskapingen styrket civitas-aspektet, altså det som angår det levde livet: Det midlertidige tiltaket kunne i større grad fungert som *placemaking* hvis ulike typer brukere hadde vært med på å konstruere parken. Prosessen som opprinnelig var planlagt, minner også om metodene som brukes i tjenstedesign, der medvirkning er selve grunnprinsippet og brukere aktivt involveres i alt fra produktutvikling til validering.²⁰⁹ Det som i saksfremlegget ble omtalt som en *samskapingsprosess* ble skrinlagt på grunn av koronarestriksjonene.²¹⁰ Uten medskapingsdelen fremstår palleparken som designdrevet énveiskommunikasjon og «ovenfra-og-ned», selv om intensjonene var gode.²¹¹

Det er også interessant å merke seg at ikke bare smittevernregler, men også regler for universell utforming gjorde det vanskelig å få til en mer praktisk og kreativ form for medvirkning. Selv om en installasjon er midlertidig, må kommunen forholde seg til regler om sikkerhet og universell utforming. Byggverk som skal stå i mer enn to måneder, må byggemeldes, og naboer varsles. Det er heller ikke bare å bygge en scene av paller og forvente at folk tar den i bruk. Kanskje må kommunen i større grad være en tilrettelegger («enabler») for å få ting til å skje i et midlertidig byrom som palleparken.

²⁰⁷ Empowerment, som kan oversettes til myndiggjøring eller å «gjøre sterk», handler om individ-perspektivet av medvirkning, og nevnes ofte i forbindelse med sosial bærekraft. Empowerment handler om å mobilisere folks egne krefter og redusere følelsen av avmakt. Se også Birkeli Jakobsen, *Sosial bærekraft gjennom midlertidig urbanisme?*, 107

²⁰⁸ Millstein og Hanssen, «Medvirkning i byromsutviklingen», 172

²⁰⁹ Kistorp, «Brukerens stemme», 179

²¹⁰ Saksfremlegget «Videreutvikling av Nytorget» i mars 2020, samt intervju med Uberg og Dybkjær.

²¹¹ Ifølge Project of Public Places er det ikke placemaking når aktiviteten er «imposed from above», «design-driven» og «a blanket solution», ifølge artikkelen «What is placemaking», 562

Palleparken som redskap for strategisk planlegging

Strategiske planer befester Nytorget som bilfritt kulturtorg, og i det følgende skal jeg diskutere palleparken som et verktøy på veien mot målet. Jeg ser på hvordan den midlertidige parken spiller på lag med de overordnede planene for Nytorget, og drøfter palleparken som en manifestering av strategiske planer for byutviklingen. Jeg vil også sammenligne med hvordan kommunen har involvert innbyggerne under utviklingen av et annet offentlig rom, nemlig Lervig-parken i østre bydel.

Midlertidighet mellom taktikk og strategi

Nytorget har opp gjennom årene jevnt og trutt vært åsted for midlertidige intervensjoner. Rogaland Kunstsenter har stått bak flere av disse, i form av relasjonelle kunstprosjekter som har tatt i bruk nabolaget rundt ungdomshuset. Kunstsenteret har jobbet systematisk – og strategisk, kan man si – for å befeste Nytorget som et kulturtorg. Torunn Larsen, som hadde ansvar for kunstsenterets utstillings- og formidlingsarbeid fra 2001 til 2021, har vært prosjektleder for flere av byromsprosjektene, bl.a. delesykkelordningen «Freeride» i 2009, prosjektet «Rasteplass Nytorget» med torgfest, internasjonalt marked og torgmøbler i 2010, etterfulgt av «Bønder i byen» som handlet om matdyrking i det offentlige rom.²¹² Larsen beskriver prosjektene som «kreativ aksjonisme», men de kan også passe under merkelappen placemaking eller taktisk urbanisme; intervensjoner som utfordrer byens «autoritet». Som i prosjektet «Grasrota» i 2008, der åtte parkeringsplasser ved gavlvæggen til ungdomshuset ble gjort om til piknik- og krocket-plen. Parken skulle stå i tre måneder, men er der fortsatt i dag, 14 år senere. «Siden starten har jeg kjempet flere runder med diverse instanser i kommunen for å bevare området som park. De ville ha tilbake parkeringsplassene. Det hadde vært veldig bittert om vi hadde måttet spa den opp. Vår park var tross alt mer i tråd med kommunens reguleringsplaner enn parkeringsplassene deres», forteller Larsen, og sikter til at Nytorget har vært regulert til torg siden 2006. Hun beskriver aktivistrollen som krevende å stå i:

Jeg har nok følt meg litt uglesett av diverse kommunefolk i flere år som en litt plagsom miljøaktivist... Jeg vet ikke om jeg hadde gidde å kjempe i så mange år hvis jeg hadde

²¹² Larsen: *Kunst, by, befolkning*.

vært en «ekte beboer». Jeg jobba jo for kunstsenteret, og kunne samtidig motta lønn for innsatsen.²¹³

Selv om kunstsenteret har fått offentlig støtte og tillatelse til ulike krumspring, oppfattes det som at aktivitetene skjer «på myndighetenes nåde». Torunn Larsen etterlyser mer reell *samskaping* fra kommunens side. I 2017 fikk hun imidlertid drahjelp, da det kommunale foretaket Stavanger utvikling overtok roret på Nytorget og sammen med avdeling for park og vei oppgraderte Grasrota-parken med nye møbler. Parken er der fortsatt, og kommunen har sluttet å innkreve leie for de åtte parkeringsplassene som forsvant.

Michel de Certeau argumenterer for at strategier tilhører institusjonene og myndighetene, mens taktikker er de maktløses anledning til å bryte med konvensjonene.²¹⁴ Grasrota-parken ved kunstsenteret kan sies å være taktisk, men hva skal vi kalle palleparken? Strategi handler om å fatte veivalg og sette langsiktige mål, mens taktikk er mer handlingsorientert. Palleparken kan sies å være både strategisk og taktisk: Den er strategisk fordi den er forankra i overordna planer, og taktisk fordi den skjer «her og nå». I urbanismelitteraturen forbindes taktisk urbanisme med grasrot-initiativer og kortsiktige inngrep utført av aksjonister, for å vise – gjerne med et rebelsk tilsnitt – hvordan et sted *kan* brukes på en ny måte. Palleparken er ikke et tilfeldig påfunn, men en levendegjøring av hvordan stedet *skal* se ut om noen år. Samtidig er det ikke aksjonister som står bak, men kommunen. Ettersom palleparken iverksettes av kommunen og er forankret i overordnede strategier, får den midlertidige installasjonen en annen kraft enn det som vanligvis forbindes med *tactical urbanism*. Palleparken er ikke ment som et løsvet og tilfeldig kapittel, men en del av den overordnede fortellingen om Nytorget.

Hva sier overordnede planer om Nytorget?

At Nytorget skal forvandles til park er strategisk forankret, først og fremst i sentrumsplanen som ble vedtatt i 2019. Sentrumsplanen omtaler Nytorget som et svært viktig byrom, der bygningene skaper en autentisk og inkluderende identitet.²¹⁵ I sentrumsplanen er hele Nytorget regulert til grønnstruktur. Plassen, som i plandokumentene omtales som G27, skal tilrettelegges for alle aldersgrupper, kultur, lek og torghandel, og formgis på en måte som sikrer både små, intime aktiviteter og større, arealkrevende torgfunksjoner tilrettelagt for kulturarrangement. Det skal også være vesentlige innslag av vegetasjon.²¹⁶

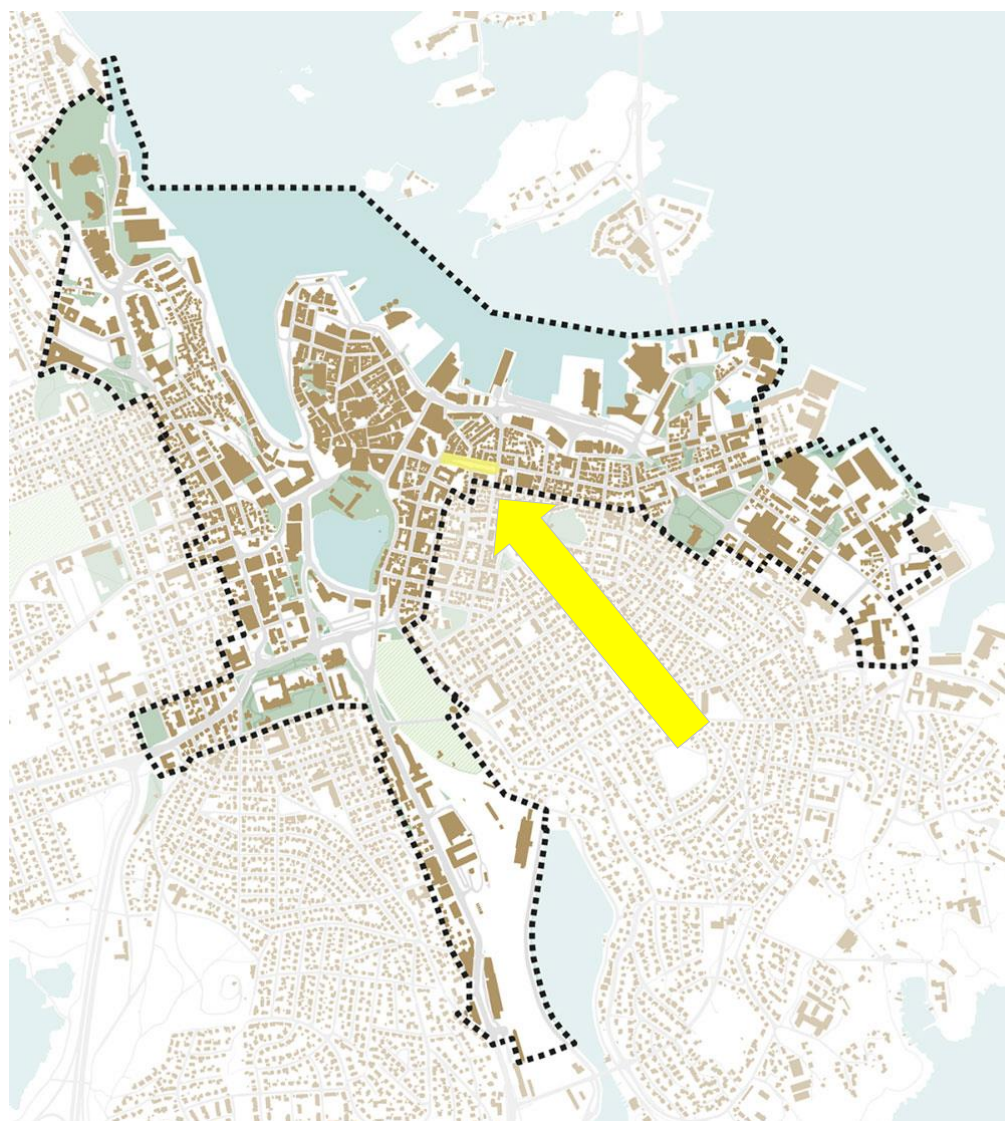
²¹³ Intervju med Torunn Larsen 19. mars 2022

²¹⁴ Michel de Certeau, *The Practice of Everyday Life*

²¹⁵ Stavanger kommune 2018a, Kommunedelplan sentrum, 23.

²¹⁶ Kommunedelplan sentrum, § 2.12.2

Nytorget har også en viktig rolle som bindeledd mellom «gamle» sentrum og den nye akse mot østre bydel. Planområdet for det kommunen kaller Stavanger sentrum, strekker seg nå helt bort til Ryfylkegata i østre bydel, ref. figur 30. Nytorget er en viktig portal til Pedersgata, som igjen er innfartsåre til den nye sentrumsutvidelsen i øst.

Figur 30. Plankart for sentrumsplanen. Nytorget er markert med gul farge.

I praksis skal hele området mellom St. Petri og Langgata bli bilfritt. Dermed blir det slutt på gjennomkjøring for biler fra Bergelandsgata til Pedersgata. Den delen av Pedersgata som ligger på Nytorget, skal gjøres om til et parkområde med sykkeltrasé.²¹⁷ Planen er at det nye Nytorget skal stå ferdig til byens 900-årsjubileum i 2025.²¹⁸

²¹⁷ Stavanger kommune, *Kommunedelplan sentrum*, 23

²¹⁸ Stavanger kommune, *Nytorget – utforming av byrommet – forprosjekt*, 6

Nytorget som bilfritt torg harmonerer også med kommuneplanens samfunnsdel, som sier at Stavanger skal være *grønn spydspiss* og legge til rette for at flere skal kunne gå, sykle, reise kollektivt og kjøre utslippsfritt.²¹⁹ Dette er igjen forankret i nasjonal transportplan og regionale retningslinjer. Strategiene for Nytorget spiller altså på lag med overordna strategier for bærekraftig utvikling, som stort sett har politisk flertall og må betraktes som en udramatisk tendens, selv om fjerning av parkeringsplasser ofte skaper litt bruduljer. Et annet mål i kommuneplanen er at Stavanger skal være *regionmotor*.²²⁰ I dette ligger blant annet at man skal satse på et sterkt bysentrum, legge til rette for kulturopplevelser og bidra til å gjøre det attraktivt, også for barnefamilier, å bo i sentrum. Et kulturtorg kan sies å bygge opp under dette.

Stavanger kommune fikk nylig en byromstrategi, vedtatt av kommunestyret høsten 2021. Byromstrategien er en oppfølging av sentrumsplanen og skal være retningsgivende for planlegging, utforming og bygging av byrommene i sentrum. Byromstrategien omtaler Nytorget som et kulturtorg som skal «leve videre som et flerfunksjonelt torg hvor det tilrettelegges for et mangfold av aktiviteter og arrangementer». Videre står det at det er viktig å bygge videre på Nytorgets «sterke karaktertrekk».²²¹ Byromstrategien stadfester at Nytorget har en variert brukergruppe, og at det har vært behov for bred medvirkning gjennom prosessen. Dette er nok litt av bakgrunnen for at palleparken fant sted i det hele tatt – som en form for «bonus-medvirkning» langt ut over det lovpålagte.

Palleparken kan betraktes som en levendegjøring av disse overordnede strategiene. Den blir et frampek – en iscenesettelse – som lar innbyggerne med selvsyn oppleve at en grå parkeringsplass blir forvandlet til et mer menneskevennlig byrom.

Visjon, mål og strategier for Nytorget

I forkant av arkitektkonkurransen i 2019 var det en bred medvirkningsprosess som involverte beboere, ungdommer, kulturaktører, næringsdrivende og politikere.²²² Medvirkningen munnet ut i en visjon, mål og strategier for den videre utviklingen. Ifølge visjonen skal Nytorget være *en kulturell møteplass i sentrum*. I debatter refereres det ofte til visjonen som «kulturtorg».²²³

²¹⁹ Stavanger kommune, *Kommuneplanens samfunnsdel* s. 21. Arealstrategien som ble vedtatt høsten 2021, sier det samme.

²²⁰ Stavanger kommune, *Kommuneplanens samfunnsdel*, 17–18

²²¹ Stavanger kommune, *Byromstrategiens byromskatalog*, 31

²²² Stavanger utvikling, *Konkurransprogram*, 13

²²³ For eksempel i leserinnlegget «Nytorget – kulturtorg for alle»:

<https://www.aftenbladet.no/mener/debatt/i/PR8dmJ/nytorget-kulturtorg-for-alle>

Konkurransprogrammet lister opp fire mål/strategier for Nytorget:

1. Et byrom som inviterer til uformelle møter mellom mennesker
2. En kulturarena for å oppleve kunst og kultur
3. Et grønt, attraktivt byrom
4. En sentral plass som supplerer tilbudet i sentrum og bygger opp om Nytorget

Palleparken kan sies å tilrettelegge for alle disse fire: Den er et byrom som inviterer til uformelle møter i den forstand at det lav terskel for å tre inn i installasjonen, her er flere typer sitte- og samlingsplasser, og formmessig har parken et uformelt og uhøytidelig formspråk. Med litt velvilje kan vi også si at palleparken egner seg som kulturarena: Scenen i midten innbyr til at ting kan skje, og ved et par anledninger tok kunstnere palleparken i bruk. Strategi nummer tre, Nytorget som «et grønt, attraktivt byrom» er også ivaretatt, gjennom palleparkens mange plantekasser. Strategi nummer fire handler om å styrke fysiske forbindelser mellom funksjoner og aktiviteter på sentrumshalvøya, Nytorget og videre østover. Det at parkeringsplassene er erstattet av en bilfri park kan sies å bidra til å løfte Nytorgets posisjon i bybildet. Parkens verdi som «destinasjon» kan bidra til en attraktivitet som igjen styrker Nytorget som koblingsboks mellom øst og vest.

Figur 31. Utsikt fra ungdomshuset før palleparken, mens det var parkeringsplass på torget.

Ghilardi+Hellsten og Karres en Brands har tolket Nytorget både som et bindeledd mellom øst og sentrum, og som et kulturorientert byrom.²²⁴ De har tatt i bakhodet at torget er demokratisk grunn, der man opp gjennom årene har samlet seg og gått i tog. Samtidig er det noe uformelt ved Nytorget: Småskala-bebyggelsen, nabolagsfølelsen, de smale proporsjonene, de store trærne, det brokete nabolaget. Arkitektene har vært opptatt av å ta vare på dette mangfoldet, og ønsker å legge til rette for at næringsdrivende og kultur- og ungdomsaktører skal kunne trekke ut på torget med aktivitetene sine.

Erik Stenman mener byplanleggingen har lært mye fra landskapsarkitekturen når det gjelder å gripe inn i et allerede eksisterende miljø. I motsetning til i gamle dager, da en statisk masterplan dikterte hvor alle brikkene skulle ligge.

Nå til dags tar planleggerne inn mer inkluderende prosesser, og ser på stedet som en levende og stadig forandrende struktur. Man jobber ikke med et tabula rasa – det fins alltid et miljø og en tilhørighet fra før av. Og uansett hva du gjør, får det ringvirkninger på en eller annen måte. Går utviklingen for fort, mister man viktige verdier underveis.²²⁵

Figur 32. Skisse fra vinnerforslaget i arkitektkonkurransen i 2019, av hvordan det kan se ut på nedre del av Nytorget. Illustrasjon: Ghilardi+Hellsten og Karres en Brands.

²²⁴ Intervju med Stenman

²²⁵ Ibid.

Estetisk oppgradering som gentrifiseringsverktøy

I leserbrevspalter og sosiale medier har jeg notert meg en skepsis mot den forestående oppussingen av Nytorget. Mange gir uttrykk for at de frykter en herskapieliggjøring av Nytorget, og at områdets sjel vil gå tapt i en «ovenfra og ned»-reovering. Dette kan også ses i lys av den estetiske vendingen i bypolitikken, og det kan være betimelig å spørre seg om det fare for at Nytorgets autentisitet og atmosfære kan komme til å drukne i urban design. Dette må også ses i sammenheng med Nytorgets posisjon som inngangsport til Pedersgata og østre bydel i Stavanger, som mange mener har gjennomgått en gentrifisering de siste årene.²²⁶ Vil oppussingen av Nytorget være en isbryter for mer gentrifisering? Torunn Larsen, som har hatt ungdomshuset som sitt arbeidssted i tjue år, sier:

Jeg elsker Nytorget fordi det er så shabby. Det er vel omtrent det eneste shabby stedet i Stavanger! Jeg liker at de slitne folka «tar en for laget» og tar uterommet i bruk, sitter på trappene og på benkene, spiser maten ute... uteliggerne er en underkjent spydspiss når det gjelder bruk av offentlig rom! Jeg har hørt så uendelig mange ganger: «Nå må vi få oppgradert Nytorget!» Da sier jeg: Men ser du ikke at Nytorget har kvaliteter nettopp FORDI det er det eneste slitne stedet i Stavanger? ²²⁷

Arkitektene i Ghilardi+Hellsten har uttalt at de er opptatt av at Nytorget ikke må overstrigles, men beholde sitt litt rufsete image. «Det er viktig at parken er åpen og inviterende slik at ulike brukere og aktører opplever byrommet som uformelt og inkluderende», heter det i forprosjektet. Navnet «Langbordet» skal symbolisere en åpen og inviterende plattform.²²⁸

Kulturtorget dør og gjenoppstår

I forrige kapittel så vi på medvirkningsdimensjonen av palleparken. Mens bruker-medvirkningen om selve Nytorget har pågått over flere år, har det vært desto sterkere misnøye rundt medvirkningen om bygningene på sørsiden av torget. I leserbrev og Facebook-kommentarer uttrykkes bekymring for at mer kontor og mindre kultur skal føre til et folketomt torg og et personlighetsløst vakuum.²²⁹ Kunstnere tilknyttet ungdomshuset mener at spekulasjonene om et nytt og bedre Nytorget skjer på bekostning av de aktørene

²²⁶ Diskusjoner rundt gentrifiseringen av Pedersgata pågår ukentlig i Facebook-gruppa «Byutvikling Stavanger».

²²⁷ Intervju med Torunn Larsen 19. mars 2022

²²⁸ Ghilardi+Hellsten, idebeskrivelse til forprosjektet, 4

²²⁹ Leserinnlegg av Benjamin Hickethier i Stavanger Aftenblad 20. april 2021 og intervju i Aftenbladet 20. mai 2021: <https://www.aftenbladet.no/kultur/i/GapliB/kanskje-dette-er-en-slags-avskjed-for-kulturtorget>

som tilfører liv og røre i dag, og som kunne bidratt til å aktivisere det nye torget. De etterlyser brukermedvirkning i prosessen rundt bygningene på sørsiden av torget, og mener at dagens brukere blir forbigått i redefineringen av hva Nytorget skal inneholde. Det vises til at tidligere innbyggermedvirkning har gitt tydelige signaler om at institusjoner må forbli på torget for å sikre kulturell aktivitet.

Studio17, som er galleriet som holder til i underetasjen i ungdomshuset, skriver på sin nettside at Nytorget må være et av de stedene i Stavanger der det har vært flest medvirkningstiltak, men at det er lite som tyder på at innspill og ønsker for innbyggerne, naboer og interesserte har blitt fulgt opp.²³⁰ De henviser til at kommunens planer omtaler Nytorget som et «kulturtorg», uten at det er nærmere definert hva dette innebærer. Kunstnerne frykter at Nytorget ender opp som et tomt torg uten føringer for programmering, og viser til Hillevåg torg som «skrekkeksempel».

Figur 33. Avisutklipp fra mai 2021, da debatten dreide seg om hvorvidt Nytorget ville kunne være et kulturtorg dersom kunstnerne måtte flytte ut av ungdomshuset.

I februar 2021 står flertallspolitikerne fram i Aftenbladet og forteller at de er enige om følgende plan for Nytorget: Kunstsenteret skal ut av ungdomshuset og ungdomsklubben Metropolis flytte inn. En konstellasjon av ulike mediebedrifter skal inn der Metropolis er i dag. «Nå sitter Rogaland Kunstsenter med en følelse av å ha blitt dolket i ryggen og skubba ut av dansen. En pallepark kommuniserer verdier som samskaping og innbygger-

²³⁰ Studio17: «Nytorgets fremtid» på <https://s17.no/nytorgets-fremtid/>

involvering, men var parken bare symbolpolitikk», spør lederen for Bildende kunstneres forening Rogaland, Ingeborg Kvame, noen dager senere.²³¹ Inntrykket er at palleparken har signalisert en vilje til å lytte til brukerne, men så ender politikerne med å fatte beslutninger over hodene på folk likevel. Palleparken trekkes fram som et monument over at brukerne *ikke* har blitt tatt på alvor.

Misnøyen over at kunstsenteret må flytte brer om seg, og i mars 2021 drar kunstmiljøet i gang en demonstrasjon på Nytorget under parolen «Rekviem for Nytorget». De henger opp bannere med «Kommunen og vi?» på trærne og klitrer plakater med «Kulturorg?!?» på vegger og vinduer, se figur 34. «Kommunen og vi?» henspiller på et av kommunens strategiske styringsdokumenter, nemlig kommuneplanens samfunnsdel som sier at Stavanger skal være en *samskapende kommune*. Kommunen omtales gjerne med vendingen «kommunen og de», som antyder at kommunen er noen andre. Samfunnsdelen foreslår en vridning til «kommunen og vi», som signaliserer en tettere kobling mellom innbyggerne og kommuneorganisasjonen.²³² Kunstnerne føler seg derimot overkjørt og mener ting er blitt bestemt over hodene på dem.

Figur 34. Aktivister stilte spørsmål (og utropstegn!) ved visjonen om Nytorget som «kulturorg» i mars 2021, da det var snakk om at kunstsenteret og galleriet måtte ut av ungdomshuset. Det ble også opprettet en Facebook-gruppe med navnet «Nytorget ER kulturorg». I bakgrunnen på bildet til venstre ser vi den såkalte ittepårparken, som erstattet palleparken fra januar 2021.

²³¹ Kvame: «Kommunen og de har bestemt».

²³² Stavanger kommune, *Kommuneplanens samfunnsdel*, 9 og 22–23.

Så kan vi innvende at utviklingen av torget og eiendomsutviklingen av byggene er to separate prosesser, og rent organisatorisk så er de jo det. Men som arkitekt Alexandra Algard viser til i sin «Studie av Nytorget som sted i byen» har programmeringen av byggene som omkranser torget, stor betydning for hvilket byliv som finner sted på torget: «Det er denne sammensetningen av multi-etnisitet og kunst- og kulturtilbud som er med på å definere hva Nytorget er, hvordan det brukes i dag, og hva det kan bli i fremtiden», skriver Algard.²³³ Kunstnerne påpeker det ironiske ved at de blir tvunget til å flytte, samtidig som Nytorget har en uttalt visjon om å være et *kulturtorg*. Her ser vi altså at elementer fra strategiske plandokumenter – som Nytorget-visjonen og kommuneplanens samfunnsdel – blir brukt retorisk.

Etter en del debatter i aviser og sosiale medier gikk en representant for det politiske flertallet ut og ytret ønske om at det må gjøres plass til kulturaktører i et nytt bygg på nabotomta til dagens politikammer.²³⁴ I august 2021 vedtok formannskapet at kommunen skal jobbe videre med ideen om å få mer, ikke mindre, kultur på Nytorget. I november 2021 presenterte Stavanger utvikling KF reviderte planer for utviklingen av C11, med enda en omrokking: Kunstsenteret skal få bli værende i ungdomskvartalet, mens ungdomstilbudet Metropolis skal få nye lokaler i bakkant av dagens politikammer.²³⁵

I debatten om Nytorget kan vi gjenkjenne det nyliberalistiske planleggingsregimet der mye av makten ligger hos eiendomsutviklerne.²³⁶ Aktørgjennomgangen på side 58 viser at Nytorget er et typisk eksempel på det Jens Kvorning snakker om, når han snakker om planlegging i den bygde byen:²³⁷ Vi har å gjøre med et dynamisk felt der flere ulike aktører har økonomisk eller følelsesmessig eierskap til bygningsmassen, og der «developerne» er med på å legge premissene. Kommunen eier deler av bygningsmassen gjennom foretaket Stavanger utvikling, men er prisgitt markedskreftene for å få gang på utviklingen. Bygningsmassen på C11 skal i sin tur være med på å finansiere oppussingen av allmenningen Nytorget, som er anslått til å koste 70 millioner kroner.²³⁸ Stavanger utvikling opererer som en markedsaktør, samtidig som de skal representere fellesskapet. Deres mandat er å utvise samfunnsansvar, men etter forretningsmessige prinsipper.²³⁹

²³³ Algard, *Studie av Nytorget som sted i byen*, 23

²³⁴ Dag Mossige (Ap) i intervju med Aftenbladet 27. mai og 28. august 2021

²³⁵ Artikkelen «Nå flyttes brikkene på Nytorget enda en gang», Stavanger Aftenblad 5. november 2021 og saksfremlegg om mulighetsstudien i formannskapet 10. mars 2022.

²³⁶ Kvorning, «Byudviklingsstrategier og byledelse», 12

²³⁷ Ibid.

²³⁸ Stavanger kommune, 2022, *Nytorget Park – forprosjekt*.

²³⁹ Stavanger utvikling på sine nettsider stavanger-utvikling.no/om-oss/

I tillegg ser vi at deler av planleggingen er en del av – og blir til på – en mediescene.²⁴⁰ For eksempel da politikerne gikk ut i Aftenbladet med planene for politikammeret, uten at leietakerne opplevde at de hadde blitt informert.²⁴¹

Benjamin Hickethier fra Byverksted reagerer på at økonomiske rammer får sette rammene og retningen for utviklingen av bygningene på sørsiden av torget. Dermed er det også kapitalen som definerer utviklingen av byrommet, mener han.²⁴²

Man kunne tatt utgangspunkt i behovene til befolkningen – bruktmarkedet, spisestedene, kulturinstitusjonene, ungdomsklubben – de som faktisk bruker området. I stedet er det eiendomsutviklernes behov som får sette premissene. Man kan argumentere med at sentrumsplanen sier det skal være 20.000 kvadratmeter kontor og at plasseringen av så-og-så-mange arbeidsplasser i sentrum er demokratisk bestemt av politikerne. Likevel er det alltid maktforhold det handler om: De som har mest penger, kan kjøpe seg en tomt og bygge noe. Dermed er det de som får bestemme mer om hvilken retning byen skal utvikle seg i, enn de som bare bor i byen, men som skaper og har andre verdier som ikke er kapital. Ofte kan man få inntrykk av at det bare handler om fellesskap når man selv kan tjene på det.²⁴³

Hickethier legger ikke skylden på eiendomsutviklerne, han mener det er en feil i det økonomiske systemet og hvordan samfunnet er organisert: At det er fortjenesten som legger premissene, slik at entreprenørbyen blir en trussel mot den jevne borgers «rett til byen».

Prosessen rundt bygningsmassen på sørsiden av Nytorget kan også tjene som eksempel på hvordan det deliberative demokratiet fungerer. Deliberasjon handler om viktigheten av dialog og meningsutveksling før beslutninger tas.²⁴⁴ Først ble det planlagt at kunstsenteret måtte ut av ungdomshuset for å gi plass til ungdomstilbudet Metropolis, ettersom Mediebyen skulle inn i nytt bygg på tomte som i dag rommer politikammeret. Deretter følger en offentlig debatt på den «mediescenen» Jens Kvorning lister opp blant de typiske trekk for det bypolitiske landskapet. Politikerne kommer på banen og krever rom for kunst- og kulturaktører på torget – i tråd med visjonen om kulturtorg. Etter en ny runde

²⁴⁰ Kvorning, «Byudviklingsstrategier og byledelse», 14

²⁴¹ Artikkel i Morgenbladet 28. mai 2021: «Kulturtorg uten kunst», <https://www.morgenbladet.no/kultur/2021/05/27/kulturtorg-uten-kunst/>

²⁴² Intervju med Hickethier

²⁴³ Ibid.

²⁴⁴ Knudtzon, «Helvete i Paradis – demokratisk kamp ved fortetting», 116

omrokkeres brikkene på nytt, og kunstsenteret får komme tilbake til Jugendhuset.²⁴⁵ Det nye oppsettet er mer i tråd med de strategiske føringene for Nytorget, selv om snuooperasjonene nok framstår som en farse i manges øyne. De stadige vendingene kan skape frustrasjon og mistillit til planleggere og beslutningstakere. Men nettopp det iterative må sies å være typisk for en deliberativ demokratiform. En *radikal* demokrati-forståelse, derimot, vil utfordre selve maktstrukturene.²⁴⁶

Det er mange som uttrykker bekymring for rollen til offentlige rom i den nyliberalistiske byen, der aktører som ikke er demokratisk valgt, råder over de offentlige uterommene.²⁴⁷ Dette ser vi også tendenser til på Nytorget, der eiendomsaktører definerer hvem som flytter inn i bygningene rundt torget – leietakere som i neste omgang vil tenkes å ha innflytelse på hvordan torget brukes. Kunstnerne, som er leietakere og stiller med svakere kort, opplever at kapitalistiske krefter fortrenger aktører som tilfører Nytorget andre verdier. Likevel ser vi at politikerne griper inn og rydder rom for at kunstnerne og ungdomsklubben får bli værende.

Alt dette er eksempler på mekanismer som den midlertidige palleparken ikke evner å diskutere, nemlig relasjonen mellom de offentlige og de private aktørene. I en viss forstand kan vi kanskje si at maktforholdene blir forskjøvet, slik at eiendomsaktørene i praksis blir strategene, mens kommunen «bare» bedriver taktikk.²⁴⁸ I et slikt perspektiv kan vi si at palleparken reduseres til taktikk; en iscenesettelse av en visjon som til en viss grad er prisgitt andre aktører for å bli virkeliggjort.

Men hva skjedde med bruktmarkedet?

En annen kritikk som har oppstått rundt programmeringen av det nye torget og den strategiske diskusjonen om hva framtidens Nytorget skal inneholde, er hvorvidt oppgraderingen vil gjøre rom for bruktmarkedet som de siste årene har gitt liv til torget hver lørdag mellom april og september. Det har rådet en viss usikkerhet om hvorvidt palleparken fortrengte bruktmarkedet, eller om markedet var i dvale fordi det ikke var forenlig med korona-restriksjonene. I både avisartikler, leserbrev og på Facebook kommer det fram at initiativtakerne til bruktmarkedet føler seg uønsket, og de undrer seg over om det nye torget vil finne rom for dem overhodet.²⁴⁹ I mars 2022 kom beskjeden om at bruktmarkedet ikke ser for seg å komme tilbake til Nytorget.

²⁴⁵ Stavanger Aftenblad 5. november 2021: «Nå flyttes brikkene på Nytorget enda en gang».

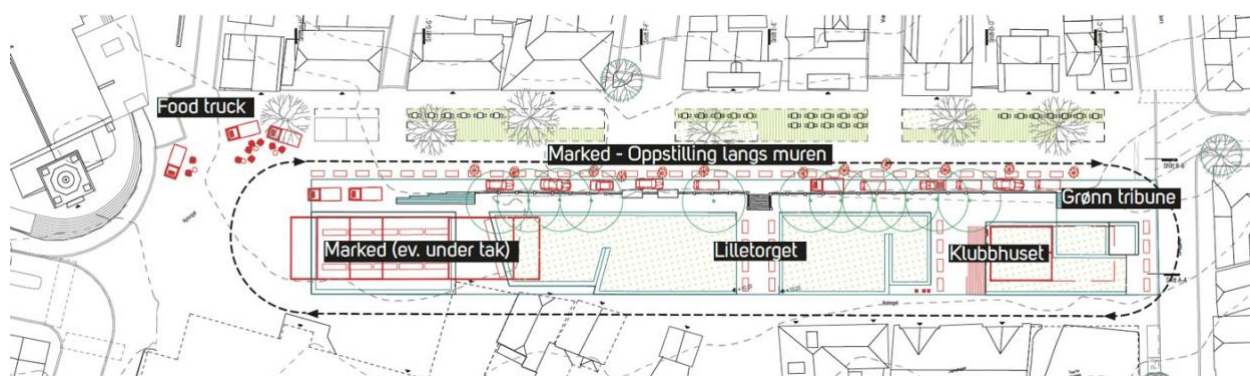
²⁴⁶ Knudtzon, «Helvete i Paradis – demokratisk kamp ved fortetting», 118

²⁴⁷ Massey, «For space», 152

²⁴⁸ Kvorning, «Byudviklingsstrategi og byledelse», 8–9

²⁴⁹ Flere leserbrev, f.eks. dette 12. april 2021: <https://www.aftenbladet.no/meninger/debatt/i/X81Keg/gi-plass-til-bruktmarkedet-paa-nytorget>

I forprosjekteringen av Nytorget-parken er det skissert ulike scenarier for bruktmarkedet, og det foreslås at markedsbodene flytter ned til torgets nedre plan, der de kan stå langs jugendmuren som en slags markedsgate. Se figur 35. Her vil det også bli mulig å kjøre inn med biler for å lesse av varer.

Figur 35. Tilrettelegging for markedsaktiviteter. Et av tre scenarier fra idebeskrivelsen som ble lagt fram for politikerne i oktober 2021. Illustrasjon: Karres en Brands og Ghilardi+Hellsten arkitekter.²⁵⁰

På Facebook og i avisenes leserbrevspalter kan man få et inntrykk av at det nye Nytorget ikke har lagt til rette for en videreføring av bruktmarkedet. Ettersom innleggene står uimotsagt fra kommunens side, skapes det et bilde av at Nytorget skal utvikles uten det tradisjonsrike markedet. Faktum er imidlertid at både administrasjonen, politikere og arkitektene har ønsket å beholde bruktmarkedet.²⁵¹ Ettersom offentligheten ikke har tilgang til detaljene i prosessen, kan det spre seg misoppfatninger. Her ser vi et eksempel på at ulike historier lever parallelt: I den ene historielinja har man forsøkt å inkludere bruktmarkedet i planene, og forprosjektet tilrettelegger for markedsaktiviteter både på nedre og øvre torg. I den andre historien kan det synes som om bruktmarkedet blir trent bort. Sistnevnte historie har fått spalteplass i både Stavanger Aftenblad, Rogalands Avis og Storhaug bydelsavis, mens den første foregår i kulissene. Resultatet blir uforskyldt misnøye og mistenksomhet som kanskje kunne vært unngått. For meg som jobber på «innsiden» av kommunen, er det forståelig at saksbehandlere ikke uten videre kan rykke ut og oppklare misforståelser. Ansatte i administrasjonen har også begrenset mulighet til å infiltrere halvoffentlige fora på Facebook, og i en hektisk hverdag skal det litt til før man tar seg tid til å formulere svar på leserbrev i avisene.²⁵² Administrativt ansatte har en apolitisk rolle og

²⁵⁰ Stavanger kommune. Vedlegg til saksfremlegg i oktober 2021, side 6.

²⁵¹ Observasjon av politisk debatt i utvalg for miljø og utbygging 16. desember 2020, samt intervjuer med Stenman, Uberg og Dybkjær våren 2021.

²⁵² Legard, Reichmann-Kjennerud og Skodvin, «Medvirkning og på virkning i Oslos byutvikling», 103, og mine egne erfaringer.

er som regel varsomme med å «blande seg» i saker i mediene, for å unngå rollekonflikt. Grenselandet mellom politikk og administrasjon kan være vanskelig å navigere i. Som regel er det ikke saksbehandlerne, men ledere høyere oppe i systemet – og med travle kalendere – som står som avsendere i debattinnlegg, og det er en avveining om man skal ta seg tid til å svare. Noen ganger kommer politikerne til unnsetning og svarer i kommentarfeltet, men det blir tilfeldig hvilke innbyggere som får med seg dette.

Lervigparken: En annen type midlertidighet

I drøftingen av palleparken er det interessant å sammenligne med en annen tilnærming til det midlertidige, nemlig kommunens forberedelser til den nye Lervigparken i et transformasjonsområde i Stavanger øst. Her ser vi en mer lavmælt metodikk: Parktomten består av fyllmasse etter utgraving av Ryfast-tunellen, og i 2017 ble det anlagt grus og satt ut noen benker. Dette viste seg å være *for lite* programmering til at folk oppfattet området som en park.²⁵³ I 2019 gikk man et hakk videre: Det ble sådd gress, plantet trær og lagt opp en overordna struktur med gangstier gjennom parken. I tillegg ble det satt ut noen møbler, griller og lekeapparater fra kommunens lager. Denne fasen omtales som «fase 1», og kommunen har bevisst unngått å bruke ordet «midlertidig».²⁵⁴ Underveis har man drevet innbyggerinvolvering og testet ulike programmer (se figur 36 på neste side). Først i 2024 starter byggingen av den *endelige* parken.

*I fase 1 av Lervigparken kan vi se hvor folk går eller ikke går, og iaktta hvem som bruker parken og hva de bruker den til. Denne typen tilnærming krever mer innsats, og en annen måte å jobbe på fra vår side. Men kanskje det endelige resultatet blir en mer bærekraftig park?*²⁵⁵

Mens palleparken på Nytorget er et formsterkt stunt med en tydelig begynnelse og slutt, er fasene av Lervigparkens tilblivelse mer flytende og smålåtne. Fra et kommunikasjonsståsted er palleparken mer «tabloid» fordi den er så iøynefallende og lett å dechiffrere: Det var ingen tvil om når palleparken oppsto, og når den var ferdig. Men det gjør også at mellomrommet mellom palleparken og den endelige parken blir mer påfallende – se figur 37. Etter demonteringen oppsto en pause i fortellingen. Øvre del

²⁵³ Intervju med Claus s. Petersen, samt Hanne Polden Sæverud som har vært prosjektleder for Lervigparken.

²⁵⁴ Ifølge prosjektleder for Lervigparken var det et politisk ønske om at man ikke skulle bruke ordet «midlertidig» om denne fasen av parken, bl.a. for å unngå signaler om en «bruk og kast»-mentalitet. Tanken bak Lerviparken er at ingenting forkastes, i stedet bygger man flere lag fram til man har en ferdig park.

²⁵⁵ Petersen

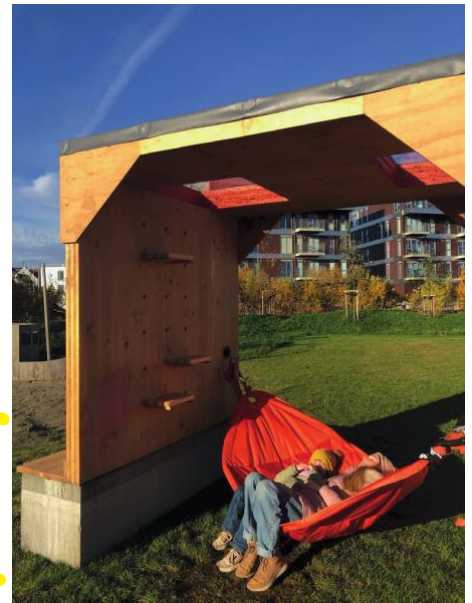
Sommeren 2017 er parken bare en grusplass. Naboer inviteres til møbel-dugnad.

I juni 2019 plantes det første treet.

Våren 2020 står «fase 1» av parken klar.

Høsten 2020 inviteres gründere og sosiale entreprenører til å teste ulike programmer i Lervigparken.

Et skilt oppsummerer det som har kommet fram i medvirkningen, og opplyser om fremdriften.

Ulike medvirknings-aktiviteter underveis...

Høsten 2021 presenteres skissene for den endelige parken, som skal stå klar i 2024. (Ill.: Link Arkitekter)

Figur 36: Mens palleparken på Nytorget er et eksempel på «klassisk» midlertidighet, bruker Stavanger kommune en annen form for midlertidighet i Lervigparken i østre bydel. Parken blir til ved at man bygger lag på lag over flere år. Man fjerner ikke noe, men supplerer i stedet med nye faser.

av Nytorget er riktignok videreført som bilfritt, men innredningen fremstår likevel som en påfallende kontrast til den ekstroverte palleparken. I Lervig, derimot, ser vi at den frugale forparken i perioden 2019–2023 er en del av en planlagt strategi fra kommunens side. Parkens første fase – som bevisst ikke omtales med ordet «midlertidig» – får leve sitt lavmælte liv mens kommunen prosesserer medvirkningsinnspill og prosjekterer den endelige parken. Fase 1 i Lervig kan sies å være like uspektakulær som ittepåparken på Nytorget, likevel oppleves ittepåparken som et antiklimaks, fordi palleparken bar bud om noe mer. Som fortelling, derimot, fungerer nok palleparken bedre. I Lervigparken kan folk bli i tvil om hvorvidt parken er midlertidig eller faktisk ferdig. Palleparken er mer eksplisitt i sin fremtoning, og nærmest roper «midlertidig». Men det gjør også fallhøyden større, når en fortelling mange har lagt merke til, ikke etterfølges med konkret handling.

Figur 37. Underveishet. Mens Lervigparken har en sakte, men kontinuerlig prosess fram til ferdig park, fremstår pausen mellom palleparken og det ferdige Nytorget som et avbrudd – særlig med tanke på at palleparken skulle markere et «startskudd» for utviklingen.

Når stedet får legge premissene

Claus S. Petersen, som har ledet arbeidet med Stavanger kommunes byromstrategi, er usikker på om palleparken rammet det som var behovet. Han mener den midlertidige parken var *for programmert* til at kommunen kunne evaluere om den var en suksess.

*Når vi i kommunen gjør midlertidige ting, er vi ofte for dårlige til å måle effekten. Vanligvis måler vi bare etter antall henvendelser, i stedet for å måle hvordan folk faktisk oppførte seg i byrommet. I tillegg er vi for utålmodige. Det går gjerne 3–4 år fra vi får en bestilling til byrommet er ferdig bygd, og så skal det ha en levetid på 25 år. Ideelt skulle man heller laget en første parkfase, en slags base som kunne stå i 5–10 år, som kunne testes ut sammen med byggene rundt og brukernes behov, og evalueres underveis. En mellomting mellom midlertidig og permanent, altså. Verken paller eller mosaikkstein, men noe upretensiøst midt imellom.*²⁵⁶

Petersen mener kommunen bør tillate seg en annen type tålmodighet i utviklingen av offentlige byrom, særlig i sentrumssonen der det er stor utskifting av butikker og behov. Han tror framtiden er å lage fleksible byrom som bygges opp lag på lag, og der man hele tiden tester og evaluerer innholdet. Litt som den iterative tilnærmingen fra tjenstedesign. Man kan for eksempel plassere ut benker og bord på nye steder, eller flytte på et blomsterbed hvis noen plutselig vil ha uteservering akkurat der. På denne måten blir byrommene aldri «ferdige», men følger behovet til brukerne.

En slik organisk og tålmodig måte å bygge byrom på minner om tilnærmingen på Île de Nantes – ei øy i sentrum av Nantes på vestkysten av Frankrike, som måtte redefineres etter at verftsindustrien som holdt til på øya la inn årene på 1980-tallet. I stedet for en masterplan som definerte hvordan området skulle utvikles, laget byplanleggeren og landskapsarkitekten Alexandre Chemetoff en *plan-guide* som åpnet for at transformasjonen kunne ta form som en «journey» uten et fastsatt endepunkt.²⁵⁷ Dette er en dynamisk tilnærming til urban form, der *stedet* får legge føringene i større grad enn planleggerne. Landskapsarkitektene Caroline Dahl og Lisa Diedrich snakker om *a method for the meantime*, denne mellomtiden mellom det postindustrielle landskapet og den nye byen. *Le plan-guide* anerkjenner at den urbane formen ikke bare består av materialitet, men også av mennesker, begivenheter, minner og atmosfærer; elementer som endres over tid.

²⁵⁶ Intervju med Petersen

²⁵⁷ Dahl og Diedrich, «Île de Nantes 2000–2010 – a method for the meantime?», 72

Dahl og Diedrich låner begrepet *journey-form* fra kunstkritikeren Nicolas Bourriaud og appliserer det på byutviklingen:

*Instead of focusing on a journey's end point, the journey-form invites us to appreciate the changing forms during the journey.*²⁵⁸

Chemetoff har vært opptatt av å jobbe med det eksisterende landskapet og videreføre atmosfæren fra det gamle verftsområdet. *Plan-guide* kjennetegnes av en respekt for det eksisterende, og et av mantraene er å endre så lite som mulig. *Atmosfæren* trumfer estetikken. En bivirkning med île de Nantes-metoden er at området ser røft og uferdig ut over lengre tid, og fremstår som et lappeteppe mellom gammelt, nytt og resirkulert. Det er ikke nødvendigvis «vakkert» mens tålmodigheten råder, og både utviklingen og fremdriften kan være vanskelig å kommunisere. I tillegg er den overordna strategien så løs i fisken at det kan framstå som om det ikke er noen strategi bak transformasjonen i det hele tatt.²⁵⁹ Den slentrende «veien blir til mens vi går»-stilen gjør at prosessen blir mindre transparent og mer uforutsigbar. Chemetoff-metoden er likevel et interessant motstykke til de vanlige strategiske planene og grandiose visjonene, fordi den tar stedet og brukerne på alvor på en mer dynamisk og iterativ måte.²⁶⁰

Bruken av midlertidighet i Lervigparken tar ikke utgangspunkt i en definert destinasjon, men benytter en «open journey» på veien mot målet. Slik sett kan tilnærmingen i Lervig sies å være mer i tråd med tankene til Urban Catalyst, som ser på midlertidighet som en metode for å utfordre tradisjonelle planleggingsmønstre.²⁶¹ I Lervigparken tar planleggeren mer en rolle som «enabler»; en kurator som bringer ulike stemmer til torgs og opptre som mekler mellom ulike brukere og aktører, snarere enn å forte seg fram til sluttresultatet.

Oppsummering av funn:

Palleparken som redskap for strategisk planlegging

Palleparken kan sies å være et redskap for strategisk planlegging fordi den forankrer – nesten demonstrativt – det som er vedtatt i sentrumsplanen og øvrige overordnede planer: At bilene skal bort, og Nytorget skal gjøres om til park. Den midlertidige parken

²⁵⁸ Dahl og Diedrich, «île de Nantes 2000–2010 – a method for the meantime?», 74

²⁵⁹ Ibid, 82

²⁶⁰ Det er derimot verdt å merke seg at Nantes-modellen er ganske hierarkisk, ettersom en liten gruppe mennesker har hatt mye makt. Den norske modellen kan sies å være langt mer demokratisk enn den franske.

²⁶¹ Oswald et. al., *Urban Catalyst*, 217

blir en «reklameplakat» for den strategiske retningen Nytorget beveger seg i. Mens de strategiske planene kun er kjent stoff for politikere, byplanleggere, eiendomsutviklere og spesielt interesserte innbyggere, er palleparken en levendegjøring av planene slik at også vanlige folk – de faktiske brukerne av Nytorget – kan få et inntrykk av hva som skal skje.

I et større byutviklingsperspektiv ser vi derimot at palleparken kommer til kort. Det midlertidige tiltaket evner ikke å kommentere den overordnede diskusjonen, der ulike eierinteresser og prosesser styrer utviklingen av eiendommene som omkranser torget – og som, i sin tur, uunngåelig vil påvirke innholdet og bruken av selve byrommet. I dette perspektivet blir palleparken et intermesso som folk husker og henviser til, men som kommer i skyggen av en overordnet diskusjon om hvem som skal befolke bygningene langs byrommet og gi liv til det nye torget. Palleparken evner altså ikke å ta inn over seg de virkelige utfordringene knyttet til stedsutvikling. I verste fall blir det midlertidige tiltaket en ferniss som dekker til de egentlige mekanismene som finner sted. Nytorget synes å lide under kompleksiteten i at ulike eieraktører og offentlige etater styrer hver sine biter av utviklingen. En samlet prosjektorganisasjon kunne brukt palleparken som arena til å ta opp disse tingene. I stedet framstår palleparken som et løsrevet tiltak som ikke synes forankret i de andre prosessene som foregår parallelt.

Når vi sammenligner med Lervigparkens tilblivelse, et kvarters spasertur lenger øst, ser vi en annen type prosess som er mer stillferdig og organisk, selv om naboene kan få inntrykk av at parken «aldri» blir ferdig. Men det inntrykket kan man jo få på Nytorget også – om enn ikke like tilsiktet. Palleparken skulle fungere som startskudd for utviklingen av det endelige byrommet.²⁶² Den påfølgende stillheten blir mer merkbar når det ikke kommuniseres noe om den videre utviklingen, og når det går flere år mellom «startskuddet» og materialiseringen av den endelige parken.

Flere teoretikere er opptatt av et sted ikke bare må forstås som noe som *er*, men noe som *blir til*. Stedets tilblivelse er en langsom prosess, men for Nytorgets vedkommende har det også vært i overkant mye stillstand. Underveishet er også en kommunikasjonsutfordring, og i Nytorgets tilfelle kan man spørre seg om det er blitt for mye «underveishet». Strategisk bruk av midlertidighet bør ledsages av ulike former for kommunikasjon som virker sammen, slik at det midlertidige i sterkere grad kan bidra til oppfattelsen av en sammenhengende historiefortelling.

²⁶² Stavanger kommune, *Strakstiltak Nytorget*, 2

Konklusjon og avsluttende refleksjoner

I denne masteroppgaven har jeg drøftet i hvilken grad palleparken på Nytorget er et eksempel på et midlertidig byromsprosjekt som bringer planleggingen nærmere innbyggerne. Fra et kommunikasjonsperspektiv vil jeg konkludere med at palleparken fungerte betydelig bedre enn tradisjonelle former for informasjon. Rent kvantitativt må vi kunne anta at den traff langt flere personer – og et mer mangfoldig utvalg av befolkningen – enn for eksempel kunngjøringsspalten i Stavanger Aftenblad eller rutine-publisering på kommunens nettsider. Både selve parken i det fysiske byrommet, og *fortellingen om den* i sosiale medier, nådde ut til svært mange. I tillegg nådde den ut til *relevante* mottakere ved å være treffsikker: Den lå jo midt blant de som faktisk bruker eller passerer Nytorget. Det er dermed stor sannsynlighet for at målgruppen fikk den med seg.

Så kan man diskutere om de som gikk forbi, egentlig fikk med seg *budskapet*, som var «om noen år skal denne plassen forvandles til permanent park, og nå kan du si din mening om hva parken bør inneholde!». For å få med seg dette, måtte man aktivt gå bort til skiltet og lese teksten, eller følge kommunen i sosiale medier. Det kom 58 innspill i løpet av de tre månedene skjemaet lå tilgjengelig på nettsiden. Om dette er mange eller få er vanskelig å si, men vi vet fra andre medvirkningsarenaer at terskelen for å sende inn innspill på eget initiativ er høy. Kommunen kunne antakelig fått et bredere kunnskapsgrunnlag dersom de hadde vært til stede og kartlagt bruken av palleparken, og snakket med brukerne.

Den midlertidige installasjonen fungerte godt som *informasjon* og som «reklameplakat» for den strategiske byutviklingen. Bare det at parkeringsplassene ble erstattet av en park, var en slags allegori for hele det nye bylivsparadigmet; en levendegjøring av den grønnifiseringen av byene våre som pågår og som trolig kommer til å måtte øke i styrke for å redusere klimautslippene – men også for å gjøre byene mer menneskevennlige og mindre konsumorienterte. For å nå klimamålene kreves holdningsendringer hos innbyggerne. Her kan midlertidige byrom – og ikke minst aktiviseringen av dem – spille en viktig rolle, nemlig for å demonstrere og kommunisere nye praksiser.

Fra et maktperspektiv kan palleparken betraktes som «greasing the wheels» og enveiskommunikasjon mer enn demokratisk arena, i den forstand at parken bygger opp under en beslutning som allerede er vedtatt, og som er i tråd med overordnede strategier

for byutviklingen.²⁶³ Under medvirkningen får innbyggerne sjansen til å si fra om hvorvidt de ønsker benk eller bordtennis, men de kan ikke protestere mot parken som sådan. Plassen er jo for lengst regulert til grøntstruktur. Slik er det i de fleste medvirkningsprosesser: Innbyggerne får muligheten til å påvirke mindre, konkrete ting, ikke de overordna linjene. Men vi kan ikke dermed hevde at demokratiet undergraves, for den strategiske planleggingen av Nytorget har jo vært underlagt det representative demokratiet gjennom politisk behandling over flere omganger. Palleparken gir *innsikt* i hvordan det nye byrommet skal bli, og åpner for mindre justeringer via innspill, men det er i praksis usannsynlig at kommunen ombestemmer seg og lar bilene bli, eller bygger barnehage i stedet. Hvis noen brukere plutselig skulle kunnet snu opp-ned på årelange politiske prosesser, ville det gått på demokratiet løs.

Det er vanskelig å si om palleparken som *påvirkningsmulighet* verken fungerte bedre eller dårligere enn andre former for medvirkning, men vi må kunne anta at flere enn normalt fikk med seg innspillsmuligheten. Opprinnelig plan var at folk skulle kunne påvirke utformingen av selve palleparken også. Ulike grupper skulle inviteres til å designe sine versjoner av parken, men på grunn av koronarestriksjonene endte palleparken opp som en statisk og ferdigprogrammert installasjon. En mer aktiv medvirkning med paller som kunne flyttes på, og en sterkere involvering fra kommunens side for å få ting til å skje i palleparken, kunne ha forsterket folks inntrykk av Nytorget som opplevelsesarena, og produsert flere fortellinger om hva parken kan brukes til i framtiden. Dette kunne ført til at palleparken fungerte *enda bedre* både som formidling og som medvirkning. En åpning for at folk kunne vært med på å designe selve prototypen kunne muligens ha styrket palleparken som demokratisk verktøy, eller i alle fall *inntrykket* av at folk kunne teste ut ulike løsninger og påvirke det endelige designet.

Selve palleparken var informativ og innbyggervennlig – og pandemivennlig – men etterpå var det stillstand i informasjonsstrømmen. Ettersom medvirkningen skjedde fysisk i byrommet, ville det vært naturlig om det også kom en tilbakemelding eller statusoppdatering på selve torget. Gjerne i forbindelse med at palleparken ble ryddet bort, mens enkelte elementer fikk bli værende. Situasjonen i hele 2021 og nå i skrivende stund (våren 2022), der palleparken er erstattet av tilfeldig utplasserte plantekasser og benker, kan oppfattes som en manifestering av Nytorgets uvisse framtid. Det blir spennende å se om det nye torget rekker å bli ferdig til byjubileet i 2025.

²⁶³ Mike Lydon og Anthony Garcia bruker uttrykket «greasing the wheels» om taktikk: «Strategy formulation is only half the battle. Planners, developers, and advocates alike need tactics that help grease the wheels for implementation», skriver de på side 9 i *Tactical urbanism – short-term action for long-term change*.

Mitt inntrykk er likevel at palleparken som levendegjøring av et framtidig scenario var en informativ og pedagogisk måte å kommunisere torg-oppussingen på. Palleparken var demokratisk i den forstand at den nådde ut til mange og var lett å forstå – i kraft av sin tilstedeværelse midt i bybildet, ved å fortrenge parkeringsplasser og ved å vise fram en alternativ scene for byliv. Parken sparket også i gang en større diskusjon rundt Nytorgets rolle i bybildet, nemlig diskusjonen om hva de omkringliggende byggene skal fylles med, og hvem som bestemmer det. Utviklingen av bygningsmassen langs sørsiden av torget er fortsatt i spill mens denne masteroppgaven fullføres, men etter noen omrokkinger ligger det an til at kulturaktørene som har holdt til på torget siden 1980-tallet, får bli værende.

Palleparken er blitt en del av den overordnede fortellingen om Nytorget. Det refereres til det midlertidige byrommet når man snakker om hva som skal skje med torget, og parken lever videre som minne og erfaring om at et midlertidig tiltak kan få en rolle som er «større enn seg selv». Men selv om palleparken var en vellykket historiefortelling isolert sett, så evnet den ikke å fortelle *hele* historien om det nye Nytorget. Palleparken klarer ikke å ta inn over seg de virkelige utfordringene knyttet til stedsutvikling, og i verste fall blir det midlertidige bare en ferniss som dekker til de egentlige mekanismene som finner sted. Dette så vi i kunstnermiljøets reaksjon våren 2021, da kunstnerne sto i fare for å bli kastet ut med badevannet og palleparken ble kritisert for å være skinnmedvirkning mens eiendomsaktørene sitter med den egentlige makten. Mange vil si at palleparken var ‘a side show, a diversion, irrelevant to the real process’, for å sitere Wouter Vanstiphout.²⁶⁴

Dersom midlertidighet skal brukes *strategisk*, må det bestå av ulike former for kommunikasjon som virker sammen, i stedet for å belage seg på at stedet skjer av seg selv. Det midlertidige tiltaket i byrommet bør inngå i en større kommunikasjonsstrategi som også dreier seg om saksinnsyn, bred formidling av intensjoner, ordbruk og meroffentlighet – gjerne regissert av en samlet prosjektorganisasjon på tvers av aktører og etater. Hvis ikke, blir den strategiske dimensjonen svak, og det midlertidige tiltaket kan bli oppfattet som taktikkeri.

Overgangsurbanisme

Midlertidige intervensjoner er et tilbakevendende virkemiddel i byplanleggingen, men jeg syns vi bør se kritisk på hvilket språk vi bruker om det midlertidige. Palleparken blir av kommunen omtalt som et «strakstiltak», både i saksfremlegg og i årsrapporten.²⁶⁵ Trolig

²⁶⁴ Vanstiphout, «Dark matter, ditch urbanism revisited», 8

²⁶⁵ Palleparken omtales som «strakstiltak» i kommunens årsrapport:

<https://arsrapport2020.stavanger.kommune.no/9-bymilio-og-utbygging/#9-8-park-og-veg>

for å få fram at man gjør noe for å skape oppmerksomhet her og nå, i motsetning til den årelange tidshorisonen som kjennetegner mange byutviklingsprosjekter. Sett utenfra kan derimot begrepet «strakstiltak» synes devaluerende.

I fagkretser brukes begrepene «midlertidig urbanisme» og «temporær urbanisme». *Det midlertidige* er per definisjon noe provisorisk, noe forgjengelig. Faren er at midlertidige intervensjoner reduseres til noe som ikke er så nøye, og heller ikke trenger å tas alvorlig. Det samme gjelder begrepet «temporært». Rent semantisk handler ordene midlertidig og temporært om tidsaspektet og den begrensede varigheten. I mange tilfeller spilles det nok også bevisst på tidsdimensjonen. Når et tiltak bare er midlertidig, er det samtidig nokså uangripelig.

I Frankrike har man begynt å bruke *urbanisme transitoire* om dette som skjer i perioden mellom det gamle og det nye. På fransk omtales midlertidig urbanisme både som «urbanisme temporaire» og som «urbanisme transitoire», og urbanisten Cécile Diguët argumenterer for en viktig nyanseforskjell mellom de to begrepene: *Urbanisme temporaire* vektlegger tidsbegrensningen og signaliserer at tiltaket er et løsrevet kapittel – i likhet med det norske «midlertidighet».²⁶⁶ Adjektivet *transitoire*, derimot, antyder at intervensjonen inngår i en sammenhengende fortelling, altså at det fins en reell og kvalitativ kobling mellom tidligere bruk, midlertidig bruk og fremtidig bruk.

Jeg synes *urbanisme transitoire* – på norsk kan vi kanskje si *overgangsurbanisme* – er et mer positivt ladet og mer framsynt begrep enn *midlertidig urbanisme*. Mens ordet *midlertidig* innebærer en begrensning og en iboende slutt, handler ordet *transitt*, eller *overgang*, om det nye som skal komme; begrepet ser framover, ikke bakover. Samtidig som det er en kobling mellom det gamle og det nye. Flere sider ved palleparken peker i retning av slik overgangsurbanisme, blant annet det midlertidiges rolle som grunnlag for å utvikle scenarier og forespeile mulige framtider. Samtidig ble det litt ufullendt ettersom palleparken ble avviklet uten at det kom noen informasjon om videre prosess, og fordi utviklingen av uterommet må vente på utviklingen av eiendommene på sørsiden av torget.

Hvis det midlertidige i større grad betraktes som *overgangsrom*, kan det tillegges større strategisk betydning; det er ikke bare noe som skal fylle et tilfeldig mellomrom på et tilfeldig tidspunkt. Midlertidige byrom er en anledning til å skape scenarier, utvikle mulige framtider og forberede befolkningen på forestående forandringer. En dreining i begrepsbruk, fra midlertidig urbanisme til overgangsurbanisme – og fra «strakstiltak» til «overgangsrom» – kan bidra til å gi det midlertidige høyere status i byutviklingen.

²⁶⁶ Diguët, «L'urbanisme transitoire : optimisation foncière ou fabrique urbaine partagée ?», 4 og Cabanon Vertical, «Les aménagements urbains transitoires, enjeux et guide pratique pour un espace public partagé», 2 og 8.

Kilder

Intervjuer

Hickethier, Benjamin. På Nytorget 11. mai 2021.

Larsen, Torunn. I Badehusgata 19. mars 2022.

Pedersen, Claus Sigurd. I Olav Kyrres gate 19, 8. februar 2022.

Stenman, Erik. Via Teams 2. mars 2021.

Sæverud, Hanne Polden. I Olav Kyrres gate 19, 26. april 2022.

Uberg, Hilde og Dybkjær, Else. Via Teams 4. februar 2021.

Litteratur

Agger, Annika. *Demokrati og deltagelse – et borgerperspektiv på kvarterløft*. Ph.D.-avhandling. Statens Byggeforskningsinstitut, 2005.

Agger, Annika og Jacob Norvig Larsen. «Public deliberation, community capacity and neighbourhood dynamics». *The Vital City*, 12–14 September 2007, EURA 10th Anniversary Conference. University of Glasgow. https://forskning.ruc.dk/files/1871069/Agger_Larsen_-_Vital_City_-_University_of_Glasgow-2.pdf

Albrechts, Louis. «Ingredients for a more radical strategic planning». I *Environment and Planning B: Planning and Design*, volume 42, (2015): 510–525.

Algard, Alexandria. *Studie av Nytorget som sted i byen*. Rapport på oppdrag fra Rogaland Kunstsenter, 2015. https://rogalandkunstsenter.no/wp-content/uploads/2015/10/NYTORGET-presentasjon_web.pdf

Arnstein, Sherry. «A ladder of citizen participation.» I *The City Reader*, 6. utgave, redigert av Richard T Legates og Frederic Stout, 279–292. London: Routledge, 2015. (Opprinnelig utgitt i 1969).

Aspen, Jonny og John Pløger. *Den vitale byen*. Oslo: Scandinavian Academic Press, 2015.

Aspen, Jonny. «Byen som erfaring». I *Bysamfunn*, redigert av Ida Marie Henriksen og Aksel Tjora, 97–107. Oslo: Universitetsforlaget, 2019.

Aure, Marit; Nina Gunnerud Berg, Jørn Cruickshank og Britt Dale. «Sted – nye teorier i en norsk kontekst». I *Med sans for sted. Nyere teorier*, redigert av Marit Aure, Nina Gunnerud Berg, Jørn Cruickshank og Britt Dale, 13–30. Bergen: Fagbokforlaget, 2015.

Bergsli, Heidi, Gro Sandkjær Hanssen og Beata Sirowy. «Byens offentlige rom som demokratiske arenaer». I *Bysamfunn*, redigert av Ida Marie Henriksen og Aksel Tjora, 29–41. Oslo: Universitetsforlaget, 2019.

- Bjerkset, Sverre. «Bedre enn sitt rykte? Hverdagsbyen som møteplass.» I *Bysamfunn*, redigert av Ida Marie Henriksen og Aksel Tjora, 55–69. Oslo: Universitetsforlaget 2019.
- Braae, Ellen og Lisa Diedrich. «Site specificity in contemporary large-scale harbour transformation projects», *Journal of Landscape Architecture*, 7 (1) (2012): 20–33.
doi:10.1080/18626033.2012.693778
- Cabanon Vertical. *Les aménagements urbains transitoires, enjeux et guide pratique pour un espace public partagé*, 2017. <https://fr.calameo.com/read/00539173170afbdafd0ba>
- Cresswell, Tim. *Place. An introduction*. Malden Mass: Blackwell Publishing Ltd., 2007.
- Dahl, Caroline og Lisa Diedrich. «Île de Nantes 2000–2010: a method for the meantime?» I *Journal of Landscape Architecture*, 11:2 (2016): 72–83.
- Dahlgren, Kenneth, Timon Linderud og Knut Schreiner. «Om medvirkning i arkitektur og byutvikling.» Redaktørens innledning i *Forankring fryder*, 8–28. Oslo: Universitetsforlaget, 2021.
- Diguet, Cécile. *L'urbanisme transitoire : optimisation foncière ou fabrique urbaine partagée?* Institut d'Aménagement e d'Urbanisme Île de France, 2018.
https://www.institutparisregion.fr/fileadmin/NewEtudes/Etude_1427/UrbanismeTransitoire.pdf
- Ellefsen, Halvor Weider. *Urban environments of the entrepreneurial city: From Aker Brygge to Tjuvholmen*. Ph.D.-avhandling. Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo, 2017.
- Falleth, Eva Irene og Inger-Lise Saglie. «Plan- og byggelovgivingen – mellom demokrati og effektivitet.» I *Kart og plan* nr. 4–2012.
- Falleth, Eva Irene og Gro Sandkjær Hanssen. «Deltakelse og innflytelse i byplanlegging – en undersøkelse av reguleringsplanprosesser.» I *Kart og plan* nr. 1–2009.
- Gieryn, Thomas. «A space for place in sociology.» *Annual Review of Sociology*, 2000, Vol. 26, 463–496.
- Growlab Oslo. *Midlertidige installasjoner I Kolstadgata*. Sluttrapport. På oppdrag fra Bymiljøetaten i Oslo kommune, 2019. <https://www.makershuboslo.com/prosjekter/kolstadgata>
- Haarstad, Håvard et. al. «Nordic responses to urban challenges in the 21st century.» *Nordic Journal of Urban studies* vol. 1, (juni 2021): 4–18. <https://doi.org/10.18261/issn.2703-8866-2021-01-01>
- Hanssen, Gro Sandkjær. «Medvirkningens idelandskap.» I *Forankring fryder*, redigert av Kenneth Dahlgren, Timon Linderud og Knut Schreiner, 50–67. Oslo: Universitetsforlaget, 2021.
- Hanssen, Gro Sandkjær og Marianne Millstein. «Demokratiske byromsprosesser.» I *Demokratiske byrom*, redigert av Gro Sandkjær Hanssen og Marianne Millstein, 64–74. Universitetsforlaget, 2021.
- Hanssen, Gro Sandkjær og Marianne Millstein. «Byrom – mellom attraktivitet, demokrati og bærekraft», I *Demokratiske byrom*, redigert av Gro Sandkjær Hanssen og Marianne Millstein, 439–450. Oslo: Universitetsforlaget, 2021.
- Haraldseth, Geir. «Gentrifreakisering.» I *Kunst, by, befolkning, Rogaland Kunstsenter 2003–2013*, redigert av Torunn Larsen, 107–111. Stavanger: Rogaland Kunstsenter, 2013.
- Harboe, Lisbet. *Social Concerns in Contemporary Architecture. Three European practices and their work*. Ph.D.-avhandling. Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo, 2012.

- Harvey, David. «The New Urbanism and the Communitarian Trap», *Harvard Design Magazine* 1, 2–3, 1997. <http://www.harvarddesignmagazine.org/issues/1/the-new-urbanism-and-the-communitarian-trap>
- Harvey, David. «The right to the city», først publisert i *New Left Review* I 2008, gjengitt i *The City Reader*, 6. utgave, redigert av Richard T. Legates og Frederic Stout, 272–278. Oxon: Routledge, 2015.
- Hickethier, Benjamin. «Nytorget: Kulturtorg for alle?». Leserbrev i *Stavanger Aftenblad* 20. april 2021. <https://www.aftenbladet.no/meninger/debatt/i/PR8dmj/nytorget-kulturtorg-for-alle>
- Holm, Erling Dokk. «Lengselen etter å delta». I *Forankring fryder*, redigert av Kenneth Dahlgren, Timon Linderud og Knut Schreiner, 34–47. Oslo: Universitetsforlaget, 2021.
- Hvattum, Mari. «Stedets tyranni». Opprinnelig publisert i *Arkitektur N* nr. 4 – 2009. Deretter publisert på nett 20. januar 2017: <https://arkitektur-n.no/artikler/stedets-tyranni>
- Indenrigs- og socialministeriet. *Mental byomdannelse. Midlertidig anvendelse som kickstarter for en omdannelsesprosess*. Indenrigs- og socialministeriet, 2009. https://www.byplanlab.dk/plan09/www.plan09.dk/NR/rdonlyres/C0DC1136-24E4-4740-8B1D-90486064D4DF/0/MentalByomdannelse_indenrigsministeriet.pdf
- Jacobsen, Karoline Birkeli. *Sosial bærekraft gjennom midlertidig urbanisme? En analyse av midlertidig urbanismes betydning for en sosialt bærekraftig stedsutvikling*. Masteroppgave ved institutt for landskapsplanlegging. Universitetet for miljø- og biovitenskap, 2013.
- Jensen, Erling. *Nytorget*. Nettside. <https://www.erlingjensen.net/nytorget/>
- Jørgensen, Kristina Frestad. *Temporære byrom – og midlertidighet som strategi i byutviklingen*. Miljødepartementet, 2011. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/subnettsteder/framtidens_byer/byrom/studentoppgave2011_kristina_jorgenden/temporare_byrom_oppdatert13092011.pdf
- Jørgensen, Kristina Frestad. *Mens vi venter – en analyse av strategisk bruk av temporær urbanisme*. Masteroppgave i By- og regionalplanlegging. Universitet for miljø og biovitenskap, 2011.
- Khan-Østrem, Nazneen. «Er medvirkning den nye grønnvaskingen?» i *Aftenposten* 10. oktober 2021. <https://www.aftenposten.no/meninger/kommentar/i/a74WqM/er-medvirkning-den-nye-groennvaskingen>
- Kistorp, Kaja Misvær. «Brukerens stemme.» I *Forankring fryder*, redigert av Kenneth Dahlgren, Timon Linderud og Knut Schreiner, 178–190. Oslo: Universitetsforlaget, 2021.
- Klausen, Jan Erling, Sveinung Arnesen, Dag Arne Christensen, Bjarte Folkestad, Gro Sandkjær Hanssen, Marte Winsvold og Jacob Aars. *Medvirkning med virkning? Innbyggermedvirkning i den kommunale beslutningsprosessen*. Samarbeidsrapport NIBR/Uni Rokkansenteret, 2013. <https://distriktssenteret.no/wp-content/uploads/2019/11/Medvirkning-med-virkning.pdf>
- Knudtzon, Lillin Cathrine. «Helvete i Paradis – demokratisk kamp ved fortetting.» *Kart og plan*, nr. 78 (2018): 114–132. <http://www.kartogplan.no/Artikler/KP2-2018/demokratisk%20kamp%20ved%20fortetting.pdf>
- Kobro, Lars Ueland. *La oss gjøre det sammen! Håndbok i lokal samskapende sosial innovasjon*. Høgskolen i Sørøst-Norge, 2018. <https://www.ks.no/globalassets/handbok-for-samskaping.pdf>

- Kommunal- og moderniseringsdepartementet. *Medvirkning i planlegging*. Veileder. Oslo: Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2014.
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kmd/plan/medvirkningsveileder/h2302b_veileder_medvirkning.pdf
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet. *Byrom – en idehåndbok*. Oslo: Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2016.
https://www.regjeringen.no/contentassets/c6fc38d76d374e77ae5b1d8dcd92a/byrom_idehandbok.pdf
- Kvame, Ingeborg. «Kommunen og de har bestemt». Kronikk i *Stavanger Aftenblad* 18. februar 2021.
<https://www.aftenbladet.no/meninger/debatt/i/eKd0j4/nytorget-kommunen-og-de-har-bestemt>
- Kvorning, Jens. «Strategisk byplanlægning» I *Byplan* nr. 1 (2007): 3–9.
- Kvorning, Jens. «Byudviklingsstrategier og byledelse». I T. Lassen (red.), *Fra plan til en helt anden virkelighed*, 12–24. Urban Lab, 2015. <http://www.e-pages.dk/horsenskommune/500/>
- Larsen, Torunn (red.). *Kunst, by, befolkning. Rogaland Kunstsenter 2003–2013*. Stavanger: Rogaland Kunstsenter, 2013.
- Lees, Loretta: «Planning urbanity – a contradiction in terms?» i *New Urbanism: Life, Work and Space in the New Downtown*, 23–35, redigert av Ilse Helbrecht og Peter Dirksmeier. Farnham: Ashgate Publishing, 2012.
- Lefèbvre, Henri, og Donald Nicholson-Smith. *The Production of Space*. Reprint. Oxford: 113 Blackwell, 1992.
- Legard, Sveinung, Kristin Reichborn-Kjennerud og Agnes Eikeland Skodvin. «Medvirkning og påvirkning i Oslos byutvikling». I *Forankring fryder*, redigert av Kenneth Dahlgren, Timon Linderud og Knut Schreiner, 94–110. Oslo: Universitetsforlaget, 2021.
- Lydon, Mike og Anthony Garcia. «Disturbing the order of things». I *Tactical Urbanism*, 1–23. Washington: Island Press, 2015.
- Massey, Doreen. *For Space*. London: Sage Publications, 2005.
- Millstein, Marianne og Gro Sandkjær Hanssen. «Medvirkning i byromsutviklingen». I *Demokratiske byrom*, redigert av Gro Sandkjær Hanssen og Marianne Millstein, 171–189. Oslo: Universitetsforlaget, 2021.
- Mitchell, W.J.T.. *Picture Theory. Essays on Verbal and Visual Representation*. The University of Chicago Press, 1994.
- Murphy, Melissa Anna. «Demokratiske byroms sosiomaterialitet». I *Demokratiske byrom*, redigert av Gro Sandkjær Hanssen og Marianne Millstein, 45–63. Oslo: Universitetsforlaget, 2021.
- Nyseth, Torill og Toril Ringholm. «Medvirkning i demokratiske spenningsfelt.» I *Plan- og bygningsloven 2018 – fungerer loven etter intensjonene?*, redigert av Gro Sandkjær Hanssen og Nils Aarsæther, 259–275. Oslo: Universitetsforlaget, 2018.
- Oswalt, Philipp, Klaus Overmeyer og Philipp Misselwitz. *Urban Catalyst: The Power of Temporary Use*. 1., neue Ausg. Berlin: DOM publishers 2013.

- Pløger, John. «Byene gir gatene til handelen og ikke til gatelivet». *Kote* (august 2016).
<http://www.magasinetkote.no/artikler/2018/8/7/byene-gir-gatene-til-handelen-og-ikke-til-gatelivet>
- Pløger, John. «Affektiv urbanisme, performative byrom og eventalisering av bylivet». I *Bysamfunn*, redigert av Ida Marie Henriksen og Aksel Tjora, 85–96. Oslo: Universitetsforlaget, 2019.
- Project for Public Places. «Placemaking and the Future of Cities». I *The City Reader*, 6. utgave, redigert av Richard T Legates og Frederic Stout, 629–639. London: Routledge, 2015.
- Ringholm, Toril og Torill Nyseth. «Medvirkning». I *Plan- og bygningsloven 2018 – fungerer loven etter intensjonene?*, redigert av Gro Sandkjær Hanssen og Nils Aarsæther, 317–322. Oslo: Universitetsforlaget, 2018.
- Ringholm, Toril og Hege Hofstad. «Strategisk vending i planleggingen?». I *Plan- og bygningsloven 2018 – en lov for vår tid*, redigert av Gro Sandkjær Hanssen og Nils Aarsæther, 107–122. Oslo: Universitetsforlaget, 2018.
- Røe, Per Gunnar. «Sosiokulturelle stedsanalyser». I *Forankring fryder*, redigert av Kenneth Dahlgren, Timon Linderud og Knut Schreiner, 82–91. Oslo: Universitetsforlaget, 2021.
- Samson, Kristine. «Performativ urbanisme – kunst mellom byplanlægning og aktivisme» fra *Aktuell forskning: Institut for Kulturvidenskaber. Særnummer, webudgave*, 2015.
- Sassen, Saskia. «Cityness in the urban age». I *Urban Age bulletin* nr. 2 (høsten 2005), 1–3.
- Simmel, Georg. «Storbyene og åndslivet», opprinnelig publisert i 1902, gjengitt i *Handling og samfunn: Sosiologisk teori i utvalg*, redigert av Dag Østerberg. Oslo: Pax, 1978.
- Sirowy, Beata og Melissa Anna Murphy. «Byrom og demokrati: Mot en operasjonalisering». I *Demokratiske byrom*, redigert av Gro Sandkjær Hanssen og Marianne Millstein, 29–44. Oslo: Universitetsforlaget. 2021.
- Slater, Tom. «Gentrification of the city». I Bridge, Gary og Sophie Watson: *The new Blackwell Companion to the city*, 571–585. Wiley-Blackwell, 2011.
- Statsbygg. *Kryss. Veileder: Midlertidige aktiviteter: Strategisk verktøy i kulturplanlegging*. Oslo: Statsbygg, 2011.
- Stavanger kommune. *Lervigparken*. Nettside. 2021. www.stavanger.kommune.no/lervigparken
- Stavanger kommune. *Nytorget 2020 – oppsummering fra brukermedvirkning*. Publisert 9. april 2021. <https://www.stavanger.kommune.no/parknytorget#innspillsrunde-2020>
- Stavanger utvikling. *Slik kan nye Nytorget bli*. Pressemelding. 8. februar 2019. <https://stavanger-utvikling.no/vinner-arkitektkonkurranse-nytorget/>
- Studio 17. «Byverksted: Nytorgets fremtid.» Nettside, u.å. <https://s17.no/nytorgets-fremtid/>
- Tharaldsen, Mari. *Midlertidig og langsiktig utvikling: Muligheter for Romsås senter*. Masteroppgave. Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo, 2020.
- Vanstiphout, Wouter. «Dark matter, ditch urbanism revisited». fra *Harvard Design Magazine* 37, 2014.

Villanueva, Joaquin. (2017). «Rights». I *Urban theory – new critical perspectives*, redigert av Mark Jayne og Kevin Ward, 6. utgave, 254–263. Oxon: Routledge, 2017.

Zeiger, Mimi. «The Aesthetics of Participation.» Først publisert på mwguggenheimlab.org, gjengitt I *Next City 2012*: <https://nextcity.org/urbanist-news/the-aesthetics-of-participation>

Kommunale planer og politiske saksfremlegg

AsplanViak. Transportanalyse Nytorget. Overordnede vurderinger av hva som skjer med trafikken når det ikke blir mulig å kjøre over Nytorget, og drøfting av mulige løsninger. Asplan Viak, april 2021. <https://opengov.360online.com/Meetings/STAVANGER/File/Details/3416715.PDF?fileName=Transportanalyse%20Nytorget&fileSize=4675059>

Ghilardi+Hellsten arkitekter, Karres en Brands og Florian Kosche. Konkurransbidraget «Tre hus og et langbord», 2018. <https://stavanger-utvikling.no/wp-content/uploads/2018/02/02.-Tre-bygg-og-et-langbord-A1-plansjer-redusert-størrelse.pdf>

Ghilardi+Hellsten arkitekter. *Planinitiativ for felt C11 (inkl. BS2)*

, *Nytorget*, for forslagsstiller Stavanger utvikling KF og Entra ASA. Sist revidert 7. mai 2021. <https://opengov.360online.com/Meetings/STAVANGER/File/Details/3196723.PDF?fileName=Plan%202774%20-%20Planinitiativ%20C11%20Nytorget&fileSize=2135786>

Ghilardi+Hellsten arkitekter med flere. Idebeskrivelse til forprosjekt for Nytorget Park. Datert april 2021, vedlegg til saksnummer 20/33755-6 i november-desember 2021b. https://opengov.360online.com/Meetings/STAVANGER/File/Details/3416714.PDF?fileName=Nytorget_Vedlegg%20B_Idebeskrivelse%20m%20referanser&fileSize=22571913

Stavanger kommune. *Kommunedelplan for sentrum 2019–2034*. Vedtatt av Stavanger bystyre 11. mars 2019. <https://www.stavanger.kommune.no/sentrumsplanen>

Stavanger kommune. *Kommunedelplan for kunst og kultur 2018–2025*. Vedtatt av Stavanger bystyre 27. mai 2019. <https://kulturplanen.stavanger.kommune.no/5-kulturarenaer-2018-2025/5-4-pagaende-og-nye-prosjekt-2018-2025/#5-4-7-nytorget-rogaland-kunstsenter-og-metropolis>

Stavanger kommune. *Videreutvikling av Nytorget*. Vedtatt av Stavanger formannskap 5. mars 2020, sak 34/20. <https://opengov.360online.com/Meetings/STAVANGER/File/Details/2157428.PDF?fileName=Videreutvikling%20av%20Nytorget&fileSize=845176>

Stavanger kommune. *Strakstiltak Nytorget*. Vedtatt av Stavanger formannskap 19. mars 2020, sak 47/20. <https://opengov.360online.com/Meetings/STAVANGER/File/Details/2264262.PDF?fileName=Strakstiltak%20Nytorget&fileSize=582788>

Stavanger kommune. *Kommuneplanens samfunnsdel 2020–2034*. Vedtatt av Stavanger kommunestyre 14. september 2020. <https://www.stavanger.kommune.no/siteassets/samfunnsutvikling/planer/kommuneplan/samfunnsdelen-2019/kommuneplanens-samfunnsdel-2020-2034.pdf>

Stavanger kommune. *Årsrapport 2020*. Vedtatt av Stavanger kommunestyre 31. mai 2021. <https://arsrapport2020.stavanger.kommune.no/>

Stavanger kommune. *Mulighetsstudie Nytorget BS1*. Vedtatt av Stavanger formannskap 26. august 2021, sak 114/21.

<https://opengov.360online.com/Meetings/STAVANGER/Meetings/Details/1711918?agendaltemId=231337>

Stavanger kommune. *Gjennomføring av sentrumsplanen (plan 129K), status og koordineringsbehov*. Innstilling til kommunalutvalget 8. juni 2021.

[http://opengov.cloudapp.net/Meetings/STAVANGER/File/Details/2363428.PDF?fileName=Gjennomforing%20av%20Sentrumsplanen%20\(plan%20129K\)%2C%20status%20og%20koordineringsbehov&fileSize=1108915](http://opengov.cloudapp.net/Meetings/STAVANGER/File/Details/2363428.PDF?fileName=Gjennomforing%20av%20Sentrumsplanen%20(plan%20129K)%2C%20status%20og%20koordineringsbehov&fileSize=1108915)

Stavanger kommune. *Byromstrategi*. Vedtatt av Stavanger kommunestyre 15. november 2021, sak 124/21.

<http://opengov.cloudapp.net/Meetings/STAVANGER/Meetings/Details/1728540?agendaltemId=232400>

Stavanger kommune. *Nytorget Park – forprosjekt*. Vedtatt av Stavanger formannsskap 20. januar 2022, sak 5/22

<https://opengov.360online.com/Meetings/STAVANGER/Meetings/Details/2025093?agendaltemId=234156>

Stavanger utvikling. *Konkurransprogram. Begrenset plan- og designkonkurranse for Nytorget*. 27. april 2018. <https://stavanger-utvikling.no/wp-content/uploads/2018/02/STKO-0271-sg-Konkurransgrunnlag-med-skygge-lr.pdf>

Observasjon/politiske møter

Stavanger kommune. Utvalg for miljø og utbygging 16. desember 2020, sak 187/20.

Opptak av møtet på <https://stavanger.kommunetv.no/archive/682>

Saksdokumenter og vedtak hentet fra

<https://opengov.360online.com/Meetings/STAVANGER/Meetings/Details/1364131?agendaltemId=228570>

Redaksjonelle avisartikler

(Jeg har ikke referert til alle disse artiklene, men de har bidratt til kunnskapsgrunnlaget).

Morgenbladet 28. mai 2021. «Kulturtorg uten kunst?»

<https://www.morgenbladet.no/kultur/2021/05/27/kulturtorg-uten-kunst/>

Rogalands Avis 19. april 2017. «Trehusene er viktige for Nytorget.»

<https://www.dagsavisen.no/rogalandsavis/nyheter/stavanger/2017/04/19/trehusene-er-viktige-for-nytorget/>

Stavanger Aftenblad 30. november 2018. «Slik kan det nye Nytorget se ut.»

<https://www.aftenbladet.no/lokalt/i/m6lbAl/slik-kan-nye-nytorget-se-ut>

Stavanger Aftenblad 26. januar 2019. «Slik kan Nytorget omskapes.»

<https://www.aftenbladet.no/lokalt/i/ddKnjo/slik-kan-nytorget-omskapes>

Stavanger Aftenblad 9. februar 2021. «Setter fart på Nytorget for å lokke til seg Mediebyen.»
<https://www.aftenbladet.no/lokalt/i/KyjyV7/setter-fart-paa-nytorget-for-aa-lokke-til-seg-mediemyen>

Stavanger Aftenblad 11. februar 2021. «Gass og brems på Nytorget.» Lederartikkel.
<https://www.aftenbladet.no/meninger/leder/i/6zX3mL/gass-og-brems-paa-nytorget>

Stavanger Aftenblad 20. mai 2021. «Kanskje dette er en slags avskjed for kulturtorget?»
<https://www.aftenbladet.no/kultur/i/GapljB/kanskje-dette-er-en-slags-avskjed-for-kulturtorget>

Stavanger Aftenblad 19. oktober 2021. ««Nye» Nytorget kan koste 70 millioner.»
<https://www.aftenbladet.no/lokalt/i/1OR8oW/nye-nytorget-kan-koste-70-millioner>

Stavanger Aftenblad 5. november 2021. «Nå flyttes brikkene på Nytorget enda en gang»
<https://www.aftenbladet.no/lokalt/i/rE5vKa/naa-flyttes-brikkene-paa-nytorget-enda-en-gang>

Stavanger Aftenblad 13. desember 2021. «Strid om 300 p-plasser ved Nytorget»
<https://www.aftenbladet.no/lokalt/i/8QjRjr/strid-om-300-p-plasser-ved-nytorget>

Stavanger Aftenblad 18. januar 2022. «Gamle toaletter kan bli galleri»
<https://www.aftenbladet.no/kultur/i/G3q4eB/gamle-toaletter-kan-bli-galleri>

Stavanger Aftenbladet 15. mars 2022. «Slutt for brukmarkedet på Nytorget – flytter til Sandnes.»
<https://www.aftenbladet.no/lokalt/i/oWQw2a/slutt-for-bruktmarkedet-paa-nytorget-flytter-til-sandnes>

Fotografier

Alle bilder er tatt av Sigrun Sætrevik, bortsett fra de historiske bildene på side 55 og 57, som er lånt fra Stavanger byarkiv, og bildene tatt fra luften på side 59, som er fra Gisline.

Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo
The Oslo School of Architecture and Design

